

SISUKORD

nr 2/2006

Toimetuse veerg

Kersti Põldemaa.....2

Uudised

Lühiuudised.....3

Seadus

Sotsiaalhoolekande seadus
muudatuste lävel

Anne Rähn.....4

Sotsiaalpoliitika

Ravikindlustusega hõlma-
matud isikute ring peab
laienema

Alar Sepp.....6

Ravikindlustamata
inimeste abistamises on mitmeid lünki

Merike Tennof.....8

Kogemusi ja probleeme seoses

ravikindlustamata inimestega.....10

Juhtumikorraldus HIV ennetuses

tähendab koordineeritud teenuseid

Malcolm Whitfield.....13

Juhtumikorraldus HIV-i ja AIDS-iga

inimestele Eestis

Kristi Rütel.....15

Vaesusest Euroopa Liidus

Katre Pall.....40

Isikute vaba liikumine praktikas

Heli Sildmäe.....43

Sotsiaaltöö kui

elukutse

Sotsiaaltöötaja seadumus

Valdeko Paavel.....16

Sotsiaaltöö professioni tänases Eestis

Maarja Seppel.....19

Eesti kutsesüsteem vajab kõigi

osapoolte koostööd

Rutt Lumi.....23

Keelenõu

Signe Väljataga.....60

ESTA volikogus

Valdeko Paavel.....61

Sotsiaaltöö meetodid

Maasotsiaaltöö – mis selles erilist on?

Marju Selg.....25

Sotsiaalturundusest ja
sotsiaalseosega turun-
dusest

Tiina Hiob.....44

Sotsiaaltöö koolis

Lapsed räägivad

vägivallast

Judit Strömpl.....30

Eesti ja Ungari

koolisotsiaaltöötajad koolisotsiaaltööst

Beata Šahverdov.....36

Kogemus/Info

Kriminaalhoolduse sotsiaalprogrammid

Terje Maurer, Laura Kikas, Anne

Rannaveski-Poola 50

Roiu Päevakeskusel täitus viies

tegevusaasta

Maie Otsa.....53

Minu kogemus programmis Vanem

Vend Vanem Õde

Sigrid Kask.....54

CIF programmi kaudu

Indias

Kristel Altosaar.....56

2005. aastal kaitstud

magistritööd.....59

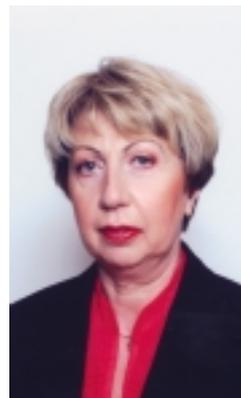
Kokkuvõte

Inglise ja vene keeles.....62–63

Kirjandus.....64

Eesti sotsiaaltöö erialakultuur

Sotsiaaltööl nagu ka igal muul tegevusvaldkonnal peavad olema kindlad elemendid, et seda saaks määratleda kui iseseisvat eriala. Nendeks elementideks on teooriad, autoriteet, ühiskonna tellimus, eetikakoodeks ja erialakultuur (Paavel 2004). Sotsiaaltöös kasutatavad teooriad ja eetika on eri riikides sarnased, st universaalsed. Sotsiaaltöö autoriteet, ühiskonna tellimus ja erialakultuur aga sõltuvad konkreetsest riigist. (Dominelli 1997)

Sotsiaaltöö autoriteedi suhtes tuleb mõelda, et kahjuks on enamuses riikides sotsiaaltööl võrreldes teiste erialadega suhteliselt madal staatus. Seda on tõdenud ka Maarja Seppel oma magistritöös "Sotsiaaltöö profession tänapäeva Eestis".

Eesti sotsiaaltöö erialakultuuri kujunemislugu pole seni sihipäraselt uuritud. Eesti kaasaegne sotsiaaltöö on praeguseks jõudnud teismeliseikka ja see on aeg, millal mõned erialakultuuri elemendid või sellele iseloomulikud jooned peaksid olema juba üsna hästi märgatavad.

Erialakultuur on paljude sotsiaaltööde tegevate inimeste ning seda tööd mõjutavate ja kujundavate institutsioonide ühise tegevuse tulemus. Eesti kaasaegse sotsiaaltöö kultuuri kindlaks tegemisel on kõige paremaks allikaks igasugused juhendmaterjalid, regulatiivid, seadused, erialakirjandus, terminoloogia ja loomulikult isikud, kes on jätnud erialale oma jälje.

Nüüdisaegses Eesti sotsiaaltöö kultuuris on mitmeid välisriikide sotsiaaltööst üle võetud elemente, kuna sotsiaaltöö algusaastatel suheldi tihedalt väliskolleegidega ja võeti kuulda nende nõuandeid. Ka nõukogudeaegne stiil meie tänases sotsiaaltöös on kindlasti veel märgatav, seda eelkõige sellepärast, et paljud praegu töötavad sotsiaaltöötajad ja nende kliendid kasvasid üles, õppisid ja kujunesid isiksuseks selles keskkonnas. Väga tähtsaks erialakultuuri mõjutajaks võib pidada sotsiaaltöölalast koolitust ja paljude asutuste ja organisatsioonide tegevust.

Kui veel lisada, et alles 2004. a suudeti moodustada ühtne sotsiaaltöoga seotud inimeste erialaorganisatsioon ESTA, siis võib oletada, et Eesti sotsiaaltöös valitseb ühtse erialakultuuri asemel kultuuriline ebaühtlus.

Mõnes mõttes on hea, et sotsiaaltööd tehakse Eesti eri paigus eriomasel viisil – nüüd ei pea uute teadmiste järele kaugele sõitma, palju paremaid kogemusi võib leida oma naabermaakonnast. Siiski arvan, et peaks välja kujunema ühtne erialakultuur, et me räägiksime ühist keelt ja et sotsiaaltöötaja vastuvõtule tulnud inimene saaks kõrge kvaliteediga ja talle sobivaid teenuseid sõltumata sellest, kus omavalitsus või hoolekandetasutus paikneb.

Sotsiaaltöö kultuuri ühtlustamiseks saab kehtestada seaduseid ja standardeid, viia läbi koolitusi, aga suuresti sõltub see sotsiaaltöötajatest endast.

Sotsiaaltöö kultuur on meie igapäevaste tööde ja toimetuste, erialal töötavate inimeste ja ka meie hoolt ja abi vajavate klientide nägu.

Kersti Pöldemaa

K. Pöldemaa

U U D I S E D

Uued hoolekandeteenused Tallinnas

Avahoolduse Arenduskeskus koostöös Tallinna Elamumajandusameti ja Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametiga on alates 2005. a sügisest käivitanud **resotsialiseerimisteenuse** tavapärasest komplitseeritumate isiklike ja/või sotsiaalsete probleemidega Tallinna elanikele. Eluasemeta isik majutatakse sotsiaalmajutusüksusesse, kus ta saab kasutada voodikohta kuni 3-kohalises toas, öömajaga võrreldes paremaid pesemise ja toiduvalmistamise võimalusi. Praeguseks on avatud 41 kohaga sotsiaalmajutusüksus Akadeemia tee 34 ja 200–240 kohaga sotsiaalmajutusüksus Tuulemaa tn 6. Tuulemaa sotsiaalmajutusüksuse ametlik avamine toimus 30. märtsil. Alates k.a märtsist pakub Avahoolduse Arenduskeskus Tallinna linna elanikele ka **võlanõustamisteenust** (loe pikemalt lk 60)

Raplamaal koostatakse puuetega laste abistamise arengukava

Raplamaa arengukavas ning Raplamaa Omavalitsuste Liidu ja Rapla maavalitsuse koostöölepingus on püstitatud eesmärk parandada erivajadustega laste õpetamise ja hoolekande võimalusi. Selle aasta märtsis moodustati maavanema korraldusega 40-liikmeline töörühm maakondliku **puuetega laste õpetamise ja hoolekande arengukava** ettevalmistamiseks. Töörühmal on neli alarühma – lasteaiad, koolid, kutseharidus ja hoolekanne. Arengukava koostamiseks toimuvad mitmed nõupidamised, seminarid, konverentsid ja õppesõidud. Töörühma esimesel kokkusaamisel 3. aprillil räägiti arengukava eesmärkidest ning erivajadustega laste ja noorte aitamise võimalustest. Kokkusaamisel jagati teavet erivajadustega laste ja noorte õpetamise võimalustest Raikküla Koolis ja Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskoolis, anti ülevaade nõustamiskomisjoni tegevusest ning tutvustati puudega laste rehabilitatsiooniteenuste vajadust ja teenuste kättesaadavust Raplamaal kajastava uuringu tulemusi. Osalejad tõdesid, et informatsioon teenustest on kesine, teenuste kättesaadavust piirab perede raske majanduslik olukord, rehabili-

tatsiooniasutuste kaugus ja vähesed transpordivõimalused. Puudega laste vanemate hinnangul on tugiisikute süsteem praktiliselt olematu ning koolid ja lasteaiad ei ole valmis erivajadustega lastega tegelema.

Tartu ja Hämeenlinna arendavad eakate koduhooldust

Interreg ja siseministerium otsustasid rahastada **Tartu linna koostööprojekti Hämeenlinnaga “Head teenused, väärt kogemused”** 780 921 krooniga. Projektiga soovatakse arendada eakate koduhooldusteenuseid mõlemas linnas ja luua uusi koduhooldusteenuseid. Projekti peamine eesmärk on uute teenuste pakkumine kõrge abivajadusega eakatele. Projekti raames viiakse läbi koduhooldusteenuse klientide vajaduste uuring, arendatakse koduhooldustöötajate teadmisi eakate vajaduste hindamise alal ning oskusi teenuse pakkumisel ja planeerimisel. Uuringutulemuse alusel planeeritakse koduhooldusteenuse osutamise seotud ressursse ja alustatakse uute teenuste pakkumist. Tegevused toimuvad Tartus ja Hämeenlinnas paralleelselt ja võimaldavad pidevat info ja kogemuste vahetust. Tihenevad sidemed kahe linna sotsiaaltöötajate vahel. Projektis osalevad Tartu linna poolt Tartu Linnavalitsuse välisprojektide teenistus, Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakond, Päevakeskus Kalda ja SA Vaimse Tervise Hooldekeskus. Lisaks osaleb projektis Tartumaa Omavalitsuste Liit. Lepingupartnerina kaasatakse Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika õppetool.

Konverentsil arutati tervishoiu ja hoolekande koostööd

12. aprillil toimus Tartu Linnavalitsuse tervishoiuosakonna korraldatud III aastakonverents, mis kandis pealkirja **“Tervishoid Tartus – tervishoiu ja sotsiaalhoolekande koostöö”**. Konverentsi eesmärk oli tutvustada tervishoiu ja hoolekande koostöökäsitlust erinevates riiklikes dokumentides, arutleda tervishoiu esile kerkivate sotsiaalprobleemide lahendamise võimaluste üle ja tutvuda koostöö võimalustega. Konverents oli suunatud tervishoiuasutuste, hoolekandetasutuste ja ka omavalitsuste töötajatele.

Sotsiaalhoolekande seadus muudatuste lävel

Tegevust on alustanud töörühmad uue hoolekandeseaduse väljatöötamiseks. Enne uue seaduse valmimist tehakse mitu olulist täiendust kehtivas sotsiaalhoolekande seaduses.

Anne Rähn

*sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik,
Tartu Ülikooli õigusteaduskonna magistrant*

Riigi eesmärk sotsiaalse toimetuleku ja arengu tagamisel on saavutada sotsiaalteenuste ja -toetuste asjakohane osutamine. Sotsiaalministeeriumil on 2006. aasta lõpuks kavas uue hoolekandeseaduse eelnõu tervikteksti väljatöötamine, et jõustada uus seadus 2008. aastast. Seaduse tervikteksti menetlemine võtab palju aega. Samas on kodanikel õigustatud ootus, et tänapäeva kiirest elutempost tulenevad muudatused kajastuksid võimalikult kohe ka seadustes, seda eelkõige sellises tundlikus valdkonnas nagu hoolekanne. Seetõttu ongi plaanis veel enne uue hoolekandeseaduse lõplikku väljatöötamist teha rida olulisi täiendusi kehtivas sotsiaalhoolekande seaduses. Muudatused on tingitud ühelt poolt vajadusest anda õiguslik alus seni seadusega reguleerimata, kuid tegelikult kohati juba osutatavatele teenustele ning teisalt parandada hoolekandeteenuste kvaliteeti ja kättesaadavust. Hetkel kooskõlastusringil oleva sotsiaalhoolekande seaduse muutmise seaduse eelnõu kehtestab sotsiaalhoolekande seaduses kaks uut sotsiaalteenuse regulatsiooni: asenduskodu teenuse ning lapsehoiuteenuse¹.

Asenduskodu ja lapsehoid

Asenduskoduteenuse reguleerimise eesmärk on täpsustada nõudeid asenduskodule alates selle teenuse defineerimisest, mis siiani on sotsiaalhoolekande seaduses puudunud. Asenduskodu teenus on pikka aega toiminud lastekoduteenusena, millele on seni kehtestatud nõuded peamiselt määrustena. Eelnõus on nõudeid täpsustatud ja suurem osa neist kehtestatud seadusega. Uus regulatsioon puudutab peamiselt teenuse korraldust ning personali, aga sedakaudu mõjutab see ka teenust saavaid lapsi. Laste turvalisuse huvides kehtestatakse nõuded kasvataja isikule, samuti uuendatakse varem kehtinud ja praeguseks vananenud laste asenduskoduteenusele suunamise korda.

Lapsehoiuteenuse õigusliku reguleerimise eesmärk on suurendada laste turvalisust olukorras, kus ajutiselt hoiab last võõras inimene (mitte lapsega koos elav isik või lähisugulane). Eelnõuga antakse lapsehoiuteenusele konkreetne sisu: määratletakse lapsehoiuteenuse mõiste ning kehtestatakse sellele teenusele konkreetset nõudeid. Riik pakub täiendavat võimalust raske ja sügava puudega last kasvatavatele isikutele lapse hoolduse korraldamiseks. See annab raske ja sügava puudega last kasvatavale isikule võimaluse jätta oma laps kvaliteetse hoidja juurde, et last kasvatavat isik saaks kasutada vabanenud aega muudeks asjatoimetusteks või ka puhkuseks. Riigi finantseeritav raske ja sügava puudega laste hoiuteenus kergendab perede hoolduskoormust puudega lapse kasvatamisel.

Eestis pakutakse hetkel lapsehoiuteenust erinevates vormides – nii traditsiooniliselt üksikisikute kui ka ettevõtjate poolt. Samas jääb kogu vastutus lapse turvalisuse hindamise osas teenuse kasutamisel siiski lapsevanematele, kuna seadusega ei ole kehtestatud nõudeid teenuse kvaliteedile.

¹ Vt ka ajakirjas Sotsiaaltöö nr 6/2005 ilmunud sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialisti Merle Tombergi artiklit „Asenduskodu ja lapsehoid”

KOV ülesanded ja teenuste kvaliteet

Ühe suurema muudatusena selles seaduseelnõus võib välja tuua kohaliku omavalitsuse kohustuste täpsustamise isikule abi osutamisel. Üksikasjalikult kirjeldatakse isiku vajaduste hindamist ja vajadustest lähtuva abi osutamist juhtumikorralduse põhimõttel. Juhtumikorralduse reguleerimise eesmärk on tagada, et abi vajav isik saaks temale sobivaimad teenused ning et tema probleemiga tegeleks algusest lõpuni üks kindel inimene. Sellega oleks tagatud ka erinevate ressursside optimaalne kasutamine.

Seadusemuudatuste tegemise üheks eesmärgiks on hoolekandeteenuste kvaliteedi parandamine nõuete kehtestamisega nii teenusele kui ka teenuse osutajatele. Uudsenä on seaduses sätestatud nõuete täitmise kontrollimiseks tegevuslubade väljastamine, mis hakkab esialgu kehtima asenduskoduteenuse pakkujatele ning riigi või kohaliku omavalitsuse poolt rahastatava lapsehoiuteenuse osutajatele. Täpsustatud on ka järelevalve korraldust nimetatud teenuste osas.

Hoolekandeteenuste ja sotsiaalabi osutamisel on oluline lähtuda põhimõttest, et abi tuleb osutada abivajajale võimalikult elukoha lähedal ja silmas pidades abivajaja vajaduste eripära. Sellest tulenevalt on plaanis lähiaastatel täpsustada kohalike omavalitsuste roll hoolekande korraldamisel ja rahastamisel. Kuna kohalike omavalitsuste sotsiaalteenuste kvaliteet on täna väga ebahütlane ning ei taga inimeste võrdset kohtlemist vähemalt miinimumtasemel, on kavas täpsustada ja ühtlustada miinimumnõuded kohalike omavalitsuste poolt osutatavatele hoolekandeteenustele.

Rehabilitatsioon, isiklik abistaja, tugiisik

Hoolekande osakonnas valmistakse ette teisigi muudatusi nii sotsiaalhoolekande seaduse kui ka hoolekannet reguleerivate valitsuse määruste täiendamiseks.

Rehabilitatsiooniteenuse paremaks korraldamiseks konkretiseeritakse nii teenuse eesmärki kui ka sihtrühma, rakendatakse meetmed rehabilitatsiooniasutuses tekkinud järjekordade lühendamiseks, otsitakse võimalusi võrgustikutöö parandamiseks jne. Kogu tegevus on suunatud sellele, et parandada inimese iseseisvat toimetulekut ja soodustada töötamist.

Kehtivas sotsiaalhoolekande seaduses puudub isikliku abistaja ja tugiisiku teenuse täpne kirjeldus. Valla- ja linnavalitsusele on seadusega antud võimalus puuetega isikule vajadusel isikliku abistaja või tugiisiku määramiseks, kuid teenuse kirjelduse puudumine on toonud kaasa abistavate teenuste (nt hooldaja, hooldustöötaja, isiklik abistaja, tugiisik) erinevaid tõlgendusi, mistõttu aetakse need teenused sageli segi. Tagajärjeks on, et ühel või teisel põhjusel enamikus kohalikes omavalitsustes ei ole puudega inimestel võimalik sellist tugi-teenust saada. Isikliku abistaja teenuse täpse kirjelduse väljatöötamine ja seadusega kehtestamine tagab parema võimaluse selle teenuse rakendamiseks.

Töörühmad uue seaduse ettevalmistamiseks

Üheaegselt kehtivasse sotsiaalhoolekande seadusesse muudatuste tegemisega oleme alustanud ka uue hoolekandeseaduse väljatöötamisega. Tegevust on alustanud töörühmad, kus on arutatud erihoolekande, rehabilitatsiooni, toetuste, järelevalve, tehniliste abivahendite, eluasemeteenuste, hoolduse jt hoolekande valdkondadega seonduvat. Töörühmad on kaardistanud hetkesituatsiooni ning toonud välja peamised probleemid. Kaasamise hea tava kohaselt planeerime lähiajal kutsuda võimalikult paljusid asjast huvitatud osapooli ning huvirühmi konsulteerima ja osalema uue seaduse valmimises.

Sügisel on plaanis läbi viia mitu arutelu, seminari ja teabepäeva, kus on samuti võimalik osaleda paljudel huvirühmadel ja partneritel. Eesmärgiks on, et uues hoolekandeseaduses oleks tasakaalus eri osapoolte huvid.

Tervishoiusüsteemi kõik muudatused peavad lähtuma sellest, et arstiabi kättesaadavus paraneks sõltumata inimeste rahalistest võimalustest.

Foto: Martin Siplane

Ravikindlustusega hõl

Alar Sepp
*sotsiaalministeeriumi
tervishoiupoliitika juht*

Täna on Eestis ravikindlustus seisus, mis erineb paljudest Euroopa Liidu riikidest: meil on ravikindlustusega katmata lubamatult palju inimesi – 5,7% rahvastikust ehk ligikaudu 77 000 inimest. Nendele inimestele ei tagata nende põhiseaduslikku õigust – õigust tervise kaitsele. Olukorra muutmise vajadusele ja selle näitaja vähendamise vajalikkusele on tähelepanu juhtinud nii WHO kui ka Euroopa Liidu vastavad institutsioonid.

Kulud kasvavad

Kindlustamata isikute vältimatu abi eest hoolitseb riik, kattes ravikindlustamata isikute kõik vältimatu arstiabiga seotud kulud. Seoses raviteenuste hinna tõusuga, oodatavate ravijuhtude arvu suurenemisega ja keskmise ravijuhi maksumuse kallinemisega ulatus 2005. aastal ravikindlustamata isikute vältimatule abile kulunud summa riigieelarves 105 miljoni kroonini.

2005. aastal oli ravikindlustamata isiku ravijuhi, mille puhul osutati vältimatut arstiabi, keskmine maksumus 3059 krooni ja kindlustatud isiku ravijuhi keskmine maksumus 1350 krooni. Seega on kindlustamata isiku ravikulu ligi kaks korda suurem kindlustatud isiku ravikulust.

Selleks, et võimaldada elanikkonnal paremini realiseerida oma põhiseaduslikku õigust tervise kaitsele ja samas ka ohjeldada riigi kulutusi, on tekkinud vajadus leida uusi meetmeid ravikindlustamata isikutele arstiabi osutamiseks.

Pikaajaliste töötute probleemid

Ravikindlustamata isikutest moodustavad ligikaudu 2/3 pikaajalised töötud, sealhulgas heitunud isikud. 2004. a oli Eestis kokku 33 200 pikaajalist töötut (18 800 meest ja 14 400 naist), mis moodustab 52% töötute

hõlmamatud isikute ring peab laienema

Praegu on raviga kindlustamata:

- 1) pikaajalised töötud;
- 2) heitunud ehk mittetöötavad isikud, kes sooviks töötada ja oleks valmis töö olemasolu korral kohe tööle asuma, kuid ei otsi aktiivselt tööd, sest on kaotanud lootuse seda leida;
- 3) maksukohustusest hoiduvad isikud ehk ümbrikupalga saajad;
- 4) isikud, kellel puudub materiaalne vajadus ja soov töötada;
- 5) sotsiaalmaksuga maksustamisele mittekuuluva tulu saajad (dividendide saajad);
- 6) probleemsed isikud, kes ei soovigi tööga elatist teenida või kellega tööandja isiku probleemi tõttu ei soovi töösuhet sõlmida või kes ei oleks tõenäoliselt valmis ka töö olemasolu korral oma probleemi tõttu kohe tööle asuma (alkohoolikud, uimastisõltlased, kodutud).

üldarvust ja 5% tööjõust. Kui siia lisada 17 700 heitunud isikut, saame kokku ligi 51 000 inimest, kes sooviksid töötada, kuid kellel on mitmetel põhjustel raskusi töökoha leidmisega.

Pikaajalise töötuna arvelolekul otsest ajalist piirangut ei ole. Kui töötu on ise korralik ja Tööturuametil ei ole talle tööd pakkuda, võiks ta teoreetiliselt töötuna olla arvel lõputult. Piirang võib tekkida sellest, kui töötu ei täida seadusest tulenevaid nõudeid (ei võta vastu talle pakutavat sobivat tööd, ei tule kokkulepitud ajal Tööturuametisse vms). Alates 21. töötuse nädalast lähivad nõuded karmimaks ja siis tuleb vastu võtta juba igasugune töö. Tõenäoliselt hakkavad paljud just nende karmimate tingimuste tõttu arvelt maha minema töötuse 5.–7. kuul. Riik tagab ravikindlustuse ainult töötuna arveloleku perioodil. Sotsiaalministeerium on esitanud valitsusele ettepaneku, et 2007. aastal kaetaks kindlus-

tusega Tööturuameti andmebaasis registreeritud pikaajalised töötud.

Töötutele ravikindlustuse andmine on igal juhul otstarbekas siduda töötuna arveloleku perioodi ja töötu aktiivsetes tööturumeetmetes osalemisega ehk teisisõnu töötu sooviga aktiivsete tööturumeetmete toel tööd leida. Nimetatud põhimõtte on vajalik, et mitte soodustada olukorda, kus töötu võtab end Tööturuametis arvele ainult ravikindlustuse saamise eesmärgil, omamata mingisugustki huvi reaalselt tööturule naasmiseks. Ravikindlustusega jääksid katmata need heitunud isikud, kes tööturumeetmetes aktiivselt ei osale. Neile oleks võimalik pakkuda kindlustust kohalike omavalitsuste kaudu.

Lõpetuseks

Vastupidiselt Euroopa tavale, on Eesti riik end tervishoiust sisuliselt taandanud. Riigi ja omavalitsuste kulutused tervishoiule vähenesid 16%-lt eelarvest 1996. aastal 11%-le 2003. aastal ja tänaseks isegi 10%-le. Tervishoiuteenuse jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb eelkõige suurendada riigi finantsilist vastutust. Samuti peaks riigi poolt mittetöötavate isikute eest sotsiaalseteks garantiideks makstav sotsiaalmaks suurenema miinimumpalga ulatuseni.

Tervishoiusüsteemi kõik muudatused peavad lähtuma sellest, et arstiabi kättesaadavus paraneks sõltumata inimeste rahalistest võimalustest. Sotsiaalministeeriumis on eeltoodut silmas pidades välja töötatud meetmed (nt sotsiaalmaksumäära võrdsustamine palga alammääraga), millega tõstetakse ravikindlustussüsteemi tulusid ja tuuakse tervishoidu raha juurde. Samuti plaanitakse suunata haigekassa aastajääk ravijärjekordade lühendamiseks ja tagada ravikindlustamata isikutele ravikindlustus.

Kõik need muudatused avaldavad pikaajalist mõju riikliku ravikindlustuse ja pensionikindlustuse jätkusuutlikkusele ja aitavad nii tagada ravikindlustuse kui ka pensionikindlustuse maksete laekumise.

Foto Maris Saar

Ravikindlustamata inimeste abistamises on mitmeid lünki

Merike Tennof

SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla Mustamäe korpuse sotsiaaltöötaja

Kui palju Teie puutute oma töös kokku ravikindlustusega hõlmamata inimestega?

Ravikindlustamata inimesed on aja- ja töömahult põhiklientuur, keda mina kui aktiivravihaigla sotsiaaltöötaja nõustan ja abistan. Kui vaadata ravikindlustamata inimeste osa haiglaravil viibivatest patsientidest, siis ei olegi see eriti suur: meie haiglas vaid ligi 4%. Ravikindlustuse puudumine ei tarvitse tähendada seda, et inimene oma eluga muul ajal toime ei tule. Võib juhtuda, et inimene on näiteks ühest töökohast lahkunud ja uues töökohas ei ole kindlustus veel kehtima hakanud või on inimene töötanud välismaal ja eeldab, et suudab vajadusel tasuda ravikulud.

Teine osa ravikindlustamata klientidest on pikaajalised töötud. Neil on kadunud oskus ja tahe korraldada oma argielu. Erakorralise juhtumi puhul, nt trauma korral tagatakse loomulikult kõigile ravi, aga probleemid algavad siis, kui inimene suunatakse kodusele ravile. Siis selgub ootamatult – sageli püütakse seda varjata viimse hetkeni –, et inimesel puudub kodu, kuhu ta saaks haiglast minna. Tallinnas pakub ravikindlustamata isikutele hooldusraviteenust Ida-Tallinna Keskhaigla, kuid kohti on nii vähe, et nende arv ei kata kaugeltki vajadust. Maakondades on probleem veelgi suurem.

Tallinnas pääseb öömajja inimene, kes on oma elukohana määratlenud Tallinna linna. Paraku on öömaja ikkagi koht, kus inimene saab viibida kella 9-st õhtul kuni 9-ni hommikul. Aga Eesti kliima ei ole selline, et võiks olla väljas ka talvel. Pealegi saab inimene öömajja ainult siis, kui ta on kaine. Alkoholisõltlastele ei ole Eestis eraldi rehabiliteerimis- ega hooldusasutusi. Veel üks sageli esinev alkohoolikute toimetuleku-probleem on suutmatus kõndida või vaevaline liikumine. Isegi kui neil oleks võimalus päeval olla Suur-Sõjamäe tänaval asuvas päevakeskuses ja ööbida näiteks Kauge tänaval asuvas öömajas, ei jõuaks nad ületada nii pikka vahemaad. On neid, kes teadlikult viskavad end tänavale pikali, et politsei või kiirabi sõidutaks nad ühest kohast teise. Peaks olema selline turvakodu, kus inimene saaks olla 24 tundi.

Mida Teie haigla sotsiaaltöötajana saate nende inimeste heaks teha?

See aeg, mille jooksul ma saan ühe kliendiga suhelda, on aktiivravi haiglas väga lühike. Kui patsient on ebastabiilses seisundis, ei saa teda nõustada. Stabiilse seisundi saavutamisel tuleb kiiresti korraldada taastus- või hooldusravi, koduse ravi

jätkamist. Mõnikord pean juhtumi lahendamata poole päevaga, mõnel juhul tunniga. Juhtumi lahendamine algab sageli isiku tuvastamisest, võimaliku elukoha ja omaste väljaselgitamisest. Dokumentidest ei ole mõtet rääkida. Kui kodutu saab oma isikutunnistuse kätte, siis järgmise sammuna ta kas kaotab selle, müüb või pandib millegi vastu ja siis tuleb alustada jälle otsast peale uute dokumentide vormistamisega. Kui inimesel puudub sissetulek, tuleb taotleda kodakondsusametilt vabastust riigilõivust, see võtab ligikaudu kuu aega, seejärel sama kaua oodata ID-kaardi vormistamist. Alles pärast seda, kui klient on dokumendid kätte saanud, saab ta taotleda kohalikul omavalitsuselt hooldusteenuseid ja talle saab vormistada töövõimetuspensioni või määrata puude raskusastet. Igapäevatöös tegelengi selliste probleemide lahendamiseks. Püüan leida sujuvaid üleminekuid ühest süsteemist teise, nõustada ja toetada klienti ning tema omakseid, informeerida ravi ja hoolduse võimalustest.

Kas takistuseks on see, et koostöö ametiasutuste vahel ei suju?

Eri asutustel on erinev reageerimiskiirus. Aktiivravi eesmärk on tagada patsiendile kõrgema järgu meditsiiniabi, et taastada või säilitada tema tervis. Patsient ei saa jääda mitmeks kuuks aktiivravihaiglasse, kuni asutused menetlevad tema dokumente. Taastus- või hooldusravi teenus on juba järgmine etapp raviotsuses. Võrgustik kliendi psühhosotsiaalsete probleemide lahendamiseks sageli ei toimi, puudub järjepidevus teenuste osutamises. Kujutame ette, et ravikindlustamata koduta inimene, kes on nädalaid püsinud kainenena, kirjutatakse aktiivravilt haiglast välja ja ta on saavutanud seisundi, kus mõningase kõrvalabi korral ja eluaseme olemasolul tuleks iseseisvalt toimida. Kui tal on takistusi õomaja saamisega, dokumentidega vms, tekib kohe tagasilööki. Kuu aja pärast on inimene haiglas tagasi. Mis on veel tegelikult probleemiks, aga mis ei tohiks olla... Paljud asjad on küll paberil kirjas, aga tegelikult ei saa inimene seadusega ette nähtud teenuseid kätte. Hoole-

kandes on ju samamoodi ette nähtud vältimatu sotsiaalabi, kuid praktikas see ei toimi. Näiteks ei suudeta pakkuda vajalikke riideid. Varjupaikade juures on küll varud olemas, aga kui meesterahvas vajab veidi avaramaid riideid või jalanõusid, siis pole talle midagi selga anda. Toiduabina pakutakse kuivained, aga mida teeb kodutu näiteks riisiga? Pakutakse puljongit ja kuivikuid, paraku on teada, millises seisus on inimeste hambad. See on nagu kostitada rebast kitsa kaelaga kannust või toonekurge taldrikult. Oleks vaja klientide spetsiifilisi vajadusi arvestavaid teenuseid ja paindlikkust nende osutamisel. Ja vältimatu sotsiaalabi peaks tähendama seda, et abi on kättesaadav 24 tundi päevas ja seitse päeva nädalas.

Arvan, et koostöö võiks olla tõhusam, see võimaldaks alati nappivaid inim- ja materiaalseid ressursse otstarbekalt kasutada. Võin tuua ka rohkesti positiivseid näiteid koostööst patsientidega, nende lähedastega, hooldus- ja põetusteenuse osutajatega. Kohalik omavalitsus on kindlasti üks olulisemaid koostööpartnereid. Ka haiglasine meeskonnatöö toimib lodusalt. On hea teada, et mina kui haigla sotsiaaltöötaja võin anda oma panuse inimese tervenemisesse.

Kas midagi muutuks paremaks, kui ravikindlustus oleks tagatud kõigile?

Ravikindlustamata inimese ravimata jätmine tekitab pikemas perspektiivis isegi rohkem kulutusi ja probleeme. Tõenäoliselt mitte niivõrd tervishoiule kui omavalitsusele ja hoolekandele. Inimest tuleb rehabiliteerida, pakkuda teenuseid selliselt, et kõik teenuste ja toetuste süsteemi lülid omavahel haakuksid, võrgustik toimiks. Ma ei arva, et peaks inimese eest kõik ära tegema, aga kas ikkagi peaks laskma asjal minna nii kaugele, et 40-aastaselt inimesel külmumise tagajärjel amputeeritakse sõrmed ja jalad? Täna söödab ja peseb teda hooldaja. See on kahjuks näide selle talve praktikast. Peaks valima, millist teed minna: kas anda kõigile ravikindlustus või siis pakkuda inimesele esmaabi ja peavarju enne, kui asi nii kaugele läheb.

Küsitles Regina Karjakina

Kogemusi ja probleeme seoses ravi

Soovides rohkem teada saada ravikindlustamata inimeste olukorrast palusime omavalitsuste ja tervishoiuasutuste töötajatel vastata kolmele küsimusele:

- 1) Kui sageli ja millistes olukordades puutute oma töös kokku ravikindlustamata inimestega?
- 2) Kuidas praegune abisüsteem toimib, millega on probleeme?
- 3) Mis muutuks, kui ravikindlustus laieneks kõigile?

Marianne Leis,

Anija Vallavalitsuse haridus- ja sotsiaaltöö vanemspetsialist:

Ravikindlustamata inimesed pöörduvad väga sageli sotsiaaltöötajate poole, kuna terviseprobleemidest tingituna on neil muret ka argielus toimetulemisega. Näiteks pikaajalised töötud ei saa tihti sellepärast tööle naasta, et neil on tervisehäire, mis ei mõõdu tavaliste ravikuuridega, vaid tuleks minna operatsioonile. Kuna terviserike sellise kliendi elu otseselt ei ohusta, siis teda vältimatu abi korras ravile ei võeta.

Niisuguse tervisehäire puhul, mille saab välja ravida, ei ole võimalik ka töövõimetust vormistada, ütlevad arstid. Plaanilise operatsiooni jaoks pole tal raha ja selliseid summasid (need on ikka tuhandetes kroonides) ei ole võimalik ka omavalitsustel maksta. Klient saab valu ja hädade leevendamiseks perearstilt valuvaigistite retseptid ja sotsiaalosalakonnalt rohu ostmiseks tervisetootust, aga probleem sellega ei lahene. Teine grupp kliente on sõltuvushaiguste küüsis, mille ravi on samuti pikaajaline, kulukas ja millele järgnev rehabilitatsioon oleks ka ravi võimalikkuse puhul olematu, sest neid kohti maakondades lihtsalt pole.

Ravikindlustamata isiku jaoks polegi abisüsteemi. Seda, et inimene saab toetust, ei saa abisüsteemiks nimetada, sest raviteenust, mida vaja läheks, ei saa ju osutada. Siiski oleme suutnud ehk 2–3 inimest aidata, kui ta osaleb mõnes projektis, kus on ette nähtud raha võõrutusraviks, nt ESF-i töötutele suunatud projektid, milles mõned omavalitsused osalevad. Kuid see on tilgake merre, sest kui lõpeb projekt, lõpeb ka toetus sellisele kliendile. Need kliendid

vajavad väga palju tugiisikute, sotsiaaltöötajate jt otsest abi. Siinkohal tahaks kõigile meelde tuletada, kui vähe on meil omavalitsustes sotsiaaltöötajaid, tugiisikuid, vabatahtlikke, kes saaksid ennast pühendada tervenisti juhtumitööle.

Ravikindlustuse laiendamiseks kõigile saaksime täita kaks eesmärki: toimida raviraha suhtes kokkuhoidlikult ja osutada abi kliendile vajalikul ajal. Näiteks kui klient võetaks haiglaravile selle arvestusega, et pärast ravi ta elukvaliteet paraneb nii palju, et ta võib tagasi pöörduda töö ja normaalse elu juurde, oleks see kindlasti otstarbekam, kui maksta sellele inimesele kuude kaupa tervise- ja ravitoetusi sotsiaalosalakonnast või haiguse süvenedes vältimatu abi korral kulutada tema ravimiseks veelgi rohkem raha. Loomulikult igale töötule või lihtsalt ravikindlustuseta inimesele ei pea olema ravikindlustus lihtsalt teiste arvelt olemas. Asja tuleb võtta "terve talupoja-mõistusega". Probleemi ennetamiseks tuleb tegelda ka terviseedendusega, sest meie inimesed pole õppinud oma tervist hoidma, ka selle töö jaoks on vaja inimressurssi.

Tatjana Zavraznova,

Kohtla Vallavalitsuse sotsiaalnõunik:

Vaatamata sellele, et Kohtla valla elanike arv on pisut alla 2000, tuleb pidevalt lahendada ravikindlustamata inimestega seotud probleeme. Mõnele piisab ühekordsest rahalisest abist, teisega on tegemist rohkem. Inimesed venitavad arsti poole pöördumisega viimase võimaluseni. Arsti juurde vastuvõtule peab minema linna. Eriarstide vastuvõtule on pikad järjekorrad. Põhiline probleem on aga siiski rahapuudus. Vallas kasutatakse erinevaid abi liike:

- inimesi toetatakse rahaliselt raviasutusele teenuste eest tasutud tšekkide kompenseerimisega,
  - väljastatakse garantiikirju teenuse saamiseks,
  - vajadusel organiseeritakse transport.
- Abisüsteem toimib, aga siingi tekib probleeme. Väljastades garantiikirja perearstile teenuse eest tasumise kohta, jõuab abivajaja tihti valda tagasi ja palub veel mitu ga-

a vikiindlustamata inimestega

rantiikirja. Küsimusele „miks“ vastab abivajaja, et iga eriarst nõuab eraldi garantiikirja, aga samas inimene ei teagi, milliste spetsialistide juurde teda saadetakse. On arusaamatu, miks ei esita perearst ühte arvet, mis sisaldaks kõikide eriarstide teenuste kogumaksumust. Keeruliseks teeb koostöö perearstidega seegi, et meie valla elanikke teenindab vähemalt üheksa perearsti. Ravikiindlustuse laienemisega paraneks vikiindlustamata inimeste olukord. Inimesed pöördusid õigeaegselt arsti poole ning lõplik ravikulude maksumus väheneks. Arsti poole hilise pöördumise tagajärg on töövõimetuspensionäride arvu kasv. Samas võib küsida, kas on võimalik vikiindlustusraha jaotada selliselt, et ei tuleks tõsta vikiindlustusmaksu määra?

Ene-Tiia Krehova, *Mustvee Linnavalitsuse* *sotsiaalnõunik:*

Mure tervise pärast on see, mis toob inimese, kellel puudub vikiindlustus, omavalitsusse abi paluma. Aastas on 4–5 niisugust juhtu, kus vikiindlustust mitteomav inimene jääb hätta, eriti ootamatu raske haiguse korral – on vaja põhjalikke uuringuid, ja need on kallid. Suunamine abivajajad oma perearstide poole, kes siiani on suhtunud arusaamisega sellesse probleemi. Esmase kontrolli tulemuse alusel teatavad perearstid, kui tõsine asi on, kas on vaja täiendavaid uuringuid ja kui palju need orienteeruvalt maksavad. Seejärel väljastab linnavalitsus vajadusel garantiikirja. Toetussumma ei ole suur, aga hädavajalikud uuringud saavad sellega tehtud. AGA EDASI? Minu nägemus on – meie riik ei ole enam nii vaene ja rahvast ei ole nii palju, et me ei suudaks võimaldada igale inimesele vikiindlustust. Hoolitsemine oma rahva tervise eest olgu ikka riigi prioriteediks.

Ida Avent, *Kristiine Linnaosa Valitsuse* *sotsiaalhoolekande osakonna* *juhataja asetäitja:*

Peamised kokkupuuted vikiindlustamata klientidega leiavad aset osakonnas, kui tul-

lakse taotlema rahalist abi (toimetuleku tagamiseks, ravimite ostuks, dokumentide vormistamiseks jne), hooldajatoetust või elamispenda.

Igas kuus käib osakonnas ca 10 pikaajalist töötut, kes saavad toimetulekutoetust ning 2–5 inimest, kes taotleavad ühekordset rahalist abi, elamispenda või hooldajatoetust puuetega inimese hooldamise eest.

Meie osakonda pöördunud inimesed on kõik abi saanud. Tallinnas võivad vikiindlustusega hõlmamata isikud saada arstiabi Ida-Tallinna Keskhaigla vikiindlustamatute osakonnas, lisaks ka statsionaarse ravi osakonnas.

Sotsiaalmajutusüksuste, öömajade ja varjupaikade kliendid läbivad kohustuslikus korras kopsukontrolli SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla Hiiu korpuse tuberkuloosipoliikliinikus (Hiiu tn 39), iga kuue kuu tagant toimub kohustuslik järelkontroll.

Tervise halvenemisel on võimalik taotleda püsiva töövõimetuse ja puude tuvastamist. Kui vikiindlustus laieneb kõigile, võib see endaga kaasa tuua ülejäänud inimeste arstiabi kättesaadavuse halvenemise.

Kersti Pedakmäe, *Tartu Ülikooli Kliinikumi* *psühhiaatrikliiniku akuutravi* *osakonna juhataja:*

Kõik vikiindlustamata inimesed, kes vajavad vältimatut ja erakorralist psühhiaatrilist ravi, seda ka saavad. Haiglaravil on nad mõnest päevast ühe kuuni ja nende haiglaraved on kinni maksnud riik. Patsiendid ise pole pidanud maksma. Kõiki erakorralises seisus ambulatoorselt valvearsti poole pöördunud vikiindlustamata isikuid on teenindatud. Kui inimene pöördub registratuuri poole ja tal puudub vikiindlustus, kuid probleem ei ole väga akuutne, pakutakse talle võimalust tasuda ise visiidi eest (aktiivravi perioodil maksab psühhiaatri vastuvõtt 194 krooni) üldjärjekorra alusel või soovitatakse pöörduda tasulisse vastuvõttu (200 krooni tund), kus järjekord on lühem.

Mõnest arstidel tekkinud probleemist. Kui patsiendile on vormistatud dokumendid töövõime kaotuse protsendi määramiseks,

siis isegi pärast otsuse tegemist selle kohta ei hakka kohe kehtima ravikindlustus. See võtab tavaliselt mõne nädala (ilmselt sõltub see pensioniametite tööst). Kui selle aja jooksul on näiteks vaimuhaigele, kelle äge seisund on haiglas möödunud, vaja kirjutada ambulatoorseks raviks retsept, ei saa ta ravimeid osta soodustusega. Uued atüüpilised antipsühhootikumid, mida me enamasti kasutame, on aga väga kallid. Seega võib juhtuda, et haige katkestab ravi ja tekitab uus ägenemine.

Kui ravikindlustus laieneks kõigile, siis soostuksid ennast võib-olla ravima ka need inimesed, kes seda muidu ei tee (nt alkohoolikud). Ka vaimuhaigete puhul pöörduks mõni inimene arsti poole varem ja sellega seoses oleksid ravi tulemused paremad. Kuid ilmselt tekiks siis probleeme haigekassal, kuna tal jääks osa tulu saamata.

Heli Vahter,

AS Ida-Tallinna Keskhaigla sotsiaaltöötaja:

Käin igal kolmapäeval Magasini tn 34 ravikindlustamatute osakonnas, kus on 26 voodikohta. Kõige suurem probleem on nende patsientidega, kes viibivad Eestis illegaalselt. Kodakondsus- ja migratsiooniamet alustab väärteomenetlust, käib haiglas inimesi tuvastamas, teeb järelepärimisi ja pärast elamisloa andmist saab patsient ID-kaardi. See kõik võtab aega 4–6 kuud. Ravikindlustamatute osakonnas maksavad esimesed 10 päeva 6070 krooni (607 krooni päev). Ülejäänud 50 päeva eest

tuleb tasuda 22 900 krooni (428 krooni päev). Seega 60 päeva tasu on 28 970 krooni. Kahe kuuga ID-kaarti kätte ei saa, seega peab osakonna juhataja tegema Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametile uue taotluse haiglasoleku päevade pikendamiseks. Peale ID-kaardi saamist on võimalik täita VEK-i dokumendid. Kui tuleb komisjoni otsus töövõimetuspensioni määramise kohta, saab selle ka vormistada. Kõige kurvem on pensioni vormistamisel see, kui patsiendil ei ole esitada tööraamatut: siis ei ole tal Eestis nõutavat tööstaazhi. Sel juhul hakatakse maksuma rahvapensioni aasta pärast ID-kaardi väljandmist. Patsient haiglaravi ei vaja, ainult hooldust, aga haiglast välja kirjutada ka ei saa, sest ravikindlustamata inimesi hooldekodud vastu ei võta ja tänavale ratastoolis inimesi pole võimalik saata. Näiteks on meil osakonnas patsiendid alates novembri- ja detsembrikuust, kes saavad dokumendid kätte vastavalt aprilli- ja maikuuks. Mõlemad patsiendid vajavad praegu ainult põetust (mitte kallist haiglaravi!), kuid saata ei ole neid kuhugi. Palju abi on sotsiaalrajatuse poolest pakutavast teenusest. Osa patsiente, keda suunasime varem hooldekodusse, saavad koha majutusüksuses. Kuid sinna saavad elama asuda need inimesed, kes tulevad toime oma igapäevaste toimetustega. Lamajad haiged ootavad ikka hooldekodukohta. Kui ravikindlustus laieneks kõigile, saaksime kahtlemata kiiremini oma patsiendid haiglast välja kirjutada.

selgitus

Öömaja- ja varjupaigateenus Tallinnas

Täpsustuseks Sotsiaaltöös nr1/2006 ilmunud S. Kalbergi artiklile „Pakane pani kodutute varjupaigad proovile“ selgitame öömaja ja varjupaiga teenuse korraldust Tallinnas. Tallinna kodulehe www.tallinn.ee andmetel pakutakse tasuta majutusteenust Tallinna kodututele kolmes mittetulundusühingu hallatavas öömajas või varjupaigas ja ühes linna allasutuse poolt hallatavas öömajas. **Männikul, aadressil Kauge tn 4** osutab teenuseid MTÜ ARE, majas on kohti maksimaalselt 60-le täisealisele eluasemele inimesele (tel 655 9529). Mustamäel asub kaks öömaja: **Akadeemia tee 34** keldrikorrusel asuvat öömaja haldab Avahoolduse Arenduskeskus (tel 656 3400), öömajakohti on 51. Aadressil **Akadeemia tee 48** osutab öömajateenust MTÜ Jumalalaegas (tel 8802454), seal on 40 kohta. Põhja-Tallinnas osutab teenust aadressil **Alasi 8** MTÜ Tallinna Hoolekande Keskus (tel 662 6589), kohti on 60 inimesele. Akadeemia tee 48 öömajas võetakse vastu ainult mehi, kõigis teistes asutustes nii mehi kui naisi. Öömajateenust osutatakse kõigis neljas asutuses kl 19.00–9.00, suviti on varasematel aastatel lahtiolekuajad olnud kl 21.00–9.00. Rehabilitatsiooniteenust pakutakse aadressil **Suur-Sõjamäe 6a** asuvas kodutute rehabilitatsioonikeskuses (tel 610 1293), sellega tegeleb MTÜ Tallinna Hoolekande Keskus. Lisaks sellele tegutseb linnas kaks sotsiaalrajatust, mida haldab Avahoolduse Arenduskeskus (vt lk 60).

Juhtumikorraldus HIV ennetuses tähendab koordineeritud teenuseid

Malcolm Whitfield, projekti HOPE ekspert Sheffieldi Ülikooli tervishoiu ja seotud uuringute kool, tervishoiupoliitika ja tervisekorralduse programmi juht

HIV nakkus on Eestis suureks probleemiks. Kuigi nakatunute arv pole maailma mastaabis suur, on nakatanute protsent kogu elanikkonnast väga suur. On selge, et nakkuse levik on kontrolli alt väljunud. Inglismaal oli seis sama 80ndate keskpaigas, kui see haigus meid alles tabas. Tol ajal tundus, et me ei suuda olukorda kontrollida. Abiteenistused ei olnud valmis probleemiga tegelema. Olukord muutus veelgi hullemaks 90ndatel, kui reformisime oma tervishoiusüsteemi ja viisime sisse vabaturu põhimõtted. Arvan, et sama asi toimub praegu ka Eestis.

Piiratud juurdepääs – oht rahva tervisele

Üheks HIV riskirühmaks on inimesed, kes on ühiskonnas tõrjutud – töötud, kodakondsuse- ta, ravikindlustuseta isikud. See, et nende inimeste juurdepääs teenustele on raskendatud, kujutab ohtu kogu rahva tervisele. Üks ülesandeid, mida tuleb täita, et rakendada Eestis juhtumikorraldust HIV nakatunute rehabilitatsioonis, on kõrvaldada takistused, mis segavad haavatavate inimeste ligipääsu tervishoiuteenustele. 20-aastast narkosõltlast on niigi raske motiveerida kasutama talle mõeldud teenuseid. Kui ta näeb, et peab teenuste eest maksuma või et temaga ei taheta tegelda kodakondsuse puudumise tõttu või mõnel muul põhjusel, muutub ta veelgi ligipääsmatumaks. HIV nakkusega on sama asi, mis vähiga – kui see avastada varakult, on ravi palju tulemuslikum. Näiteks kui HIV-positiivne tütarlaps rasestub ja tervishoiusüsteem korjab ta väga varakult üles, on tõenäosus, et laps saab HIV-i, väiksem kui 1%. Kui ravi viibib, sest ema pole arsti poole pöördunud või puudub tal teenuste ligipääs, siis lapse nakatumise tõenäosus HIV-i kasvab 35–50%-ni. Sama on ka raviga: varakult alustades saab pakkuda tõhusat ravi, mistõttu pikemas perspektiivis on kulud tunduvalt väiksemad. Raviga ei tohi oodata, kuni kujunevad välja AIDS-i sümptomid. Turumajandusliku tervishoiu probleem, kus tervishoidu ostetakse ja müüakse, on selles, et inimesed ei taha ise rahvatervise teenuseid osta, sest neid on raske mõõta. Kui teie vanas süsteemis olnuks HIV igaühe mure, siis uue süsteemi puhul on oht, et paljud organisatsioonid mõtleavad: me ei saa raha sellega tegelemiseks ja nii võib juhtuda, et see pole otseselt kellegi mure. Seoses juhtumikorraldusega jõudsime Suurbritannias seisukohale, et on vaja rohkem erialasid ja spetsialiste, kes võtaksid vastutuse selle eest, et inimese eest terviklikult hoolt kantaks.

Ametkondade vaheline võrgustikutöö

Alustasin oma karjääri kogukonna psühhiaatrilise meditsiiniõena ja isegi 1980-ndatel ei vastutanud ma ainult õendustegevuse eest, vaid pidin ka kindlaks tegema, kas inimene saab kätte

kõik talle vajalikud teenused – meditsiini-, sotsiaal- ja eluasemeteenused, sõltuvusravi jne. Sotsiaaltöötajal omakorda võisid esineda juhtumid, kus ta vajas minu panust. 1980-ndatel töötasid meil spetsialistid, kes vastutasid inimese heaolu eest tervikuna, nad ei piirdunud kitsalt üksnes oma tööloiguga. Viimasel viiel-kuuel aastal toimub Suurbritannia juhtumikorralduses üleminek eri valdkondade praktikute võrgustikutöölt teenustevahelistele koostöövõrgustikele. Paljudes piirkondades on tööle asunud seksuaaltervise teenistused, kus rahvastiku seksuaaltervise eest vastutab multidistsiplinaarne meeskond. Üks selle meeskonna ülesannetest on koolitada esmatasandi meditsiinitöötajaid, kooliõpetajaid jt, et ennetada HIV-i ja teisi suguhaigusi, avastada juhtumeid varakult ja juhatada inimesed teenuste juurde. Kui inimene on tervishoiusüsteemi jõudnud, siis on tagatud, et ta saab korraliku ravi ja seksuaaltervise teenused, lahendatakse tema eluasemeprobleemid, viiakse läbi sõltuvusravi jne. On toimiv tegevuskava ja inimesed ei kuku süsteemist välja. HIV-i puhul on seda väga raske saavutada, kuna raske on infot vahetada. Viimasel viiel aastal Suurbritannias oleme püüdnud süsteemi tõhustada sellega, et kõik spetsialistid – sotsiaaltöötaja, psühholoog, arst, õde jt – hindavad inimest ühiste kriteeriumide alusel. Info talletatakse elektrooniliselt ja kõigil asjaspepuutuvatel spetsialistidel on sellele juurdepääs. Näiteks kui sõltuvusraviga tegelev spetsialist märkab inimesel probleemi, mis võib suurendada riski mõnes muus eluvaldkonnas, siis ta edastab selle info teisele spetsialistile. Probleeme on andmete konfidentsiaalsusega: tekib dilemma isiku õiguste ja ühiskonna õiguste vahel. Kui spetsialist saab teada, et HIV-positiivsel on kaitsmata seksuaalvahekordi erinevate inimestega või et ta jagab süstalt teistega, siis kuidas teisi inimesi sellega seotud ohust teavitada. Kõik probleemid ei ole Suurbritannias veel lõpuni lahendatud, kuid siiski järjest rohkem tunnustatakse põhimõtet, et kus spetsialist ka ei töötaks, peab ta tegema kõik, et inimene pääseks kõigi talle vajalike teenusteni.

Patsient kui ekspert ja meeskonna liige

Kujutame ette, et asutusse on pöördunud 20-aastane HIV-positiivne narkomaan. Kuidas temaga töötada? Meie HIV ennetuse süsteemis hinnatakse kõigepealt neid komponente, millest inimesele vajalik abi peaks koosnema. Kui mõni teenus on patsiendile kättesaamatu, siis töötatakse takistuste kõrvaldamise nimel.

Teine juhtiv arengusuund Suurbritannia rahvatervises on patsientide kasutamine ekspertidena. Kõige rohkem teab HIV teraapia läbimisega seotud raskustest, kodutusest või sõltuvusest ikkagi inimene, kel on endal need kogemused olemas. Nii liigutaksegi selle poole, et endised patsiendid hakkavad juhtumikorraldajateks, saavad juhtumikorraldusmeeskonna liikmeteks või võtavad osa teenuse korraldamisest, et lisada teenusele tarbija vaatenurk – miks on raske teenusele ligi pääseda, missugused on takistused ja probleemid, kuidas saaks teenust muuta, et see oleks atraktiivsem, vastuvõetavam. Sellised on olnud meie algatused Inglismaal.

Tõenduspõhiselt praktikalt tõenduspõhisele HIV ennetuse süsteemile

Juhtumikorraldusest räägitakse Suurbritannias palju ja see on suuresti seotud teenuste integreerimisega ja kättesaadavusega ja sellega, kuidas saavutada parimad kliinilised tulemused. Võib tuua järgmise näite. 80-ndatel ja 90-ndatel kulutasime miljardeid naelsterlingeid vähihaigetele osutatavatele teenustele, sest oli päris selge, et vähiravi kliinilise ravi tulemused Suurbritannias olid palju tagasihoidlikumad, kui need oleksid pidanud olema. Ja mida me hiljuti avastasime? Pole vahet, kui kompetentne on kirurg, kui tervishoiusüsteem on puudulik. Sest kui haigus avastatakse hilja või kui tekib pikk ooteaeg haiguse diagnoosimise ja ravile pääsemise vahel, siis on võimatu saavutada optimaalset tulemust. Seega tuleb tõenduspõhiselt praktikalt üle minna tõenduspõhiste süsteemidele, tõenduspõhisele teenuste

korraldusele. Nii et ma leian, et kui te soovite Eestis sisse viia juhtumikorralduse, siis see tähendab, et peate tunduvalt paremini koordineerima abi erinevaid valdkondi, üle vaatama kõik komponendid, et abi oleks olemas ja inimestele kättesaadav.

Uue süsteemi käivitamine on huvitav tegevus. Meie Suurbritannias peame sama palju õppi-ma kui teie Eestis. Suurbritannia kogemustest on hea õppida, sest enamasti neist probleemidest tabas meid tunduvalt varem. Oleme ka palju vigu teinud. Inglismaal öeldakse, et tark inimene õpib oma vigadest. Kui ma õpetasin Leedus, öeldi seal, et rumal õpib oma, aga tark teiste vigadest. Teiste vigu vältides ei jõua te mitte ainult neile järele, vaid ka ette.

Kirja pani Regina Karjakina

Malcolm Whitfield külastas Eestit möödunud sügisel rahvusvahelise projekti HOPE (Health Opportunities for People Everywhere) eksperdina.

Juhtumikorraldus HIV-i ja AIDS-iga inimestele Eestis

HIV-i nakatunute terviseseisundi jälgimisega tegelevad Eestis praegu nakkushaiguste arstid ning HIV-i nakatunutele spetsiifilise psühhosotsiaalse toetuse pakkumisega mitmed mittetulundusorganisatsioonid. Riigi ja kohalike omavalitsuste pakutavad sotsiaaltoetused ja sotsiaalteenused on mõeldud kõigile abivajajatele ning HIV-i nakatunutele mingeid eritingimusi ega -soodustusi ei ole.

Spetsiifilist juhtumikorraldussüsteemi HIV-i ja AIDS-iga inimestele hetkel veel ei ole. HIV-i ja AIDS-iga inimesed kuuluvad väga erinevatesse rahvastikurühmadesse ning neil on erisugused vajadused ja lahendamist nõudvad probleemid. Lähiaastatel hakkab kasvama nende HIV-i ja AIDS-iga inimeste hulk, kes vajavad antiretroviirusravi. Tõusma hakkab HIV-i nakatunud tuberkuloosihaigete arv ning nende inimeste arv, kes on näiteks narkomaania asendus- või võõrutusravil. Seetõttu suureneb järk-järgult ka nende arv, kes vajavad samaaegselt kahte või kolme erinevat ravi (antiretroviirusravi, tuberkuloosiravi ja/või narkomaania asendus- või võõrutusravi). Üheks paremaks võimaluseks integreeritud abi osutamiseks ongi juhtumikorralduse põhimõtete rakendamine teenuste pakkumisel. Juhtumikorraldaja hoolitseks HIV-i ja AIDS-iga inimese terviseseisundi jälgimise ning tema tavaellu lõimimise ja infovahetuse eest.

Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel toimub praegu juhtumikorralduse kontseptsiooni väljatöötamine HIV-i ja AIDS-iga inimeste toetamiseks.

Kristi Rüütel
HIV/AIDS ekspert, Tervise
Arenngu Instituut

Sotsiaaltöötaja seadumus

Ametnikuna töötav sotsiaaltöötaja ei saa lähtuda oma töös ainult oma sotsiaaltöölalasest kompetentsist ja väärtustest, sest ta peab teostama ka avalikku võimu.

Valdeko Paavel

Sotsiaaltööst ja sotsiaaltöö praktikast rääkides kasutavad sotsiaaltöötajad, sotsiaaltöö koolitajad, sotsiaaltööd administreerivad ametnikud, poliitikud jt paljusid sõnu ja mõisteid, millele sageli antakse erinev tähendus ja sisu või mida tõlgendatakse erinevalt. Teatud piirides on see ilmselt paratamatu, samas tuleks arvestada, et sotsiaaltöös ja keskkonnas, milles sotsiaaltöötajad tegutsevad ja mis tugineb suuresti ühis- või koostegevusele, on mõisteaparadi korrastamist siiski vaja.

Üheks palju eksploateeritud sõnaks on *missioon*, mille kõiki tähendusi ja varjundeid ei suuda vist küll keegi üles tähendada. Selles, et inimesed mõistavad üht ja sama sõna või mõistet erinevalt, pole iseenesest ju midagi lõpmata halba, seda enam, et täpselt ühesugust mõistmist pole niikuinii võimalik saavutada. Probleemseks läheb asi siis, kui tõlgendusi on juba nii palju, et üks sõna võib tähendada praktiliselt kõike, mis lõpptulemusena viib sõna niisugusele devalveerumisele, et see ei tähenda enam praktiliselt midagi kindlat.

Seepärast juhul, kui meil mõne asja, nähtuse, protsessi vms kirjeldamiseks head ja täpset sõna pole, võiks eelistada mitme sõna või mõiste kasutamist, mille abil vajalik võimalikult arusaadavalt ja täpselt määratleda. Üheks niisuguseks valdkonnaks või teemaks, milles ühe sõna asemel võiks (vähemalt diskussioonis) kasutada mitut, on sotsiaaltöötaja rollid ja rollikäitumine. Nende käsitlemisel ja määratlemisel võiks ebamäärase *missiooni* asemel kasutada kolme mõistet: erialane kompetents, staatus ja seadumus.

- **Erialane kompetents** on väljaõppel ja kogemustel põhinev erialaste teadmiste, oskuste ja väärtuste kogum, st see, mida ja kuidas sotsiaaltöötaja teha oskab.
- **Staatus** ehk seisund on sotsiaaltöötajale tema ametikoha, seaduste, töösuhete jms kaasnevad kohustused, st see, mille eest talle makstakse palka ja mida ta peab tegema.
- **Seadumus** on sotsiaaltöötaja erialase kompetentsi ja staatusega määratud vabadusaste, mis määrab tema tegevuse suhtes ülilusliku, st selle, millest ta oma töös (tegelikult) juhindub.

Niisugust mõistete kasutamist, sh mõistet *seadumus* võiks kindlasti eelistada juhtudel, kui mingi teema, tegevus, probleem vms omab intersektoraalset iseloomu, s.o juhtudel, kui sama probleemi või protsessiga tegeleb samaaegselt ja ühistel eesmärkidel mitu eri valdkonnas tegutsevat töötajat ning kui eesmärkide saavutamine eeldab teatud kooskõlastatust või tegevuste koordineeritust. Üheks selliseks valdkonnaks on näiteks laste ja perede heaolu mõjutavate praktikute tegevus. Võimalik, et asjakohane on ka öelda, et laste ja perede heaolu tagamine on kõigi eri valdkonnas tegutsevate praktikute ühine missioon, mille realiseerimisel igaiüks tegutseb vastavalt oma kompetentsile, staatusele ja seadumusele. Eeldades, et kõik sotsiaaltööd õppinud inimesed on oma erialal kompetentsed, jäävad nende võimalike rollide ja rollikäitumise määratlemisel lähtealusteks staatus ja seadumus.

Staatusest tulenevalt võib sotsiaaltöötajad jaotada kolme rühma:

- **Ametnik** – omavalitsuse- või riigiametnik (näiteks omavalitsusjuhi alluvuses töötav lastekaitsetöötaja);
- **Juhitav spetsialist** – väljaspool sotsiaaltöösutust tegutsev sotsiaaltöötaja (näiteks kooli direktori alluvuses töötav koolisotsiaaltöötaja);
- **Juhinduv spetsialist** – sotsiaaltöösutuse sotsiaaltöötaja (näiteks iseseisvas organisatsioonis töötav lastele ja peredele spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja).

Kui neis staatustes tegutsevaid sotsiaaltöötajaid omavahel võrrelda, ilmnevad nende seadumustes ja sellest tulenevas võimalikus rollikäitumises erinevused:

- Juhinduva spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on olemas tingimused selleks, et ta saaks oma töös juhendada ainult oma sotsiaaltöölalase kompetentsist ja väärtustest ning meil on alust temalt ennekõike just seda n-õ puhast sotsiaaltööd ka oodata.
- Ka juhitava spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on need võimalused olemas, aga ta saab neid kasutada asutuse juhtkonna antud või juhtkonnaga kokku lepitud piirides, mistõttu ei saa olla päris kindel selles, mida talt oodata, sest tema seadumus võib olla asutuseti erinev.
- Ametnikuna töötava sotsiaaltöötaja jaoks on sotsiaaltöö erialase kompetentsi ning erialaste väärtuste suhtes ülimalikud avalik võim ja poliitika ning selle teostamine, mistõttu võib temalt oodata ennekõike avaliku võimu ja poliitika teostamist.

Teisiti öeldes, klassikalises tähenduses sotsiaaltööd saavad kindlasti teha juhinduvad spetsialistid. Samasugune võimalus on põhimõtteliselt olemas ka juhitalval spetsialistil, aga selle teostamise ulatus sõltub asutuse juhtkonnast. Ametnikuna töötava sotsiaaltöötaja jaoks on niisugune võimalus väike, sest ta peab oma ametikohast tulenevalt vähemal või rohkemal määral teostama avalikku võimu. Seesugust lähenemist ja käsitlust toetab muuseas kas või see, et presidendi poolt hiljuti autasustatud mitut lugupeetavat sotsiaaltöö praktikut ei nimetatud teenetemärgi saajate nimekirjas sotsiaaltöötajaks, vaid riigiametnikuks, omavalitsusametnikuks või omavalitsustegelaseks.

Eespool toodud ei maksa mingil juhul tõlgendada ühes või teises rollis tegutseva sotsiaaltöötaja arvustamisena, sest tublisid inimesi on igasse rolli ja ametisse vaja. Samuti ei maksa sellest tuletada, et üks või teine staatus on teistest olemuslikult parem või eelistatum. Osutan lihtsalt asjaolule, et kuna sotsiaaltöötaja roll ja sellega määratud seadumus ning rollikäitumine sõltuvad tema staatusest, on alust oodata üht ja sama tööd tegevate, kuid erinevas staatuses sotsiaaltöötajatelt mõnevõrra erinevat tegutsemist.

Konkreetsena võiks võtta sotsiaaltöö ühe väga olulise valdkonna – sotsiaaltöö laste ja peredega – mida enamasti teevad (tõsi küll, paljude ametinimetuste all) laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajad. Tänapäevases Eestis joonistub nende staatustes ja seadumuses välja kogu eespool kirjeldatud mitmekesisus. Nii teevad Tartus ja Tallinnas seda tööd linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna ja linnaosade sotsiaalosakondade ametnikud. Lisaks sellele tegutsevad paljudes koolides veel kooli juhtkonna juhitud koolisotsiaaltöötajad. Laste- ja peretöökeskustes, nt Haapsalus ja Pärnus, tegutsevad laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajad aga juhitud spetsialistidena. Teada on ka üsna palju omavalitsusi, kus laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajaid üldse pole.

Missugune laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja staatus võiks olla kõige eelistatum, pole siinkohal esmatähtis. Oluline on see, et nad täidavad üht ja sama avalikku funktsiooni oma staatusest tingituna mõnevõrra erinevalt. Ehk lapse ja pere poolt vaadates saavad erinevates kohtades elavad lapsed ja pered sotsiaaltöötajatelt tõenäoliselt erineva

iseloomuga abi ning toetust. Ehk veelgi teisiti öeldes: erinevas staatuses töötajate poolt tehtav sotsiaaltöö on tõenäoliselt (või üsna kindlasti) kvalitatiivselt erinev.

Igapäevaelus ja igapäevases sotsiaaltöös pole see sugugi vähetähtis, nagu seegi, mida sotsiaaltöölt tahetakse ja oodatakse, sest ühe või teise avaliku funktsiooni täitmine (avaliku teenuse osutamine) peaks olema kogu riigis võimalikult ühetaoline ja ühetaolise kvaliteediga. Kui eelnevaga nõustuda, tuleneb sellest ilmselt vajadus piirata laste- ja peretööl spetsialiseerunud sotsiaaltöötajate staatusest mitmekesisust ning seadustada selle funktsiooni täitmiseks ainult üks staatus. Missugune kolmest võimalusest valida, on omaette diskussiooni küsimus. Siinkirjutaja eelistab juhinduva sotsiaaltöötaja staatust ning vastavaid süsteeme.

Käsitledes sotsiaaltööd laiemalt, on ilmselt vaja ette võtta mõningane staatuste süsteemi korrapärastamine. Kui loendada, palju meil üldse on iseseisvaid, st erialastest väärtustest juhinduvaid sotsiaaltöötajaid ja kus nad on, siis ega neid eriti palju ole. Tegelikult on suur osa (võib-olla enamus) sotsiaaltöötajatest või praktilistest sotsiaaltöö tegijatest tänases Eestis ametniku staatuses, millest tulenevalt ei tee nad niivõrd sotsiaaltööd, kuivõrd teostavad avalikku võimu.

Loomulikult, nii nagu õpetaja ja arst võivad olla ametnikud, võib ka sotsiaaltöötaja olla ametnik, ja selles pole midagi halba. Samas aga, nii nagu ametnikuna töötav arst ei ravi ja ametnikuna töötav õpetaja ei õpeta, ei tee ka ametnikuna töötav sotsiaaltöötaja praktilist sotsiaaltööd. Inimesi ravivad ikka mitteametnikest arstid ja õpetavad mitteametnikest õpetajad. Ka sotsiaaltööd teevad (saavad teha) üksnes mitteametnikest sotsiaaltöötajad ja kui neid ei ole või neid on vähe, siis on meil vähe pakkuda ka sotsiaaltöölalast abi inimestele.

Kokkuvõtteks. Ilmselt oleks vaja kriitiliselt üle vaadata sotsiaaltöötajate koolituse süsteem ja tööerakendamine tervikuna, st nende staatus, õigused, kohustused, töösuhted. Seejuures on tõenäoliselt vaja ka sotsiaaltöö praktika vähemalt mõningane n-ö lahtiametnikustamine. Aga seda ei peaks küll tegema sõjana ametnike vastu, vaid see peaks silmas pidama iseseisva sotsiaaltöö ja iseseisvate sotsiaaltöötajate toetamist.

KONKURSS

Ajakiri Sotsiaaltöö kuulutab välja **esseekonkursi**

„Eesti sotsiaaltöö arengustsenaariumid“

Kuidas tehakse sotsiaaltööd Eestis kümne aasta pärast? Kes on sotsiaaltöötaja ja millest ta juhindub? Millistele nõuetele peab tulevikusotsiaaltöötaja vastama? Kuidas areneb ühiskond tervikuna? Milline võiks olla sotsiaalvaldkonna korraldus, seda reguleerivad õigusaktid? Mismoodi toimub eri valdkondade koostöö? Kas meie võimuses on Eesti sotsiaalvaldkonna arengut kuidagi mõjutada?

Oma mõtteid on teretulnud jagama sotsiaaltöö alal tegevad inimesed, tudengid ja teenuse tarbijad.

Essee pikkus on 2 lk (3800 tähemärki).

Konkursitööd palume saata **26. maiks 2006** meiliaadressil ajakiri@tai.ee või postiaadressil Ajakiri Sotsiaaltöö Hiiu 42 11619 Tallinn märksõnaga „Esseekonkurss“. Parimad tööd avaldatakse ajakirja 2006. aasta numbrites ja honoreeritakse. Võitja saab veeta **päeva koos sõbraga SPA puhkekeskuses**.

Konkursi tulemused tehakse teatavaks ajakirja juunikuu numbris.

Sotsiaaltöö profession tänaes Eestis

Teiste erialade esindajate hinnangul ei väärtustata sotsiaaltööd Eestis piisavalt.

Maarja Seppel
sotsiaaltöö magister

Sotsiaaltöö on tänaes Eestis uus profession, mis on arenenud vastasmõjus siirdeühiskonnale omaste protsessidega. Sotsiaaltööd käsitlevad uurimused on keskendunud eeskätt sotsiaaltöö klientide vajaduste välja selgitamisele ja nende rahuldamisele. Vähem on uuritud ühiskonna ootusi sotsiaaltööle ja ühiskonna liikmete subjektiivset ettekujutust sellest elukutsest. Eeltoodust lähtudes otsustasin oma magistritöös uurida ühiskonna ootusi sotsiaaltööle, millest käesolevas artiklis annan ülevaate. Tegemist on empiirilise uurimusega, mille **eesmärk** oli välja selgitada sotsiaaltöötaja elukutse positsioon ja prestiizh ühiskonnas selle liikmete hinnangute alusel.

Uurimistöö meetodid, valim ja protseduur. Hinnanguid, ootusi ja arvamusi sotsiaaltööst koguti ankeetküsitluse abil. Küsimustikke levitati 2005. a juulist septembrini nii paberkanalil kui elektrooniliselt. Ankeeteeriti inimesi, kes ei olnud igapäevaselt seotud sotsiaaltööga, kaasates seejuures võimalikult erinevate elukutsete esindajaid (23 ametivaldkonda), et tagada uurimistulemuste objektiivsus. Valim koosnes 106-st juhuvaliku teel saadud vastajast, kellest 80% olid naised, 55%-l oli kõrgharidus, vanuselisel olid enim esindatud 21–30-aastased (56%). Küsimustiku vastuseid analüüsiti kvantitatiivselt ja töödeldi statistilise andmetöötluse SPSS programmiga. Avatud küsimusi analüüsiti kvalitatiivselt tematiseerimise teel, vastused rühmitati kirjeldavate teemagrupidena. Järgnevalt tutvustan olulisemaid uurimistulemi.

■ Sotsiaaltöös hinnatakse eriti oluliseks töötaja isiksust (95%)

Kuna sotsiaaltöö on eelkõige töö inimestega, sageli ühiskonna probleemsete liikmetega, siis sotsiaaltöötaja oluliseks instrumendiks on tema enda isiksus. Ta kasutab oma võimeid ja oskusi probleemi lahendamisel kliendi hüvanguks.

Uurija arvamuse kohaselt koosneb professionaalsus sotsiaalsest ja erialasest kompetentsusest. **Sotsiaalse kompetentsuse** all mõeldakse sotsiaaltöö tegija professionaalseid võimeid ja oskusi – suhtlemisoskust, abivalmidust, heatahtlikkust, paindlikkust, veenvust ja enesevalitsemisoskust. **Erialane kompetentsus** väljendub elukutse omandamisel saadud spetsiifilistes teadmistes (sh erialane kõrgharidus, pidev täiendõpe), oskustes ja kogemustes.

Teine võimalus on jagada sotsiaaltöötajale vajalikud omadused, võimed ja oskused n-ö **pehmeteks** ja **kõvadeks** (sarnaselt psühholoogias kasutusel olevate pehmete ja kõvade väärtustega). Pehmete omaduste kohaselt peaks sotsiaaltöötajal olema avatud, eelarvamustevaba ellusuhtumine, mis võimaldab tal oma hea suhtlemisoskusega lahendada probleeme paindlikult. Kui pehmed omadused iseloomustavad pigem inimestevahelist suhtlust,

siis kõvad omadused näitavad probleemi lahendamisega toimetulekut. Sotsiaaltöötajal on vaja säilitada kriitilistes olukordades kaine mõistus ja enesevalitsemine.

Professionaalsuse juurde kuuluva **erialase hariduse** küsimuses jagunesid vastused pooleks – ühed pidasid kõrgharidust sotsiaaltöö erialal töötades vajalikuks (50%) ja teised arvasid, et ka ilma erialase ülikoolihariduseta saab edukalt hakkama (50%).

Sotsiaaltöötaja erialane kõrgharidus oli uuritavate jaoks oluline, sest: see aitab inimestele professionaalselt läheneda; annab probleemide lahendamisevõimaluste suhtes laiemat vaatenurka; aitab lahenduste leidmisel teha paremaid valikuid; haritumad sotsiaaltöötajad teadvustavad selgemalt ühiskonna kitsaskohti; nad peaksid tundma seadusi ja psühholoogiat; ala komplitseeritus eeldab valdkonda tudeerinud spetsialisti.

■ Sotsiaaltöö on madalalt tunnustatud ja ta mõjuvõim väike

Professiooni ehk elukutse prestiiž sõltub selle positsioonist ühiskonnas. Kuivõrd mingi tegevusvaldkond on aktsepteeritud professionina teiste elukutsete hulgas, näitab see ta vajalikkust ja autoriteetsust. Kuna sotsiaaltöötaja tegeleb peamiselt kontingendiga, kellesse enamasti suhtutakse eelarvamusega, siis kanduvad vastavad hoiakud üle nii elukutsele kui konkreetsele töötajale.

Uurimusest selgus, et sotsiaaltöö on poolte küsitletute arvates madalalt tunnustatud (50%) ja ta mõju on väike (61%).

Sotsiaaltöö vähese väärtustamise põhjustena nimetati mitmeid asjaolusid. Ühelt poolt toodi välja ühiskonna negatiivset suhtumist sotsiaaltöösse, teisalt sotsiaaltöötajate endi rahulolematust oma elukutse asendiga ühiskonnas. Võib öelda, et sotsiaaltöö elukutse tunnustamine ja mõjuvõim sõltub ka töötajate endi hoiakutest oma elukutse suhtes.

Miks sotsiaaltöötaja elukutse tunnustamine on kesine? Kindlasti on selles määrav roll ühiskonna suhtumisel ja inimeste arvamustel. Olulise tähtsusega on arusaamad sotsiaaltöö kui professioni olemusest, ülesannetest ja võimalustest nii ühiskonnaliikmete kui ka võimalike koostööpartnerite hulgas. Eriline roll on kanda meedial. See, kuidas sotsiaalteemasid meedias käsitletakse, mõjutab suurt osa ühiskonnast. Sageli on just meedia üldsuse arvamuse kujundaja. Aga kui meedial on väärarusaamad sotsiaaltöötajate ülesannetest ja rollidest, siis on töötajate ülesanne informeerida meediat ja meedia kaudu avalikkust. Kuna sotsiaaltöö profession Eestis on ikka veel kujunemisjärgus, lasub töötajatel kohustus oma elukutset laiemalt tutvustada, algatada eriala puudutavaid diskussioone ja neis osaleda, erialase tööga seotud seadusi analüüsida ja vajadusel teha konstruktiivset kriitikat.

Sotsiaaltöö ametites makstavat palka peeti väikseks (56%) või koguni väga väikseks (26%). Objektiivsetest põhjustest nimetati veel kasinaid töötingimusi ja suurt töökoormust, mis viib töötajaid motivatsiooni puudumiseni. Abi ja tuge oodatakse riigilt ning omavalitsustelt. Kindlasti tehakse sotsiaaltööd osalt ka missioonitundest, kuid see ei toeta töötajate kompetentsust. Sotsiaalalade töötasu mõjutab ka ajalooliselt kujunenud feminiseerunud töötajaskond, kuna traditsiooniliselt on naised aitamistöö tegijad.

Sotsiaaltöö prestiiž sõltub ühiskonnas valitsevatest väärtushinnangutest. Nii Eestis kui mujal maailmas valitseb n-ö edukultus. Humanistlikud põhiväärtused – inimese väärtustamine, inimlikkus, hoolivus – on asendunud tarbimishiskonnale omaste väärtustega. Kuna meie ühiskonnale on omane asjade ostmine, omamine, tarbimine, võib funktsionalistlikku käsitlust silmas pidades öelda, et edukus on muutunud tänapäeval funktsionaalseks.

Vabavastuste näiteid sotsiaaltöötajate ülesannetest ühiskonnas

A47“Aidata elu rataste alla jäänud inimesi, kes ei saa toetusi ning oma elu korraldamisega hakkama, kes häda korral varastavad või müüvad oma keha või sorivad prügikastides.”

A10“/.../. Kindlasti ka nõustamine teatud situatsioonides (inimese töökaotus ja sellises olukorras toimetulek, majanduslik olukord–asotsiaalid) jne. Võib-olla võiks võrrelda sotsiaaltöötaja tööd arsti ja patsiendi omavahelise suhtlemisega?”

A24“Et abi jõuaks abivajajateni ja ei takerduks infopuuduse, korruptsiooni ja liigse bürokraatia taha.”

A42“Integreerida ühiskonda neid, kes on teistsugused, kes ei saa omadega briljantselt hakkama, kes mingil põhjusel “ringist välja” langenud.”

A70“Tagada kindlustunne ja inimvääriline elu kõigile ühiskonna liikmetele sõltumata nende sotsiaalsest taustast.”

A2“Teadvustada ühiskonna viletsused ja ära lahendada võimalikult edukalt probleemid ja kui jõud ei hakka peale, siis viia probleemid edasi ettepanekutena ja seista selle eest, et need ka lahendusteni jõuavad.”

A39“/.../ anda arvamused uute õigusaktide eelnõudele, et vältida nende praktikas ebaõnnestumist.”

A46“Sotsiaaltöötaja peaks oma igapäevase töö kõrvalt olema ka ühiskonnas laiemalt kuuldav ja nähtav.”

A25“Suhtlemine inimestega (abivajajatega) sotsiaalteemadel, sotsiaalvaldkonna arendamine, inimeste toimetulekuvõimaluste loomine ja kujundamine.”

A79“Olla vahendaja riigi ja inimeste vahel.”

A32“Uurida inimestega toimuvat ja leida selgitusi ja lahendusi probleemidele, mis kerkivad üles ühiskonnaga suheldes.”

Seega kui sotsiaaltöötaja elukutse puhul on sihtrühmaks nõrgemate ühiskonnaliikmete aitamine, tegelemine n-õ mitte-educatega, heidab see negatiivse varjundi ka töötajatele endile.

Vastajate isiklikud kokkupuuted sotsiaaltöö ja -töötajatega mõjutavad samuti ühiskonna suhtumist sellesse elukutsesse. Inimese isiklikul kogemusel on suur mõju tema arusaamade, hoiakute ja suhtumise kujunemisele. Nii on ka sotsiaaltöö prestiiž seotud ühiskonnaliikmete isiklike muljetega. Nende osavaks interpreteerijaks ja oma huvides ärakasutajaks on kahtlemata meedia, mis sageli võimendab negatiivseid üksikjuhtumeid.

Analüüsidest vastanute kokkupuuteid sotsiaaltööga, selgus, et inimestel on selles valdkonnas üllatavalt palju kogemusi. **70% küsitletuist tunnistas seotust sotsiaaltöö eriala või selle spetsialistidega.** Sealjuures olid ülekaalus positiivsed kogemused (46%), negatiivseid kokkupuuteid oli vähem (36%). Kuigi domineerisid meeldivad kogemused, ei osatud neid täpsemalt põhjendada. Uurijana seletan seda asjaoluga, et rohkem jäävad meelde inimest ennast puudutanud ebameeldivad juhtumid.

Ebameeldivad kogemused sotsiaaltöötajatega jagunevad üldiselt kaheks. Osa neist on seotud abi kättesaadavuse ja saamise tingimustega. Heal tasemel abi on võimalik saada sageli suuremates linnades ja maakonnakeskustes, kus on loodud toimiv võrgustik probleemidega tegelemiseks. Teine osa ebameeldivatest kogemustest on seotud sotsiaaltöötaja isiku ja tema suhtumisega abivajajasse. Kurdeti töötajatepoolset võimu väärkasutamist, mis ulatus huvipuudusest ja üleolevast suhtumisest kuni koostööst keeldumiseni.

■ Eesti sotsiaalsüsteem sõltub päevapoliitikast

Arvamused Eesti sotsiaalsüsteemi toimimise kohta jagunesid enam-vähem võrdselt kaheks: üks osa vastajatest pidas sotsiaalsüsteemi toimimist Eestis rahuldavaks (47%), teine osa inimesi hindas olukorda halvaks (43%) või koguni väga halvaks (8%).

Analüüsidest uuritavate arvamus sotsiaalsüsteemi olukorrast Eestis, võib oletada, et vasta-

jad, kes hindasid olukorra rahuldavaks, arvestasid sealjuures riigi poolt eraldatud raha ja võimaluste piiratust. Olukorda kriitiliseks hinnanud vastajad kõrvutasid Eesti sotsiaalsüsteemi Skandinaavia maade süsteemiga.

Sotsiaalsüsteemi toimimise eelduseks on piisavad ressursid ja kompetentsed spetsialistid. Iga sotsiaaltöötaja peaks tundma oma piirkonna probleeme. Suuremates linnades ei pruugi töötajad ajapuudusel kõikideni jõuda, sest abivajajate hulk ületab sotsiaaltöötajale jõukohase klientide arvu. Sotsiaaltöö edukuse jaoks on määrava tähtsusega ennetustöö. Täname reaalsus on see, et väga suur osa ressurssidest (aeg, raha, tööjõud) kulub tagajärgede likvideerimisele, mida oleks võinud ennetustööga vältida.

Sotsiaalsüsteem peaks hädas olevaid inimesi aitama, aga samal ajal olema ka motiveeriv ja paindlik. Eestis kui igapäev isiklikku vastutust rõhutavas riigis on suund sellele, et inimesed ise tegutseksid aktiivselt oma heaolu parandamise nimel. Ühelt poolt peaks riik pöörama rohkem tähelepanu sotsiaalsüsteemi väljatöötamisele, teisalt on olulised ka ühiskonnaliikmete seas kehtivad väärtushinnangud. Inimesed peaksid mõistma, et sotsiaalselt hästi funktsioneerivas ühiskonnas on oluline osa nende endi panusel.

Uurimistulemused kinnitavad sotsiaaltöö sõltuvust valitsevast poliitikast (78%)

Riigieelarve prioriteedid sõltuvad võimuesindajate poliitilisest tahtest, mis peaks väljendama rahva soove ja vajadusi. Sageli on need ajendatud soovist osutada valituks, mitte aga sellest, et pikemas perspektiivis probleemidele lahendusi leida. Kuna sotsiaalsüsteemi rahastab riik, siis on sotsiaaltöö otseselt sõltuv valitsevast poliitikast. Küsimus ei ole niivõrd raha vähesuses, kuivõrd selle oskuslikus jaotamises. Sotsiaalvaldkonna arendamine peaks olema kogu aeg prioriteediks, mitte aktiveeruma enne valimisi.

Kokkuvõtteks

Kokkuvõtvalt võib öelda, et respondentide hinnangul **sotsiaaltöö kui elukutse positsioon ja prestiiž on ühiskonnas madal**: ühelt poolt ei väärtusta riik sotsiaalala tööd küllaldaselt ega leia piisavaid ressursse sotsiaalsüsteemi normaalseks toimimiseks, teisalt ei hinnata sotsiaaltöötajat töötajana, mis väljendub kasinas töötasus. Kuna sotsiaaltööd rahastab peamiselt riik, sõltub raha eraldamine tuntuvalt päevapoliitikast.

Sotsiaaltöö prestiiži mõjutajateks võib pidada ka ühiskonnas valitsevaid väärtushinnanguid, sotsiaaltöö feminiinsust (sotsiaaltöö kui naiste elukutse), inimeste isiklike kogemusi selles valdkonnas, sotsiaaltöötajate professionaalsust, sotsiaaltöötajate endi rahulolu elukutsega ja meediat kui avaliku arvamuse kujundajat.

Uurimusest võib järeldada, et **sotsiaaltöö positsiooni ja sotsiaaltöötaja elukutse prestiiži tõstmiseks ning sotsiaaltöötajate professionaalsuse tugevdamiseks on oluline**:

- sotsiaaltöötajaid riiklikult tunnustada (sh suurendades nende töötasu)
- sotsiaaltöötajatel teha koostööd meediaga kui üldsuse arvamuse kujundajaga
- arendada sotsiaaltööd kui professiooni, et ühiskond mõistaks sotsiaaltööd kui inimsuhtele rajatud elukutse olulisust ühiskonnale tervikuna
- arendada sotsiaaltöötajate professionaalsust (erialane kõrgharidus ja töökogemus, sotsiaaltöötajale töötamiseks vajalikud isiksuseomadused)
- esile tõsta ühiskondlikult aktiivseid sotsiaaltöötajaid, kes tutvustavad oma elukutset meedias laiemalt, algatavad erialaseid diskussioone ja osalevad neis.

Eesti kutseüsteem vajab kõigi osapoolte koostööd

Rutt Lumi

*Kutsekoja vanemkoordinaator,
tel 679 1707, rutt@kutsekoda.ee*

19. jaanuaril 2001 jõustunud kutseeadus pani aluse tööjõuturu korrastamisele muutunud majandussituatsioonis. 1998. a alustati Eesti Kaubandus-Tööstuskojas riigi tellimisel kutseüsteemi väljatöötamist. Vastavalt kutseeadusele loodi 2001. aasta augustis Kutse kvalifikatsiooni Sihtasutus ehk Kutsekoda, kes on Kaubandus-Tööstuskojas alustatud töö jätkajaks. Kutsekoda on süsteemi looja, rakendaja, säilitaja, nõuandja ja registripidaja.

Kutseüsteemi eesmärk on luua eeldused töötajate konkurentsivõime tekkimiseks ja suurendamiseks. Süsteemi loomisse, rakendamisse ja arendamisse on kaasatud nii tööandjad, töövõtjad kui riik.

Kutseüsteemi loomise etapid on:

- tegevusvaldkonna kutsete kaardistamine, kutseoskuse nõuete ja nende taseme kindlaksmääramine,
- kutsestandardite väljatöötamine ja nende uuendamine tööalase koolituse kutseoskuse nõuetega vastavusse viimine koostöös asjaomaste institutsioonidega
- kutseomistamise kriteeriumide, korra ja tingimuste kindlaksmääramine, kutseomistamise süsteemi väljatöötamine, rakendamine ja arendamine.

Koostöö kui võtmeküsimus

Kõige olulisemaks ressursiks kutseüsteemi loomisel, rakendamisel ja arendamisel on kahtlemata inimesed oma teadmiste ja kogemustega: kutseõukogude ja töörühmade liikmed, arvamusküsitlustes osalejad, ametnikud ja töösse kaasatud asjatundjad-eksper-

did nii Eestist kui teistest Euroopa riikidest.

Võtmeküsimus on tahe teha koostööd. Koolituse vastavusse viimine tööturu muutuvate vajadustega tähendab õppe- ja koolitusprogrammide väljatöötamist vastavalt kutsestandarditega kehtestatud kutseoskuse nõuetele. Kutseüsteem on haridussüsteemile toeks koolituse sisu kindlaksmääramisel, väga oluline on koolitajate koolitamise küsimus.

Millega tegeleb kutseõukogu

Kokkulepete saavutamiseks tööturu eri osapoolte vahel on moodustatud kutseõukogud. Kutseõukogu on tegevusvaldkonna töötajate, tööandjate, kutse- ja erialaühenduste ning riigi esindajate koostööorgan, mille ülesanded on:

- 1) kutsestandardite ja muude kutseala kohta kehtivate nõuete kinnitamine ning esitamine riiklikku kutseregistrisse kandmiseks
- 2) kutset omistavale organile tegevusloa andmine ja tegevuse järelevalve
- 3) kutseomistamise korra ja selle muudatuste kinnitamine
- 4) vaidluste lahendamine.

Praegu tegutseb 16 kutseõukogus kokku ca 250 liiget. Sotsiaalvaldkonna kutsete osas teeb sellist tööd 1998. a detsembris moodustatud tervishoiu ja sotsiaaltöö kutseõukogu, mis on välja töötanud ja kinnitanud 26 kutsestandardit kokku 61-le kutsetasemele.

Kutsestandard on abiks

Kutsestandard on kutseõukogus kinnitatud dokument, mis kirjeldab konkreetse kutseta-

seme tööd ja määratleb selle tegemiseks vajalikud nõuded teadmiste, oskuste, kogemuste, väärtushinnangute ja isikuomaduste. Kutsestandardi töötab välja kutseenõukogu poolt nimetatud töörühm, kuhu on kaasatud tööandjad, töövõtjad, koolitajad, kutse- ja erialaliitude esindajad kui oma ala tunnustatud asjatundjad. Kutsestandard kehtib üldjuhul 4 aastat, kuid sõltuvalt vastavas majandusvaldkonnas toimuvatest muutustest uuendatakse seda vastavalt vajadusele. Seega võib öelda, et kutsestandardis sisalduvad kutseoskused on kooskõlas tööturu tegelike vajadustega. Kutsestandard:

- on abiks tööandjale ametijuhendite koostamisel
- on abiks töötajate teadmiste-oskuste kindlaksmääramisel ja koolituse planeerimisel
- aitab töötajal saada selgust oma olemasolevates ja puuduvates oskustes
- annab võimaluse kavandada oma arengut ning aluse elukestvale õppele
- on aluseks tööturu nõudmistele vastavate õppekavade ja koolitusprogrammide koostamisel
- on aluseks kutseeksami nõuete väljatöötamisel ning rahvusvaheliste kvalifikatsiooni tõendavate dokumentide võrdlemisel.

Sotsiaalvaldkonnas on välja töötatud ja kinnitatud järgmised kutsestandardid:

- **hooldaja II, III**
- **sotsiaalhooldaja I, II, III**
- **hooldusõde II, III**
- **sotsiaaltöötaja III, IV, V**
spetsialiseerumised:
laste hoolekanne IV, V; eakate hoolekanne IV, V; puudega inimeste hoolekanne IV, V; kodutute ja/või töötute hoolekanne IV, V
- hoolekandeaasutuse juht V
- lapsehoidja II, III.

Kutse omistamine on protsess, mille käigus isik tõendab oma kompetentsuse taset ning kutset omistav organ hindab selle vastavust taotletava kutse nõuetele ja väljastab kutsetunnistuse. Kõige olulisem roll selles protsessis on kutset omistaval organil (edaspidi KOO). KOO-ks saamise õigust võib taotle-

da era- või avalik-õiguslik juriidiline isik või asutus, kelle tegevuse hulka kuulub selle kutsetegevuse arendamine või sellekohane kutse-, eri- ja ametialane koolitus. KOO-le annab tegevusloa kutseenõukogu. Kõigi kutse omistamisest huvitatud osapoolte kaasamiseks moodustab KOO kutseala töötajate, tööandjate, kutse- ja erialaühenduste esindajatest kutsekomisjoni.

Sotsiaalvaldkonnas omistab kutseid Ava- hoolduse Arenduskeskus ja Perekasvatuse Instituut, väljastatud on 185 kutsetunnistust, mis on kantud ka riiklikku kutseregistrisse.

Tööturg tingib vajaduse

Kutsetunnistus on dokument, mis tõendab kutset omava isiku vastavust kutsestandardis kehtestatud nõuetele. Kutsetunnistuse taotlemine on vabatahtlik neil kutsealadel, kus seadusega ei ole ette nähtud teisiti. Käesolevaks ajaks on antud kutse omistamise õigus 72-le KOO-le, kinnitatud 257 kutsestandardit ja väljastatud 12 081 kutsetunnistust.

Kutse omistamine käivitub neis valdkondades, kus tööturg näeb ette vajaduse tunnistuse järele. Kutsetunnistusega peab kaasas käima tööandjate tunnistus, sest sel juhul on töötajal motivatsiooni seda taotleda.

Kutsetunnistus kasuks kõigile

Töövõtja seisukohalt annab kutsetunnistus võimaluse eristada ennast tööturul nn libaspetsialistidest, annab kindluse ning kutseala sees võimaluse kavandada oma arengut. Tööandja jaoks annab kutsesüsteem võimaluse kujundada ettevõttes sihikindlat personalipoliitikat ja kavandada töötajate koolitust ning võimaldab paremini juhtida inimressurssi. Kutsetunnistuste olemasolu korral ei pea tööandja tegelema töötaja tausta uurimisega ja see lihtsustab töötajate värbamist. Riigi jaoks on kutsesüsteem tööjõuturul protsesside suunaja, mis annab võimaluse inimressurssi hinnata ja planeerida riigi tasandil, luues sellega eeldused majanduse konkurentsivõime kasvuks.

Kui võrd tööjõuturu osapooled on huvitatud konkurentsivõimelise tööjõu olemasolust, on selle saavutamiseks vajalik tihe koostöö erinevate osapoolte vahel.

Maasotsiaaltöö – mis selles erilist on?

Maakoha geograafilistest iseärasustest ja maakogukonna eripäras-
tulenevaid praktilisi probleeme ja kutsealaseid piiranguid tuleks tead-
vustada ka Eestis.

Marju Selg
Tartu Ülikool

Kuidas avastasin maasotsiaaltöö? Kuni 2005. aastani ei teadnud ma midagi ülihuvitavast suundumusest sotsiaaltöö praktikas ja teoorias – maasotsiaaltööst (*rural social work*). Maasotsiaaltöö avastamiseks andsid tõuke intervjuud sotsiaaltöö praktikutega, mida viisin läbi oma uurimistöös raames. Märkasin, et maal elav ja töötav sotsiaaltöötaja on oma otsustes ja valikutes vähem vaba võrreldes linnasotsiaaltöötajaga, sest ta on kogukonnaga seotud saja nähtamatu niidiga. Isiklike tutvus- ja sugulussuhete ning kutsetöö ja eraelu läbipõimumise tõttu on tal raske vältida topeltsuhteid. Piiride seadmine ja konfidentsiaalsusreeglite järgimine on maakohas keerulisem kui anonüümses linnakeskkonnas. Samas näis, et respondendid ise seda probleemistikku ei märka ega millegi erilisena ei käsita. Otsisin oma „avastusele” kinnitust, kuid kahjuks on meil kättesaadavas sotsiaaltöö erialakirjanduses, mis on pärit peamiselt Suurbritanniast, Soomest ja USA-st, maasotsiaaltöö kui valdkond praktiliselt esindamata. Ka kolleegid ei võtnud mu juttu n-ö kolkasotsiaaltööst ülearu tõsiselt ning peaaegu oleksin leppinud tõdemusega, et ilmselget probleemistikku polegi olemas või ei vääri see käsitlemist.

2005. aastal elasin kaasa oma juhendatava, praeguseks sotsiaaltöö magistri Erika Nõmme uurimusele tema koduvalla ja tööpaiga Tori lastega perekondade elu-olust, vajadustest ja kättesaadavast toest. Erika uurimus näitas selgelt, et maal, eriti ääremaadel elamine mõjutab perede argipäeva ja pereliikmete arusaamu. Maakohtade iseärasused suunavad ka valla juhtide ja spetsialistide ning teiste võtmeisikute töid-tegemisi ning nende arvamusi ja tõlgendusi seoses perede olukorraga. Erika Nõmme uurimus kinnitas mu oletust, et maal tehtava sotsiaaltöö eripäraga peaks siiski keegi kuskil tegelema ning õnneliku juhuse läbi leid-
singi kirjandust sellenimelise suundumuse kohta sotsiaaltöös.

Mida ütlevad teooriad

Maasotsiaaltöö uurijad ja arendajad keskenduvad maakohtade (ääremaade) tingimuste ja probleemide iseärasustele ning leiavad, et maal töötamine nõuab sotsiaaltöötajalt erilisi oskusi. Maasotsiaaltööst kirjutajad on üldiselt üksmeelel neis peamistes asjades, mis teevad maal töötamise keeruliseks. Maakohas töötades pole võimalik vältida topeltsuhteid, sest klientidega tuleb erinevates rollides kohtuda ka tööväliselt; vaja on põhjalikult tunda koha-

likku kultuuri; sotsiaaltöötajal tuleb sageli olude sunnil täita rolle, mis jäävad tema otsestest kohustustest väljapoole; vähesed ressursid on kaugel ja hajali ning suureks probleemiks on transport; maal üksinda töötades ja suuri vahemaid läbides tuleb tähelepanu pöörata isiklikule turvalisusele; kõikidele maal tööle asuvatele sotsiaaltöötajatele ja praktikantidele on vaja selgitada maal töötamise eripära. (Fenby 1978, Moore-Kirkland ja Irej 1981, Poole ja Daley 1985, Green 2003, Pittman ja Fullner 2004, *Rural practice...* 2006 jpt)

Tuntud Briti sotsiaaltöö uurija ja teoreetik Nigel Parton rõhutab, et sotsiaaltöö on teiste elukutsete seas eriline, sest talle on iseloomulik „määramatus, ebaselgus ja kahtlused” (Parton 2000). Igal sotsiaaltöötajal tuleb õppida tegutsema segastes ja muutlikes tingimustes, kus probleemid ei ilmne mitte selgelt sõnastatud ülesannetena, vaid keeruliste reaalse elu situatsioonidena (Schön 1982, Parton 2000). Sotsiaaltöötaja tegevus on pigem *praktilis-moraalne*, st reflektiivne, paindlik ja loov, mitte aga *ratsionaal-tehniline*, st sotsiaaltöötaja ei saa üks-üheselt rakendada teaduslikult põhjendatud ning selgeksõpitud meetodeid (Parton 2000, Parton ja O’Byrne 2000). Sotsiaaltöötaja ei peaks ilmuma inimeste ette ametliku hierarhilise süsteemi esindaja formaalses rollis, kaasas „tehniline” tööriistakast, vaid töötama koos tavaliste inimestega nende *reaalses* keskkonnas, pidades *mitteformaalseid* läbirääkimisi probleemilahenduste üle (Parton 2000, Parton ja O’Byrne 2000, Hall jt 2003). Donald Schön võrdleb hoolitsemisega seotud tööd (haridus jt abistavad elukutsed) liikumisega mööda kõikuvaid ja petlikke soiseid madalikke, mida ta vastandab objektiivsele tõendusmaterjalile toetuvate loodusteaduste kõvale mägismaale (Schön 1982). Kõik see on kirjutatud „tavalise” sotsiaaltöö kohta, kuid kehtib kindlasti veelgi enam kauges maakolkas, kus sotsiaaltöötajal tuleb töötada enamasti üksi, võtta käigu pealt vastu otsuseid ja tunda end kodus paljudes ning seejuures ka vastandlikes rollides, mida tingib isikliku elu ning erialase töö läbipõimimine.

Eesti sotsiaaltöö on vaikumisi linnakeskne – juhendites ja käsiraamatutes ei tooda välja maakohtade eripära ja sellest tulenevaid piiranguid.

Maasotsiaaltöö olemuse mõistmiseks on vaja tunda ja mõista maaelu iseärasusi. Avant ja Copeland (2004) leiavad, et kolm kõige kasulikumat teoreetilist suunda selleks on saksa sotsioloog Tönnies’i käsitus kogukonnast (*Gemeinschaft*), sotsiaalse vahetuse teooria ja kogukonna tugevaid külgi rõhutav lähenemine (*strength perspective*). Kogukonnas, erinevalt ühiskonnast (*Gesellschaft*), on inimesed üksteisele paremini näha ning seetõttu on ka pered selgemini “kastides”. Kõik teavad või arvavad teadvat kõigi kohta, kes on kes. Liigitamise aluseid on mitmeid: tegevusala, elukoht, võim, rikkus, populaarsus jne. Kogukonnas on inimesed seotud sugulus- ja sõprussuhetega, tunnevad ühtekuuluvust ja aitavad üksteist. Sageli elatakse oma elu piiratud inimeste ringis, kus valitsevad ühised normid ja väärtused. Vastavalt sotsiaalse vahetuse teooriale on maakogukonnas suhtel määratu mõju ressursside kättesaadavusele ja põhivajaduste rahuldamisele, sest maal on ressursse alati kas ebapiisavalt või pole need kvaliteedilt vastuvõetavad. Niisiis just mitteformaalsed suhted aitavad peredel, rühmadel, organisatsioonidel ja kogukonnal tervikuna jõuda ressursideni nii kogukonna sees kui ka väljaspool. Kolmas suund ühendab kaks eelmist ja keskendub kogukonna tugevatele külgedele (*strength perspective*). Avant ja Copeland (2004) rõhutavad, et maakogukondade ebasoodsat geograafilist paiknemist ja avalike teenuste kättesaamatust korvavad tugevad suhted, kogukonna ühtekuuluvus ja pidevalt toimuv vastastikune ressursside vahetamine. Need teooriad, eriti käsitus maakogukonnast, annavad üldise raamistiku mõistmaks maasotsiaaltöö vaeva ja võlu.

Maasotsiaaltöö on küll tihedalt seotud kogukonna(sotsiaal)töoga, kuid neid ei tohi segi

ajada. Esimene on sotsiaaltöö praktika mõistmise viis või arusaamade kogum, mis tegeleb *maakoha* geograafilistest iseärasustest ja maakogukonna eripärast tulenevate praktiliste probleemide ja kutsealaste piirangutega, teine on aga suunatud nii linna- kui maakogukondade arendamisele ja neis teenuste pakkumisele.

Mõned maasotsiaaltöö dilemmadest

Konfidentsiaalsuse võimalikkusest maasotsiaaltöös. Konfidentsiaalsust on traditsiooniliselt peetud abistamissuhte olemuslikuks osaks. Moore-Kirkland ja Ireya (1981) arutlevad konfidentsiaalsusnõude üle sotsiaaltöös. Autorid leiavad, et konfidentsiaalsuse mõistmine üksnes kliendi ja sotsiaaltöötaja vahelist suhtlemist puutuvana on sotsiaaltöötajale kitsendav. Inimesi tuleb vaadata nende sotsiaalses keskkonnas, neis suhetes, millega tegelemi-

---

Sotsiaaltöötaja ei peaks ilmuma inimeste ette ametliku hierarhilise süsteemi esindaja formaalses rollis, kaasas „tehniline” tööriistakast, vaid töötama koos tavaliste inimestega nende reaalses keskkonnas.

---

ne ongi sotsiaaltöö ülesanne. See on eriti oluline maasotsiaaltöös. Maakogukonnad on väikesemad ja tihedamalt seotud, kõik tunnevad kõiki kui mitte isiklikult, siis vähemalt sugulaste kaudu. Perekonnad ja suguvõsad on seotud keeruliste ja sageli pingeliste suhetega. Moore-Kirkland ja Ireya küsivad, kas konfidentsiaalsus on ikka asjakohane professionaalse praktika põhimõtte, pidades silmas selle teostatavust, tõhusust ja eetilistust. Konfidentsiaalsusnõude järgimist piirab maakogukonna sotsiaalne reaalsus: probleem, mida sotsiaaltöötaja peab konfidentsiaalselt käsitlema, pole ammu enam saladuseks ei pere ega sugulaste ringis ega ka kogukonnas. Jäik konfidentsiaalsuse hoidmine ei võimalda olla tegus, sest see tähendaks tegelda kliendiga sotsiaalses eraldatuses. Sageli „tervendab” klienti „haige” sotsiaalse võrgustiku ja selles võimutsevate hävitava iseloomuga saladuste nähtavale toomine ja lammutamise. Autorid leiavad, et pole eetiline jätta muutuste protsessist konfidentsiaalsuse nimel välja kliendiga seotud ja muutmist vajavad süsteemid. Konfidentsiaalsus ei peaks olema abistamissuhte ainus standard. Sotsiaaltöötaja peab olema hoolikas kliendi olukorra kohta andmete kogumisel, tegema vahet, milline info on rangelt isiklik, milline selgelt avalik ja mida võib võtta nii või naa. Vajadusel tuleb astuda konfidentsiaalsusnõudest üle, korrigeerimaks kliendi võrgustikus käibivat valeinfot kliendi olukorra, teenuste jne kohta. Kogukond või lähivõrgustik võib kuulujuttude levitamise abil tõrjuda institutsioonist (vangla, hooldusasutus) kojupääsenut või väheste teadmiste tõttu üledramatiseerida vaimse tervise probleeme, väärkohtlemisjuhtumeid jms. Moore-Kirkland ja Ireya rõhutavad, et traditsiooniline arusaam konfidentsiaalsusest on maasotsiaaltöö kontekstis sageli sisutühi.

Sina ei puutu mind – mina ei puutu sind: maakogukondade „kodukootud individualism”. Maakohas saavad kõik sündmused, nii erakordsed kui argipäevased, varem või hiljem kõigile teatavaks. Naabritele ja teistele on teada ka see, mis toimub suletud uste ja akende taga. Samal ajal ilmneb „kodukootud individualism”, mis tähendab seda, et inimesed ei pea võimalikuks sekkuda üksteise kodustesse tegemistesse (Moore-Kirkland ja Ireya 1981). Näiteks alkoholismist, perevägivallast või laste väärkohtlemisest võidakse väga pikka aega mööda vaadata, kuigi kogukonnas kõik sellest teavad. Selline hoiak on ka sotsiaaltöötajale signaaliks, et pole vaja „oma nina teiste eraellu toppida”.

Aheldatud traditsioonidesse. Maakohtades on traditsioonid tähtsal kohal ning harjumuspäraste tegutsemisviiside ja vaatenurkade järgimine võib osutada arengupiduriks. Võtmeaspektina võib olla sageli raske uskuda isegi seda, mida nad näevad, veel

raskem aga seda, mida nad ise näinud ei ole ja mille olemasolu meelsamini unustaksid. Probleemiks võib osutada sotsiaalsete probleemide tunnistamine ja käsitlemine, uuenduste tegemine jm ebamugavad asjad.

Pool ja Daley uurisid sotsiaalteenuste uuendusliku arendamise võimalusi maal ja tulid muu hulgas järeldusele, et “maakohtades inimestega töötavad spetsialistid ja kogukonna liidrid tahavad, et kohalike sotsiaalsete probleemidega tegeldaks viisil, mis on kooskõlas nende isiklike kogemustega.”(Pool ja Daley 2001, 343)

Maasotsiaaltöö lähemal uurimisel võib leida veel palju huvitavaid eripärasid, aga jäägu need järgmiste käsitluste aineks.

Teiste maade kogemused väärivad rakendamist ka Eestis

Maasotsiaaltööd kui sotsiaaltöö erilist valdkonda vajavad eelkõige suure territooriumiga riigid, kus on raskesti läbitavaid metsiku loodusega piirkondi, nagu Austraalia, Kanada, Uus-Meremaa, USA jt. Maasotsiaaltöö arendamiseks tehakse neis maades uurimistööd, kirjutatakse artikleid ja raamatuid, korraldatakse konverentse (vt nt <http://sw.as.wvu.edu/rural->

Maal elav ja töötav sotsiaaltöötaja on oma otsustes ja valikutes vähem vaba võrreldes linnasotsiaaltöötajaga, sest ta on kogukonnaga seotud saja nähtamatu niidiga.

conference/, 20.03.2006), ülikoolides on maasotsiaaltöö magistriprogramme ning Austraalias ilmub ajakiri “*Rural Social Work Journal*”. Eriti suur vajadus maasotsiaaltöö järele on arengumaades.

Maasotsiaaltöö eripära teadvustamisest võiks ka Eestis tulu olla. Eesti on territooriumi poolest küll tilluke, kuid väikese rahvastikutiheduse (30 inimest km²) tõttu on meil ääremaid, kus kogukondade tugevdamisel ja inimeste sotsiaalse teenindamise parandamisel võiks leida häid mõtteid ja eeskujusid maasotsiaaltöö uurijatelt-arendajatelt.

Eesti sotsiaaltöö, sh minu huvivaldkonda kuuluvad lastekaitse ja peretöö käsitlus, on vaikumisi linnakeskne – Eestis ilmunud juhendites ja käsiraamatutes ei tooda välja maakohtade eripära ja sellest tulenevaid piiranguid (vt nt Rääk, 2003; Korp ja Rääk 2004; Ratnik, 2004). Eestis kõneldakse küll kogukonnasotsiaaltööst ja kogukonna ühtekuuluvuse arendamise vajadusest üldise ideena (vt nt Ainsaar ja Aidarov 2003), kuid käsitlemata on praktiline sotsiaaltöö Eesti maakogukonnas. Eesti sotsiaaltöötaja kutsestandardis mõistetakse kogukonnatööd eelkõige erialast väljapoole suunatud suhtekorraldus- ja eksperditööna, milleks on “informeerimine ja mõjutamine, avalik esinemine, koostöö meediaga, eksperdina osalemine, sotsiaalse aktsiooni eestvedamine, säästva arengu mõtteviis, strateegiline planeerimine”, kuid käsitlemata on professionaalne toimetulek kogukonna, eriti maakogukonna sees. Ka Eesti sotsiaalala töötaja eetikakoodeksis (www.eswa.ee/index.php?go=eetikakoodeks, 20.03.2006) ei ole mainitud maasotsiaaltöö iseärasustest tuleneda võivaid eetilisi dilemmasid.

Kokkuvõtteks

Kindlasti pole artiklis käsitletud teema võõras ei Eesti maaomavalitsuste sotsiaaltöötajatele ega ka sotsiaaltöö korraldajatele ja uurijatele. Näib, et oleme harjunud pidama maakohtade, eriti aga kaugete ääremaade sotsiaaltöö eripära paratamatuks. Pragmaatiline inimene teeb oma tööd ega juurdle paratamatute ja enesestmõistetavate nähtuste üle, mida ta enda mee-

lest nagunii muuta ei suuda. Kaasaegsed sotsiaaltöö uurijad ja teoreetikud aga leiavad, et sotsiaaltöötaja edu pant on oskus oma tegevust reflekteerida ja analüüsida ning mõista selle tähendust nii konkreetsetes olukorras kui ka avaramas kontekstis. Sotsiaaltöö maakohas on eriline ja kõrgemaid nõudmisi esitav, kuid ka maal töötades on võimalik seada ja järgida professionaalseid standardeid.

Maasotsiaaltöö on osa Eesti sotsiaaltööst ning väärib kindlasti diskussiooni. Eesti sotsiaaltöö kui elukutse arengut silmas pidades oleks vaja maasotsiaaltöö alaseid uuringuid. Maasotsiaaltöö iseärasuste tundmaõppimine aitaks jõuda sotsiaaltöö väärtuste ja eetiliste dilemmade sügavamale mõistmiseni.

Viidatud allikad

Ainsaar, M., Aidarov, A. (2003) Omavalitsuste osa lastega perede toetamisel. *Sotsiaaltöö*, 1: 32–35

Avant, F., Copeland, S. (2004) Leadership in Rural Areas: Breathing New Vitality into Rural Communities. 29th National Institute on Social Work and Human Services in Rural Areas. Human Services for Rural Communities in the 21st Century. July 28–31, 2004. College of Social Work, University of Utah, Salt Lake City, UT.

<http://www.socwk.utah.edu/rural/Conference%20Proceedings%202004.html> (20.03.2006)

Fenby, B. L. (1978) Social Work in Rural Setting. National Association of Social Workers, Inc.: 162–163.

Green, R. (2003) Social Work in Rural Areas: a Personal and Professional Challenge. *Australian Social Work*. 56, 3.: 209–219.

Hall, Ch., Juhila, K., Parton N., Pösö, T. (2003) Introduction: Beyond a Universal Client. In: Hall, Ch., Juhila, K., Parton N., Pösö, T. (Eds.) *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services. Interaction, Identities and Practices*. London and New York. Jessica Kingsley Publishers: 11–24.

Korp, E., Rääk, R. (2004) Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Käsiraamat. Tallinn. Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut.

Moore-Kirkland, J., Irej, K.V. (1981) A Reappraisal of Confidentiality. National Association of Social Workers, Inc.: 319–322.

Nõmm, E. (2005) Lastega perekondade probleemistik ja abistamisvõimalused Tori vallas. Magistritöö. TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond.

Parton, N., O'Byrne, P. (2000) *Constructive Social Work: Towards a New Practice*. Basingstoke Macmillan.

Parton, N. (2000) Some Thoughts on the Relationship between Theory and Practice in and for Social Work. *British Journal of Social Work* 30: 449–463.

Pittman Munke, P., Fullmer, E. (2004) Dealing with Boundary Issues in Rural Social Work Programs. 29th National Institute on Social Work and Human Services in Rural Areas. Human Services for Rural Communities in the 21st Century. July 28–31, 2004. College of Social Work, University of Utah, Salt Lake City, UT.

<http://www.socwk.utah.edu/rural/Conference%20Proceedings%202004.html> (20.03.2006)

Poole, D. L., Daley, J.M. (1985) Problems of Innovation in Rural Social Services. National Association of Social Workers, Inc.: 338–344.

Ratnik, M. (2004) Peretöö Lastekaitse Liidus. Tallinn: Lastekaitse Liit.

Rural Practice Issues and Field. (2006). University of Minnesota Duluth. Department of Social Work. MSW Online Field Supervisor Training. <http://www.d.umn.edu/sw/field/online-fieldsuptrain/Rural%20SW%20Practice.htm> (20.03.2006)

Rääk, R. (2003) Lastekaitse käsiraamat. Tallinn: Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuamet.

Schön, D.A. (1982). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books.

Lapsed räägivad vägivallast

Praeguse olukorra kohta võib öelda, et Eestis on lapsed kooli jaoks, mitte vastupidi.

Judit Strömpl

Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna dotsent

Lastevaheline ja laste vastu suunatud vägivald on viimasel ajal Eesti ühiskonnas elava diskussiooni teemaks. On teostatud rida arvestatavaid uurimusi, mis kirjeldavad ja otsivad nähtusele seletust (Ainsaar 2004; Kõiv 2000, 2006; Peets ja Kikas 2006; Soo ja Kutsar 2004; Soo 2005). Tegemist on äärmiselt keerulise fenomeniga, millel on palju variante ja mis pidevalt muutub, nii et vaatamata sellele, et Eestis on uurimusi tehtud, on neid ikkagi vähe, seda enam, et kõik need lähtuvad täiskasvanu mõistete ja tähenduste süsteemist. Seni puudus Eestis laste endi arusaamasid kajastav uurimissuund, ning seda lünka püüab täita käesolev uuring.

Uurimus viidi läbi sotsiaalministeeriumi tellimisel ajavahemikul juuni–detsember 2005. Siinkohal avaldan tänu finantseerijale ja kõigile lastele, kes olid nõus uurimuses osalema ja jagama meiega oma kogemusi ja mõtteid vägivallast, samuti kõiki koolijuhte, õpetajaid, sotsiaaltöötajaid ja psühholooge, kes aitasid kaasa uurimuse teokssaamisele.

Uurimismeetod

Uurimus on teostatud konstruktsionistlikul põhinstatud teooria meetodil, mis lubab avada laste endi ettekujutust vägivallast ja väärkohtlemisest ning vaadates n-õ laste sõnade taha, avada sügavamad seosed ühiskondlike protsesside vahel. Kümnes fookusgrupi intervjuus osales kokku 36 põhikooli 7.–9. klassi õpilast (20 tüdrukut ja 16 poissi). Rühmavestlused viisime läbi Eesti eri paikades.

Rühmaintervjuu kasuks otsustasime mitmel põhjusel. Esiteks pidasime oluliseks, et lapsed tunneksid end intervjuu ajal vabalt. Meid huvitas, kuidas lapsed vägivalda näevad, mida ja kuidas sellest räägivad meile, täiskasvanud uurijatele, olles samas koos teiste lastega. Tahtsime vähendada täiskasvanu domineerimist näost näkku personaalintervjuu olukorras (laste intervjuueerimisest põhjalikumalt vt nt Eder ja Fingerson 2003, Rossman ja Rallis 1998).

Vastavalt konstruktsionistlikule teorialle omandavad ja loovad inimesed tähenduste süsteeme igapäevase elu interaktsioonide käigus ning nende abil mõtestavad ja ümbermõtestavad nad maailma. Inimeste arusaamad mõjutavad üksteist vastastikku.

Sotsialiseerimisprotsessis võtab laps eelkõige omaks teda ümbritsevad tähendused ja tõlgendused. Lapse isiklike elukogemuste kasvades hakkavad teistelt saadud tõlgendused tasapisi muutuma. Et aga laps on täiskasvanutega võrreldes nõrgema positsioonil, on ka tema isiklikud arvamused haprad ja kergesti mõjutatavad. Seepärast tuleb lapsi eriti hoolikalt kuulata, sest küsimustele vastates kordavad nad kõigepealt täiskasvanutel kuulnud tõlgendusi, eriti kui vestlus toimub lapse ja täiskasvanud uurija vahel. Laste isiklikel kogemustel põhinevad tõlgendused jäävad sügavale varju. Selles, kuidas ja mida lapsed ümbritsevast

maailmast räägivad, ilmneb eelkõige see, kuidas nad mõistavad täiskasvanute maailma ja missugustes suhetes see on nende isiklike kogemustega ehk nende endi tõlgendustega. Käesoleva uurimuse eesmärk oli mõista just laste tõlgendusi vägivallast (ehk laste tähenduste süsteemi).

Vastavalt põhistatud teorialele toimus andmete kogumine, kodeerimine ja analüüs paralleelselt, st igas järgmises intervjuus testisime seda uut teadmist, mida saime eelneva(te)st intervjuudest. Vältimaks subjektiivsust kodeerisid ja analüüsisid kogutud materjali uurimisrühma neli liiget igaüks omaette¹. Seejärel võrdlesime koode ja kategooriaid omavahel, arutasime, täpsustasime ja järjestasime need. Seega tervet andmekogumist ja analüüsi peab käsitlema protsessina, mille käigus arenes teadmine laste vägivallakäsitusest.

Analüüsi käigus liikusime ühelt üldistustasandilt teisele vastavalt andmete kujunemisele tulemusteks. Uurimuses võib eristada kolme tasandit, millest esimene on induktiivse analüüsi teel saadud kategooriate kirjeldamine. Teine tasand sisaldab sellise analüüsi tulemusi, kus kogutud andmete alusel toimub laste poolt kirjeldatud olukorra üldistamine ja võrdlemine teiste uuringute tulemustega. Kolmandal tasandil teoretiseerime, toetudes analüüsi tulemustele ja kaasates olemasolevaid teooriaid, et näidata seoseid ühiskondlike nähtuste ja vägivalla vahel.

Analüüsi tulemused

Vältimaks meiepoolset suunamist vägivalla üle arutlemisel alustasime vestlusi avatud küsimusega: *Mis teil esimesena meelde tuleb, kui kuulete sõna “vägivald”?* Kõikides rühmades nimetasid lapsed esimesena koolivägivalda. Selgus, et vägivalla ilminguid kogevad lapsed eelkõige koolis ja seoses kooliga (nt kaklused ja tagarääkimine väljaspool kooliaega ja koolimaja, kuid seoses kaasõpilaste või õpetajatega). Vägivalla mõttes ohtlike kohtade ja aegade kirjeldamist alustasid lapsed sellistest kohtadest ja aegadest, kus puudub täiskasvanute kontroll: vahetunnid, tee kooli ja koju; kuid väga kiiresti lisandusid olukorra kirjeldamisel kiusamise võimalused ka täiskasvanute juuresolekul, lausa tunni ajal. Lapsed kirjeldasid ja õigustasid õpetajate reaktsiooni õpilastevahelisele kiusamisele tunni ajal sellega, et õpetajal pole aega sellega tegelda, sest *“ta peab õpetama”*, või siis sellega, et õpetaja jaoks jääb arusaamatuks, et tegelikult toimub tema silme all kiusamine. Avanes pilt õppetunnist, kus asjaosalised asuvad eri poolel: õpetaja tegeleb oma ülesande täitmisega, lapsed – oma tegevustega. Lapsed kirjeldasid ka olukordi, kus õpetaja ise esineb kiusajana, kasutades eelkõige vaimset vägivalda – solvab, alandab või ignoreerib õpilasi.

Lapsed alustasid vägivalla ilmingute kirjeldamist füüsilisest vägivallast, mis on silmaga nähtav ja mida täiskasvanud laste arvates kõige rohkem kardavad. Kiiresti läks aga jutt üle vaimsele vägivallale, mis on nähtusena keerulisem, tekitab lastele rohkem probleeme ning mida kogeb füüsilise vägivallaga võrreldes palju rohkem lapsi. Üheks kardetavamaks vaimse vägivalla viisiks hindasid lapsed ignoreerimist: *“kui inimene on mingi kuus tundi päevas tunnis ja siis selle aja jooksul keegi temaga ei räägi, siis on see veel hullem kui see, kui sind mõnitatakse”*.

Füüsilise vägivalla puhul rääkisid lapsed kaklustest ja peksmisest. Kaklustest jutustasid lapsed kui tavalisest poiste enda maksmapaneku viisist. Kui võrrelda peksmise ja kakluse kirjeldusi, siis kaklust peeti ausamaks ja võrdsemaks, peksmist aga nõrgema alandamiseks, mida üldjuhul tauniti.

Vägivallaga seotud inimestest kirjeldasid lapsed väärkohtlejat ja ohvrit, jättes kõrvalseisja kõrvale. Intervjuudes käsitleti probleeme enesekeskselt: mis mind isiklikult ei puuduta, pole minu asi.

Lapsed käsitlesid vägivalda paratamatusena ning seostasid selle põhjusi inimtüüpide, mõnede inimeste paratamatute joonte või “kaasasündinud” iseärasustega, omistades vastu-

¹ Uurimisrühma kuulusid peale projekti juhi J.Strömpli veel Marju Selg, TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna assistent; Beata Sahverdov, TÜ õigusinstituudi erakorraline teadur ja Marika Tammaru, TÜ arstiteaduskonna doktorant.

tuse üksnes kiusajale ja ohvrile ning õigustades sel moel ennast ja ka täiskasvanuid. Päril palju kõlas süüdistusi ohvrite ja kiusajate perekondade aadressil. Toetudes oma kogemustele, rääkisid lapsed ka sellest, et kui väljastpoolt väga problemaatiliseks peetavast perekonnast pärit lapsega “*rääkida, siis on nad tegelikult head inimesed*”.

Vägivalla ja väärkohtlemise eesmärki näevad lapsed isikliku positsiooni parandamises ja hoidmises. Tugevama positsiooni sunnib taotlema võistlemisel põhinev suhetekultuur koolis, mille eiramise tagajärjeks võib olla ohvriks langemine. Seega on soov omada kõrget positsiooni kooli normistikku sisse programmeeritud. Loomulikult sisaldab koolikord ka reegleid ja tingimusi kõrge positsiooni saavutamiseks: täida koolikohustust; õpi hästi; pinguta; pea vastu raskustele; arva ära, mida sinult oodatakse ning vasta nende ootustele, ja sa jõuad kaugemale.

Minnes sügavamale laste arusaamade mõistmisel ja võrreldes neid teistest uuringutest saadud tulemustega, selgus, et vägivald on seotud teiste sotsiaalsete nähtustega. Nii tõi laste vägivallakäsitlus esile selle seose soolise identiteedi arenguga teismeeas. Poiste ja tütarlaste enesekehtestamise viisid on erinevad, kuid mõlema soo esindajatele on oluline omada kõr-

---

Kui sõnades väärtustatakse eelkõige inimest, siis koolis võib näha, et õppekava ja haridus kui selline on olulisemad iga lapse õigusest arenda vastavuses tema vaimse ja füüsilise võimekusega.

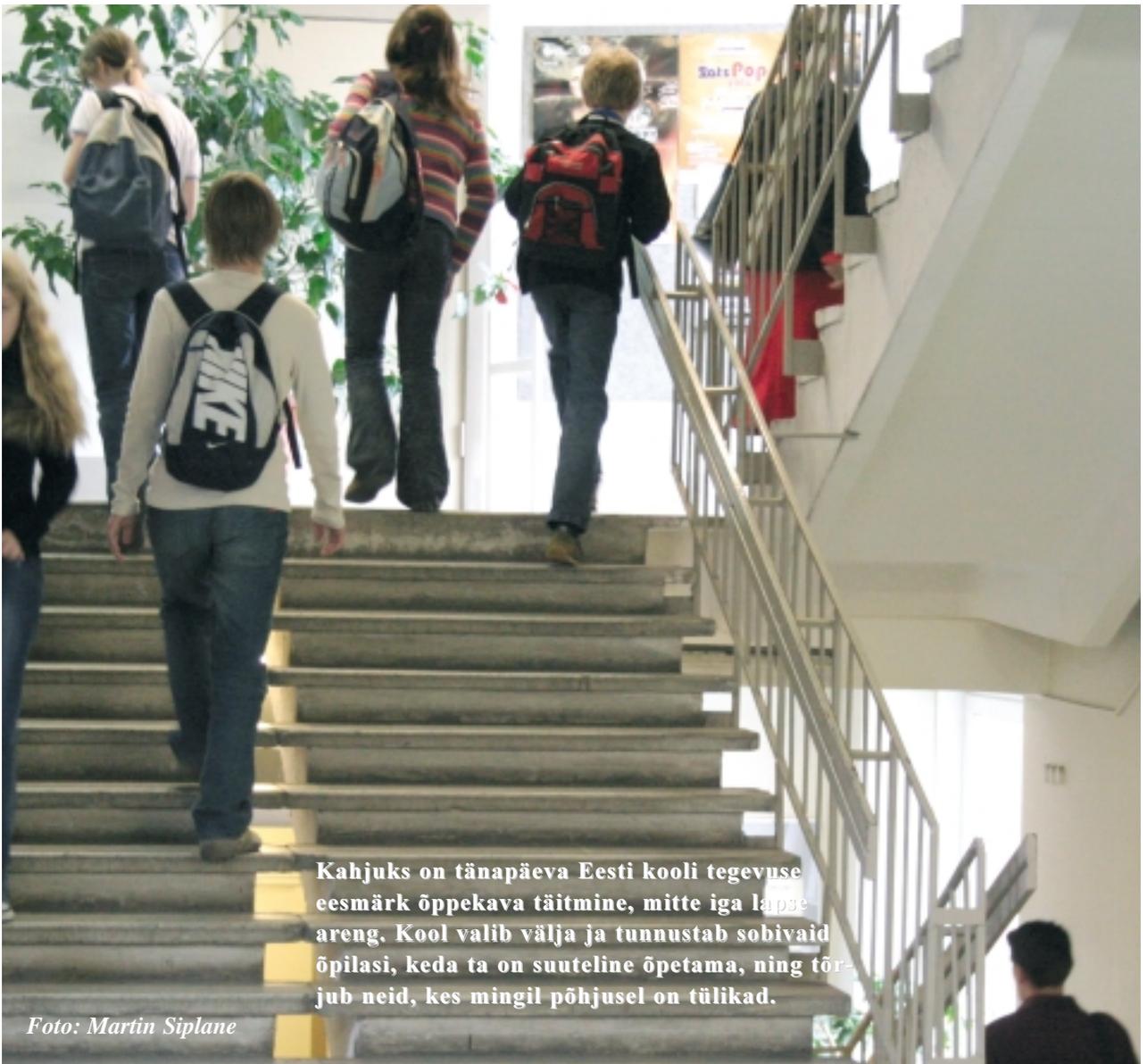
---

get positsiooni. Sellest, kas oled poiss või tüdruk, sõltuvad viisid, mida saad kasutada, et mitte häälbida ühiskondlikust survest olla poiss või tüdruk. Poisiks olemine eeldab füüsilist jõudu, ka julgust ja oskust enda eest seista. Seega lähtudes traditsioonilisest arusaamast mehelikkusest, võib poiss kasutada füüsilist jõudu. Selles vanuses poiste jaoks tähendab kakkus õige soolise identiteedi demonstreerimist.

Tüdruku jaoks on füüsilise jõu kasutamine pigem närvihaiguse näitaja kui tugeva isiksuse tunnus. Traditsiooniline naiselikkus eeldab füüsilist nõrkust ja mõningast kaitsetut. Huvitav, et lapsed pöörasid meie tähelepanu sellele, et kui varem, nt algklassides, nad *kaklesid* kõik koos, siis põhikooli viimastes klassides toimub laste sooline eristumine: “*poisid kaklevad omavahel, tüdrukud omavahel*”. Sejuures tüdrukute kaklemine kujutab endast eelkõige verbaalset ründamist või üksteise vaimset kahjustamist, nt tagarääkimist, kuulujuttude levitamist jms. Tütarlaste kakklustest rääkisid nii poisid kui tüdrukud taunivalt, seevastu poistevahelistest kakklustest pigem mõistvalt. Siit võib järeldada, et Eesti koolides toimub traditsiooniliste soorollide taasloomine ja see põhjustab vägivalla levikut. Samadele tulemustele on jõudnud ka Soome uurijad (Huuki 2002, Lahelma 2002 jt). Võib-olla saab sellega seletada ka fakti, miks poiste vägivald on kvantitatiivsetes uuringutes ülekaalus. Kui kiusamiseks peetakse eelkõige füüsilist vägivalda, siis loomulikult on see seotud pigem poistega, ja seda tunnistavad poisid ka kergemalt kui tüdrukud. Huvitav oli meie uurimuses see, et poisid rääkisid isiklikest kogemustest avatumalt, samas kui tüdrukud eelistasid tuua näiteid kellegi teisega juhtunust. Tähelepanuväärne, et ignoreerimise puhul soolised erinevused kaovad: boikotti kasutavad nii poisid kui tüdrukud.

Rääkides sekkumisest ja ohvri aitamises, pakuti käibemudelit: ei saa aidata, sest see kinnitaks ohvri nõrkust. Väljendati ka ilmselt oma kogemusel põhinevat arvamust, et sekkumine ei lahenda, vaid pigem süvendab probleemi, sest sekkuja tegelikult mõnitab mõnitajat ja alavääristab ohvrit.

Laste vägivalla ja väärkohtlemise käsitlust iseloomustab süüdistav alatoon. Süüdistatakse kiusajat, ohvrit ning pedagoogi, kes ei märka või suhtub sellesse ükskõikselt. Süüdistatakse perekonda, kes ei ole võimeline lapsele korralikke kooliasju ja riideid muretsema ning ei vaata, et laps oleks kooli minnes puhas.

Kahjuks on tänapäeva Eesti kooli tegevuse eesmärk õppekava täitmine, mitte iga lapse areng. Kool valib välja ja tunnustab sobivaid õpilasi, keda ta on suuteline õpetama, ning tõrjub neid, kes mingil põhjusel on tülikad.

Foto: Martin Siplane

Eesti koolis eksisteerivatest tõsistest integreerimisprobleemidest kõneleb see, millest jutustasid lapsed oma intervjuudes. Kõige suurem risk saada kiusajaks või langeda ohvriks on uutel õpilastel ja õpetajatel. Klassis jagunevad õpilased omadeks ja võõrasteks ning omad on need, kes käisid koos juba lasteaias. Uutesse õpilastesse suhtutakse “igaks juhuks” negatiivselt, neid pannakse proovile. Ka sekkumise puhul nähakse parima võimalusena ohvri ja kiusaja kadumist klassist, koolist. Loodetakse, et kusagil mujal on ohver paremini kaitstud ja kiusajad saavad karistuse mõjul oma vigadest aru ning muutuvad teiste vastu sõbralikumaks ja heatahtlikumaks.

Probleemidest rääkivate laste juttudes paistab kool kihistunud, hierarhilise, eristava süsteemina, milles nii õpilased kui õpetajad võitlevad oma positsiooni eest, igaüks kasutamas käepärasteid ja jõukohaseid enesekehtestamisviise.

Analüüsi tulemusena väljajoonistunud pildi seletamiseks sobib hästi ühelt poolt sümbolilise vägivalda teooria (Bourdieu, Passeron 1990), teisalt pingeteooria (Merton 1968). Kool kasutab sümbolilist vägivalda, tulemaks toime vastuoluga õpilaskonna eristumise ja

hariduse põhieesmärgi – õppekava täitmise – vahel. Kui koolis on tähelepanu keskmes õppekava, mitte iga õpilase areng, jäävad õpilastevahelised erinevused käsitlemata ja lepitamata. See tekitab pingeid kogu kooliperes, nii õpilaste kui õpetajate seas, ning tagajärjeks on vägivald ja koolikohustuse eiramine.

Sümbolilise vägivalda teooria vaateväljas on viis, kuidas ühiskonnas domineerival positsioonil olevad rühmad suhtuvad oma kultuurilisse kapitali. Domineerivad rühmad peavad oma elunorme ja väärtusi, käitumismalle ja maitse-eelistusi loomulikeks, justkui need oleksidki ainuvõimalikud inimliku olemasolu viisid. Domineerivate rühmade normid realiseeruvad ühiskondlikes institutsioonides, sealhulgas koolis. Sümboliline vägivald teostub kasvatustöös, mida viidatud autorid jagavad esmaseks (kodune kasvatus) ja teiseseks (koolikasvatus). Õpetajad eelistavad tundides ühtesid õpilaste rühmi ja eiravad teisi, andes niimoodi õpilastele märku, millised suundumused ja käitumisviisid on aktsepteeritavad ja millised mitte. Õpetajate suhtumine suunab ka õpilasi ühtesid kaaslasid eelistama ja teisi hülgama (vt ka Herr ja Anderson 2003).

Erinev staatus tekitab koolis pingeid ning vägivald on levinud reageerimisviis pingetele. Respondentide kirjelduste alusel joonistus pilt tänapäeva Eesti koolist kui paigast, kus tegevuse eesmärk on õppekava täitmine, mitte iga lapse areng. Kool valib välja ja tunnustab sobivaid õpilasi, keda ta on suuteline õpetama, ning tõrjub neid, kes mingil põhjusel on tülikad, süüdistades neid selles, et nad ise “ei taha” õppida.

Lapse positsioon koolis sõltub tema õppeedukusest, kõrge positsiooni saavutamiseks kasutatakse erinevaid vahendeid. Ühteledele on populaarsuse võitmine kerge ülesanne, teistel on

---

Eesti koolis eksisteerivatest tõsisest integreerimisprobleemidest kõneleb see, et kõige suurem risk saada kiusajaks või langeda ohvriks on uutel õpilastel ja õpetajatel.

---

algusest peale suuri raskusi edu saavutamisel. Seejuures õpetajate seletus, et kõik sõltub kodust, paneb paika õpilaste tegeliku ebavõrdsuse koolis. Pingeid tugevdab vastuolu levinud võrdsuse retoorika ja tegeliku ebavõrdsuse vahel nii ühiskonnas kui ka koolis. Kui lapsi kaitsevad seadused rõhutavad võrdsete õiguste ja võrdsete võimaluste olulisust, mis on (peab olema) tagatud kõigile lastele kui demokraatliku ühiskonna alus, siis tegelikus elus peame nägema, et lapsekeskne ideoloogia üldse ei toimi. Kui sõnades väärtustatakse eelkõige inimest, siis koolis võib näha, et õppekava ja haridus kui selline on olulisemad iga lapse õigusest areneda vastavuses tema vaimse ja füüsilise võimekusega. Praeguse olukorra kohta võib öelda, et Eestis on lapsed kooli jaoks, mitte vastupidi.

Võib nõustuda Eesti pedagoogidega, et kõik sõltub kodust, aga seejuures ei tohi unustada, et kooli funktsioon ongi tasandada kodust tingitud ebavõrdsust laste vahel. Lapsed tulevad kooli, et areneda ja õppida ning muutuda üksteisele mõistetavaks ja saada seeläbi võrdsed õigused ja võimalused ühiskonnas osalemiseks. Akadeemiline karjäär, mida pakub Eesti kool praegu, pole ainus ühiskonnas osalemise võimalus. Paraku peab tänapäeva Eesti haridussüsteem seda ainsaks väärrikaks valikuks ning sorteerib lapsed akadeemiliselt kõlblikeks ja kõlbmatuiks, tekitab viimastes alaväärsustunnet, viha ja lootusetust tuleviku suhtes. Tugevamad kõlbmatuist üritavad ennast siiski koolis kuidagi kehtestada või lõpetavad kooliskäimise kui lootusetu tegevuse ning otsivad eneseteostuse võimalusi mujalt. Nõrgemad alluvad välisele survele, täidavad formaalselt koolikohustust ja kannatavad, nägemata seaduse täitmises midagi, mis vastaks nende isiklikele huvidetele ja vajadustele.

Hariduse kui ühiskondliku institutsiooni üheks funktsiooniks on koduse kasvatus (perekonna sotsialiseerimisfunktsiooni) kontrollimine ja sekkumine juhul, kui see kaldub

oluliselt kõrvale ühiskonnas omaks võetud väärtustest ja normidest (Foucault 1975/1991). Ilma sellise kontrollita ühiskond laguneb, sest uued liikmed muutuvad üksteisele liiga "võõraks". Seepärast ongi perekondade erinevuste tunnistamine oluline, kuid see on vaid esimene samm, millele peab järgnema edasine tegevus. Kooli ülesanne on kogukonda kujundada, kaasates ka vanemaid ja aidates neil suhelda omavahel ja õpetajatega, mis kindlasti parandab ka laste omavahelisi suhteid. See on väga tähtis tegevussuund, sest Eesti ühiskonnas on tõsiselid ohumärke: teineteist võimendavad post-sovjetliku atomiseeritud ühiskonna² ja äärmusliberaalse ühiskonna elemendid. Niigi väikest rahvast lõhestab kahe rahvusrühma üksteist ignoreeriv suhe.

Kokkuvõte

Analüüsi tulemusena selgus, et laste tõlgendused on mõjutatud täiskasvanute omadest niikaua, kuni ei võeta arvesse laste isiklike kogemusi. Laste isiklikel kogemustel põhinev tõlgenduste analüüs aitab mõista sügavale peidetud nähtusi. On alust arvata, et vägivalda juured on ühiskonnas sügavamal, kui seda esmapilgul või seniste uurimuste alusel võis hinnata.

Kui tõesti hoolime lastest ja tahame luua vägivallava turvalise kooli, siis tuleb rakendada tõeliselt õpilasekeskset pedagoogikat, kus hariduse eesmärk on iga õpilase areng ja õppekava on vahend selles protsessis. Õpilasekeskset pedagoogikat peab toetama hästi läbimõeldud professionaalne koolisotsiaaltöö, mis aitaks muuta kooli avatud, integreerivaks kogukonnaks. On aeg tõsiselt mõelda koolisotsiaaltöö kui eriala **sisu** peale.

Viidatud allikad

- Ainsaar, M.** (2004) Väärkohtlemise ohvriks sattumise kogemused noorukieas. Kogumikus: K. Soo, D. Kutsar (toim.) Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Tartu: 50–54.
- Bourdieu, P., Passeron, J.** (1990) *Reproduction in Education, Society and Culture*. 2nd ed. Sage Publications.
- Eder, D., Fingerson, L.** (2002) Interviewing Children and Adolescents. In: Gubrium, J., Holstein, J. (eds.) (2002) *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousand Oaks, etc.: Sage Publications: 181–202.
- Foucault, M.** (1975/1991) *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. New York, London: Penguin Books.
- Herr, K., Anderson, G.L.** (2003) Violent youth or violent schools? A critical incident analysis of symbolic violence. *International Journal of Leadership in Education*. Vol. 6, No 4: 415–433.
- Huuki, T.** (2002) Popularity, Real Lads and Violence on the Social Field of School. In: Sunnari, V., Kangasvuo, J., Heikkinen, M. (eds.) *Gendered and Sexualised Violence in Educational Environments. Femina Borealis 6.*, Oulu: Oulu University Press: 41–59.
- Kõiv, K.** (2000) Koolikiusamine. Kogumikus D. Kutsar (toim.) *Lapsed Eestis*. Tallinn, ÜRO: 43–45.
- Kõiv, K.** (2006) Kiusamiskäitumise mitu tahku: Õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt. Tartu.
- Lahelma, E.** (2002) Gendered Conflicts in Secondary School: fun or enactment of power? *Gender and Education*. Vol. 14, nr. 3, 1. September: 295–306.
- Merton, R. K.** (1968) *Social Theory and Social Structure*. New York and London: Free Press.
- Peets, K., Kikas, E.** (2006) Aggressive Strategies and Victimization During Adolescence: Grade and Gender Differences, and Cross-Informant Agreement. *Aggressive Behavior*. Vol. 32: 68–79.
- Rossman, G.B., Rallis, S.F.** (1998) *Learning in the Field. An Introduction to Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Soo, K., Kutsar, D.** (toim.) (2004) Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Tartu
- Soo, K.** (toim.) (2005) Erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse, vaimse ja füüsilise vägivaldaga. Tartu.

² ühiskond, kus loomulikult arenenud kogukond on lagunenu aatomiteks ehk indiviidideks.

Eesti ja Ungari koolisotsiaaltöötajad koolisotsiaaltööst

Beata Šahverdov

TÜ õigusinstituudi erakorraline teadur

Artikkel põhineb minu magistritöö uuringul, mille viisin läbi 2004. a septembrist kuni 2005. a märtsini koolisotsiaaltöötajate seas Eestis ja Ungaris. Artiklis võrdlen mõningaid koolisotsiaaltöö probleeme mõlemas riigis. Uurimuse eesmärk oli saada teadmisi selle kohta, kuidas spetsialistid ise määratlevad koolisotsiaaltööd, mis eesmarke ja ülesandeid nad järgivad oma töös, milliseid töömeetodeid kasutavad ja kuidas oma töö tulemusi hindavad. Uurimistöö meetodiks valisin kvalitatiivse intervjuu (seitse Eestis ja seitse Ungaris) ja vaatluse. Kõik intervjuud salvestasin ning hiljem kodeerisin ja analüüsin. Vaatlused viisin läbi kahe kuu jooksul Eestis ja ühe kuu jooksul Ungaris, mille käigus jälgisin koolisotsiaaltöötajaid nende töös ning pidasin vaatluspäevikut, mida hiljem kodeerisin ja analüüsisin. Järgnevalt tutvustan põhilisi analüüsis käsitletud teemasid. Eesmärk on juhtida tähelepanu probleemidele, mis eksisteerivad nii Ungaris kui Eestis ning mõningate positiivsete näidete kaudu aidata kaasa Eesti koolisotsiaaltöö arengule. Tulemuste hindamisel tuleb arvesse võtta, et andmekogumine Eestis toimus ajal, kui osa minu respondentidest töötas linnavalitsuse lastekaitse teenistuse alluvuses, Ungaris aga töötasid kõik koolisotsiaaltöötajad koolides.

Koolisotsiaaltöö tekke põhjused Eestis ja Ungaris

Mõlemas riigis on probleemid seotud siirdeühiskonna raskustega. Vabanemine nõukogude süsteemist ja üleminek turumajandusele tekitas ettenägematuid probleeme. Kahe riigi üleminekuprotsessis on nii sarnasusi kui erinevusi. Sarnasused ja erinevused on märgatavad ka probleemidele reageerimises. Üleminek turumajandusele tõi kaasa mõlemas riigis ühiskonna kiire kihistumise. Osa elanikkonnast vaesus järsult. See protsess oli eriti dramaatiline Ungaris. Vastukaaluna hakkas 90ndate algusest mõlemas riigis arenema sotsiaaltöö kui eriala. Kuid stardiolukord oli Eestis ja Ungaris erinev. Ungaris hakkas hoolekanne ja sotsiaalpedagoogika arenema juba 20. sajandi algul, selle eesmärk oli rahvusliku ühtsuse ja heaolu saavutamine (Veresené 2002, Kozma ja Tomasz 2003). Erilist tähelepanu pälvis lastekaitse. Olulist rolli mängis selles protsessis ka kirik, mis isegi riigisotsialismi ajal säilitas teatud mõju (nt töötasid Kádári võimu ajal kirikugümnaasiumid). Alates 60ndatest arenes Ungaris jõuliselt lapsepsühholoogia ja selle mõjul sotsiaalpedagoogika, eripedagoogika ning muud laste sotsiaalsele heaolule suunatud erialad (noorsootöö). Nii juhtus, et kui 90ndate algul hakati arendama sotsiaaltööd, oli selleks olemas märkimisväärne teoreetiline baas ning spetsialistid, kes valdasid teooriat ja omasid kogemusi. Suurtes linnades tegutsesid perekonnanõuandlad, mille baasil tekkisid uued pereabikeskused. Oma osa oli ilmselt ka sellel, et Ungari oli vaatamata nõukogude rezhiimile iseseisev riik ning pärast rezhiimivahetust säilis mõningane järjepidevus. Eesti olukord oli teistsugune. Vaatamata sellele, et ka esimeses Eesti Vabariigis eksisteeris hoolekanne, surus nõukogude rezhiim selle maha ning seetõttu alustati 90ndate algul sotsiaaltööd praktiliselt tühjal kohalt. Seda tuleb arvesse võtta käesoleva uuringu hindamisel.

Koolisotsiaaltöö olemus ja olulisus

Nii Eestis kui Ungaris pidasid küsitletud koolisotsiaaltöötajad koolisotsiaaltöö eesmärgiks õpilaste abistamist hariduse omandamisel. Erinevus ilmnas õpilaste abistamise määratle-

misel. Eesti koolisotsiaaltöötajad mõistsid abistamise all koolikohustust mittetäitvate laste kooli tagasitoomist, pöhirõhk pandi koolikohustuse täitmisele, nagu seda nõuab seadus. Sisuliselt tehakse tööd probleemse õpilase ja tema perekonnaga. Ka Ungaris nähti klientidena probleemseid õpilasi, kuid töö toimus kogu kooliga, kuhu kuulusid nii lapsed, vanemad, pedagoogid kui kooli muu personal (nt psühholoog, raamatukoguhoidja jt). Töö eesmärk oli suhete loomine õpilase, kaasõpilaste, õpetajate ja perekonna vahel, teisisõnu kogukonna arendamine, st kasutati nn kooli-kogukonna-õpilase suhete mudelit (*school-community-pupil relations model*) (Allen-Meares jt 1996).

Siinkohal toon ühe juhtumi kirjelduse, et näidata, kuidas töötas ühes Budapesti koolis sotsiaaltöötaja. Juhtum ise oli selline: kui üks õpilane juba teist päeva puudus koolist ilma põhjuseta, kutsus koolisotsiaaltöötaja kokku kõik aineõpetajad, kellega koos arutati lapse käitumist viimastel koolipäevadel. Arutelust selgus, et õpetajad tõesti märkasid poisi ja tema sõbra ebataivalist käitumist, kuid nad ei osanud seda seletada. Klassi õpilased teadsid aga, et kaks suurt sõpra läksid omavahel tülli, kuid nad ei teadnud, mille pärast. Koolisotsiaaltöötaja läks selle informatsiooniga kodu külastama, kuid enne poisi kodusse jõudmist uuris naabruskonnast, kas ei ole midagi erakorralist juhtunud poisi perekonnas. Selgus, et poiste perekondade vahel oli toimunud tüli, mille tagajärjel vanemad keelasid lastel omavahel suhtlemise. Selle juhtumi lahenduseks oli tülitsevate perekondade lepitamine, millega koolisotsiaaltöötaja tuli hästi toime. Põhjuse väljaselgitamisele aitasid kaasa õpetajad, kaasõpilased ja naabrid. Koolist puudunud poiss ja tema sõber jäid probleemi lahendamisest kõrvale. Nagu näha, uuris ja lahendas koolisotsiaaltöötaja probleemi äärmise delikaatsusega, riivamata kellegi tundeid. Kuna laste omavahelist suhtlemist keelasid vanemad, siis oli õige, et needsamad vanemad pidid suhtlemist jälle lubama. Kui koolisotsiaaltöötaja oleks uurinud poisi sõbra käest otse, milles on probleem, oleks see sõbrale olnud väga ebameeldiv. Ta oleks pidanud rääkima konfliktist suhetes, mis olid tema jaoks väga delikaatsed: ühelt poolt vanemad, teiselt – parim sõber. Rääkides sellest, oleks ta pidanud kedagi süüdistama ja reetma. Koolisotsiaaltöötaja nägi seda ette ja kasutas hoopis teistsugust lahendusviisi, kus keegi ei pidanud kedagi reetma ega süüdistama.

Mõned Eesti koolisotsiaaltöötajad kurtsid, et osa koole ei taha koostööd teha, sest kardavad kooli maine langust ja eelistavad probleemi jätmist enda teada. Sellega muutub lapse olukord järjest raskemaks. Koolisotsiaaltöötajad teid näitena juhtumi, kui nad said probleemist juhuslikult teada. Kui koolil on probleem mõne koolikohustuse eirajaga juba väga suur, siis edastatakse informatsioon probleemsest lapsest koolisotsiaaltöötajale, kes peab juhtumiga üksi edasi tegelema. Reeglina võtab spetsialist kontakti õpilasega ja tema perekonnaga ning üritab välja selgitada puudumise põhjusi. Tema töö on ka õpilase veenmine jätkata kooliskäimist. Pärast sellist vestlust kontrollib koolisotsiaaltöötaja, kas õpilane võtab tema sõnu kuulda ja hakkab koolis käima. Seejuures jääb koolisotsiaaltöötajale teadmata, mis koolis tegelikult toimub. Koolisotsiaaltöötaja on probleemsele lapsele võõras inimene, keda ta kohtab võib-olla esimest korda. Kuna kohtumiste põhjuseks on kooliskäimise probleem, ei saa oodata, et laps kohe avaneb ja usaldab koolisotsiaaltöötajale oma mure. Kuid isegi siis, kui õnnestub luua usalduslik suhe, ei pruugi koolisotsiaaltöötaja tegevus kindlustada lapse turvalisust koolis.

Minu andmetel võib järeldada, et Eestis toimub koolisotsiaaltöö vastavalt traditsioonilisele kliinilisele mudelile (*traditional-clinical model*) (Allen-Meares jt 1996). Selle mudeli järgi käsitletakse probleemi algpõhjuseks probleemset last ja ta perekonda ning vastavalt sellele probleemi tekitajatega ka tegeldakse. Kooli kui terviklikku süsteemi sotsiaaltöötaja ei puuduta. Koolisotsiaaltöö ajalugu algaski selle mudeli rakendamisega (Huxtable ja Blyth 2002), kuid paljudes maades avastati selle mudeli negatiivne mõju, milleks on lapse ja ta perekonna eristamine ja märgistamine. Seda tajusid ka Eesti koolisotsiaaltöötajad, kes kurtsid, et selle mudeli rakendamine ei anna oodatud tulemust: „*Tundsin, et minu töö oli täiesti mõttetu, sest kui laps läks lõpuks kooli, pidi ta tundma, et ei ole seal teretulnud... tundsin, nagu oleks ma last petnud. Ta*

uskus mind, kui ma ülesin talle, et kool ootab teda, aga tegelikult ei oodanud”.

Eesti ja Ungari koolisotsiaaltöö sarnasus ilmnes retoorikas ja siiras soovis aidata last, aga töömeetodid, mida tegelikult kasutati, olid erinevad. Eesti koolisotsiaaltöötajate sõnul ootab kool, et koolisotsiaaltöötaja tegeleks probleemidega koolisüsteemi puutumata, kuna kooli arvates on probleemid lapses või siis tema perekonnas. Ja koolisotsiaaltöötajad nõustuvad sellega, vähemalt oma tegevuses ei oska nad midagi muud pakkuda, kui vastata kooli ootustele ning tegelda ainult lapsega. Sageli seisneb see tegevus probleemsele õpilasele uue kooli leidmises. Olen ise oma kahekuulise vaatluse vältel korduvalt saatnud koos koolisotsiaaltöötajaga lapsi teistesse koolidesse või internaatkoolidesse, mis asusid kaugel lapse kodulinnast. Koolisotsiaaltöötajad uskusid siiralt, et see on lapsele parim lahendus, kuna internaatkoolis on kindlustatud tema kooliskäimine: „*A. näeb ka suurt abi internaatkoolides, et kuhu saab neid lapsi saata, kus on õpilaskodud ja igapäevane pöördumine tähelepanu. Mina tunnen kah, et mu süda on rahul, kui ma saan kellegi oma õpilastest sinna panna.*” „*Et ma tean, et temal on nüüd järelevalve, et teda aetakse kooli iga hommik, et ta saab kodused tööd tehtud*”.

Ungarist saadud vaatlus- ja intervjuuandmed näitavad, et kool üritab probleemi lahendada koolisiseselt. Isegi ühest klassist teise üleviimine on täiesti välistatud. Mõistetakse, et õpilase kooliga seotud probleemide efektiivne lahendamine peab toimuma koolis. „*Meie lapsed on väga halvad, kõige halvemad, aga nad on meie lapsed ja ükskõik, mis peaks nendega juhtuma, oleme me raudselt nende kõrval ..., sest kuni nad on siin, me tegeleme ja hoolime nendest terve kooliperega.*” Sellist suhtumist kogesin mitmes koolis.

Kuid koolisotsiaaltöötaja koostöö kooliga ei tekkinud iseenesest. Paljud koolisotsiaaltöötajad pidid oma eriala väärtust ja olulisust tõestama koolides oma igapäevase tööga. Oma tööga nad muutsid koolimiljööd õpilase- ja õpetajakeskseks. See ei tähenda, et Ungari koolisotsiaaltöös on kõik ideaalne. Räägiti koolisotsiaaltöötajate omavahelistest konfliktidest, konfliktidest kooli ja sotsiaaltöötajate vahel, raskustest suhtlemisel õpilaste ja nende vanematega.

Mida kool ootab koolisotsiaaltöölt

Eesti koolisotsiaaltöötajad oletasid, et kool ootab nendelt, et nad lahendaksid lapse probleemid ehk teisisõnu muudaksid probleemse lapse “normaalseks”. Seda selleks, et õpetaja saaks teha oma tööd efektiivselt: „*Õpetajate ootused ongi ilmselt selles, et „tee korda!”.* „*Minult eelkõige oodatakse seda, et ma saadaksin lapse kooli, et neid eelkõige tagasi meelitada, et nad ei puuduks tundidest, et nad ei hilineks tundidesse, et õpetaja saaks hästi oma tööd teha*”. „*Ma arvan, et kindlasti [oodatakse] klassijuhataja töö kergendamist*”.

Kooli arvates on täiesti välistatud, et probleem võiks olla ka koolis: „*koolid ise ütlevad, et nad vajaksid inimest, kes tegeleks eelkõige laste probleemidega ja kodude probleemidega, mitte sellega, mis toimub koolis*”. Kummaline, et kool ei mõtle sellele, miks laps ei taha koolis käia. Üks koolisotsiaaltöötaja arvas, et kooliskäimine on niivõrd enesestmõistetav, et kui ongi probleemid kas koolis või kooliväliselt, ei peaks see kooliskäimist segama: „*Sest et nad [õpetajad] kogu aeg mõtlevad selle peale, et koolis peab käima ja see on selline absoluutne tõde, mille vastu ei saa vaielda*”. Samas keegi ei näe vaeva selleks, et lastele selgeks teha, miks on vaja koolis käia.

Ungaris ootab kool koolisotsiaaltöötaja abi õpilastega toimetulekul ning meeldiva koolimiljöö loomisel. Kui mõnel õpetajal tekib probleem klassiga, kutsub ta oma tundi koolisotsiaaltöötaja, et koos seda probleemi analüüsida ja lahendada. See viitab usaldussuhtele, mis valitseb koolisotsiaaltöötaja ja õpetajate vahel, aga ka koolisotsiaaltöötaja asjatundlikkusele, mis eeldab konsulteerimist teiste spetsialistidega probleemi parima lahenduse nimel.

Laste ootused koolisotsiaaltööl

Eesti koolisotsiaaltöötajad arvasid, et sageli lapsed ootavad neilt abi ja täiskasvanu nõuannet: „*Tegelikult ma usun, et nad ootavad minult abi, sest et väga paljudel süda valutab, et nad koolis ei käi. Neil on kindlasti hea meel, et keegi on tulnud, kes ei ole õpetaja või õppeala-*

juhataja, et on tulnud inimene, kes tahab neid aidata". Kui koolisotsiaaltöötajad kõnelesid sellest, mida ootavad neilt lapsed, jäi mõnikord mulje, et nad ei ole kindlad selles, mida lapsed neilt tegelikult ootavad. See mulje on tingitud sõnadest, mida enamuse koolisotsiaaltöötajatest lisas oma jutule: „*mu intuitsioon ütleb seda*”, „*lapsed ootavad minult võib-olla sellist täiskasvanulikku nõu*”, „*ma usun, et nad ootavad...*”.

Ennetustöö

Ungari koolisotsiaaltöötajate tegevus on suunatud eelkõige ennetustööle. Tähtsaima osa koolisotsiaaltööst moodustab mitte probleemide lahendamine, vaid nende ennetamine. Näiteks ühes Budapesti agulikoolis, kus enamik õpilastest olid mustlased ja raske perekondliku taustaga lapsed, korraldas sotsiaaltöötaja koos õpetajatega laste tegevust ka pärast tunde vastavalt laste endi huvidele – mängiti jalgpalli, valmistati ühiselt toitu jms. Ka vanemaid kaasati kooli tegevustesse, et pakkuda neile positiivseid elamusi, mille mõjul õpetajatel, lastel ja lastevanematel tekkis võimalus omavahel suhelda. Kuna suhtlemise põhjuseks ei olnud ainult ja eelkõige lapse õppeedukus, mis võib olla ebameeldiv teema nii vanemale kui lapsele, siis osalesid kõik asjaosalised nendes üritustes meelsamini. Kui positiivne suhe ja usaldus on juba välja kujunenud, siis on kergem rääkida ka probleemidest ja halvast õppeedukusest. Üksteise süüdistamise asemel asutakse ühiselt probleemi lahendamisele.

Eestis kulus paraku kogu energia probleemide lahendamisele. Intervjuudes kurtsid koolisotsiaaltöötajad, et neil ei jätku aega ennetustööks, seda jätkub vaid kriitiliste juhtumite lahendamiseks: „*Mul on nii palju tööd, et ma ei jõua ennetustööd teha, seda peaksid eelkõige klassijuhatajad tegema*”. „*Sageli jõuan vaid tulekustutamisega tegelda*.”

Mingisugune preventatsioon siiski toimub, enamasti kas sekundaarne või tertsiaarne. Tavaliselt valitakse sihtrühmaks selliseid lapsi, kes on hakanud mingisugusel põhjusel koolist puuduma, nende laste üle kehtestatakse tugevdatud kontroll, võetakse lapsega ühendust ja jälgitakse ta arengut koolis: „*Ja siis jälgin last edasi, küsin klassijuhataja käest, et kas on midagi paranenud või on vaja edasi tööd teha. Küsin seda ka lapsevanema käest. Pärast jätkub mõnda aega järeltöö*”.

Kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eestis ja Ungaris on koolisotsiaaltöö arengutee erinevates faasis. Ei tohi unustada, et koolisotsiaaltöö on Eestis uus eriala, see on uus nii spetsialistide, koolide kui ka laste jaoks ning eriala lõimumine ühiskonda võtab aega. Ka teised riigid, kes alustasid koolisotsiaaltööga, pidid läbima kohanemiskäik, millega hetkel maadleb Eesti koolisotsiaaltöö. Eesti koolisotsiaaltöö positiivseks küljeks on spetsialistide valmidus arendada ning täiustada oma eriala. Sellest kõneleb ka fakt, et kõik koolisotsiaaltöötajad nii Eestis kui Ungaris olid meeleldi nõus uuringust osa võtma, mille eest neid südamest tänan. Nad olid huvitatud uuringu tulemustest, seega valmis õppimiseks ja arenemiseks. Teisalt, vastandina Ungari spetsialistidele, kes üksteist ei tundnud, olid Eesti spetsialistid üksteisest teadlikud ja suhtlesid aktiivselt omavahel ning nõustasid üksteist. Kindlasti kujuneb eriala arendamisel suureks abiks Eesti Koolisotsiaaltöötajate Ühing, mis asutati 2004. a sügisel Tartus. Minu uuringu tulemused on mingil määral vananenud, sest teatavasti 2005. a hakkasid Tartu koolid linna haridusosakonna soovitusel tööle võtma sotsiaalpedagooge. Kuigi sotsiaalpedagoogi ja sotsiaaltöötaja ülesanded ja eesmärgid on erinevad, aitavad nad koos loodetavasti kaasa õpilasesõbraliku kooli arendamisele, kus lastel oleks rõõm käia.

Viidatud allikad

Allen-Meares, P., Washington, R.O., Welsh, B.L. (1996) Social work services in schools. 2nd ed. Boston Allyn & Bacon.

Huxtable, M., Blyth, E. (eds.) (2002) School Social Work Worldwide. Washington: NASW Press.

Kozma, T., Tomasz, G. (2003) Szociálpedagógia. Budapest: Osiris.

Veresené G. I. (2002) A gyermekvédelem pedagógiája. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.

Vaesusest Euroopa Liidus

Vaesus ei ole Euroopast kadunud, selle kaotamine on endiselt EL riikide eesmärk aastaks 2010, laste vaesuse vähendamist peetakse suureks väljakuseks. Erineva heaolukorraldusega riikides on vaesuse näitajad suuresti erinevad. Artiklis refereeritakse Euroopa Liidu 25 liikmesriigi andmetel põhineva vaesusuuringu tulemusi.

Katre Pall

sotsiaalministeeriumi sotsiaalkindlustuse osakonna hüvitiste ja toetuste poliitika juht

Uurimuses kasutati vaesuse mõõtmiseks suhtelise vaesuse arvutamise meetodikat. Allpool vaesuspiiri elavateks inimesteks loetakse neid, kelle sissetulekud on väiksemad kui 60% sissetulekute mediaanist. Suhteline vaesus peegeldab sissetulekute jaotust ühiskonnas: näiteks kui inimeste sissetulekud kasvavad, kuid sissetulekute jaotus jääb samaks, siis suhtelises vaesuses elavate inimeste osatähtsus ei muutu. Kui majanduskasvu tingimustes, mil töötavate inimeste sissetulekud tõusevad, ei pöörata tähelepanu tulude ümberjaotamisele ühiskonnas, võib mõnede rühmade, nt laste suhteline vaesus hoopis suurened. Järgnevalt toon välja mõned liikmesriikidele iseloomulikud jooned.

Suhteline vaesus EL riikides

Kuna uurimus ei kajasta absoluutset vaesust, esineb vaesust nii uutes kui vanades liikmesriikides ning madalama elatustasemega uued liikmesriigid näitavad kohati isegi paremaid tulemusi kui kõrge elatustasemega riigid.

Umbes 15% Euroopa Liidu kodanikest on eespool kirjeldatud indikaatori kohaselt vaesed. See tähendab, et 15% EL inimestest on keskmine sissetulek väiksem kui 60% oma elukohariigi mediaansissetulekust. Suhtelises vaesuses elavate inimeste osatähtsus varieerub riigiti 8–10%-st Tšehhi Vabariigis, Sloveenias ja Põhjamaades, kuni 21%-ni Kreekas; Iirimaa ja Slovakkias. Eesti kuulub keskmisest suurema suhtelise vaesusega riikide hulka: 17% inimesi elab meil allpool suhtelist vaesuspiiri.

Kui elatustaseme indikaatorina kasutada SKP-d, eristub neli riikide rühma. Põhjamaades, Austrias ja Prantsusmaal on SKP kõrge ning suhtelises vaesuses elavate inimeste osatähtsus madal. Suurbritannias, Iirimaa ja Itaalias on SKP kõrge ning suhtelises vaesuses elavate inimeste osakaal suur. Madala SKP ning madala suhtelise vaesusega on Tšehhi Vabariik, Sloveenia ja Ungari. Eesti kuulub koos Läti, Leedu, Poola ja Slovakkia madala SKP ning kõrge suhtelise vaesusega riikide hulka.

Vaesus vanas eas on vähem sage uutes EL liikmesriikides võrreldes vanade riikidega. Uutes liikmesriikides on aga lapsed märksa suuremas vaesusriskis kui eakad inimesed, erandiks Küpros ja Sloveenia.

Vaesusriski soodustavad ja leevendavad tegurid

Töötamine kaitseb kõige paremini persid vaesuse eest. Kõige madalamas vaesusriskis on

kõikides riikides töötavad inimesed. Seevastu töötupereliikmega leibkondadest, kus on ka lapsed, langevad uutes liikmesriikides peaaegu pooled allapoole vaesuspiiri.

Töötute vaesusrisk on suurim Suurbritannias, Iirimaa, Maltal ja Eestis. See peegeldab töötushüvitiste madalat taset neis riikides. Töötajate hulgas eristuvad omakorda suurema vaesusriskiga rühmad, nagu osajajaga töötavad inimesed, madala haridustasemega töötajad ning ajutise lepinguga töötajad. Lisaks töötutele on ka majanduslikult mitteaktiivsete inimeste vaesusrisk kõrgem kui töötavatel inimestel.

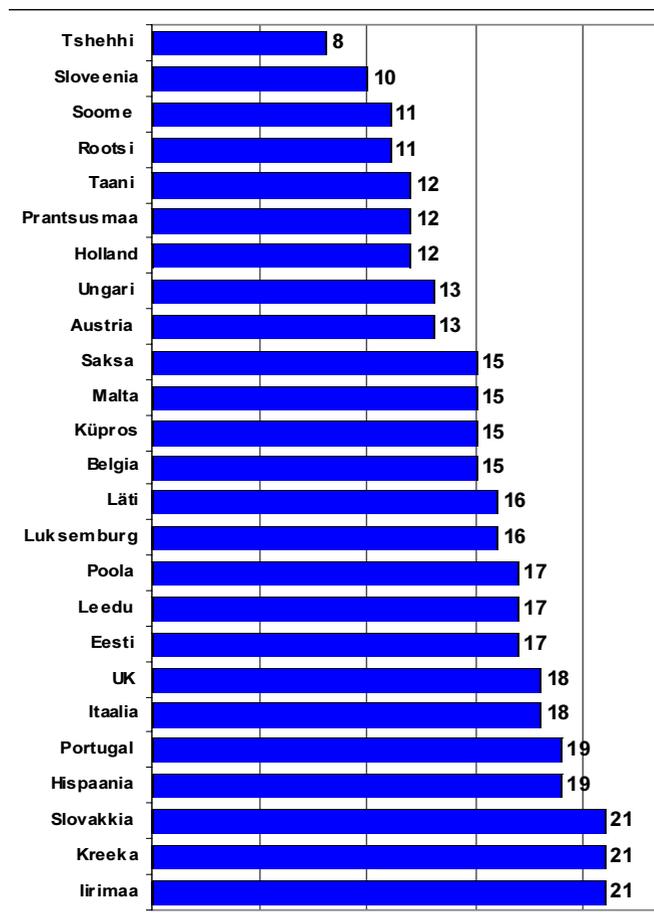
Riike võrreldes võib välja tuua, et mida kõrgem on riigi SKP, seda väiksem on ebavõrdsus. Andmed näitavad ka seda, et teiste võrdsete tingimuste korral on kõrgem sotsiaalkaitse kulude osakaal SKP-st seotud vähema vaesusega. See suhe kehtib nii uutes kui vanades liikmesriikides. Kõrge SKP ei ole muidugi ainuke ja piisav tingimus vaesuse kaotamiseks.

Majanduse avatus ja üleilmastumisaste ei mõjuta vaesust mingil viisil. Uuringu põhjal ei saa teha järeldust, et töö- ja kapitaliturgude avanemine viib ebavõrdsuse suurenemisele või mõjutab (suhtelist) vaesust riigis.

Tööealiste inimeste suurem osakaal rahvastikus vähendab pisut üldist vaesust, kuigi seos ei ole väga tugev.

Laste vaesus

Laste vaesus seondub enamasti üldise vaesusega riigis, kuid laste vaesus on enamikus riikides suurem kui vaesus elanikkonnas üldiselt. Erandiks on Taani, Soome ja Rootsi, kus laste vaesus on isegi madalam üldisest vaesusest. Nendes riikides on aga ka üldine vaesuse tase madal. Kõrgema suhtelise vaesusega riikides on laste vaesus eriti märgatav. See on kõrgeim anglosaksi maades – Iirimaa ja Suurbritannias ning Lõuna-Euroopa riikides – Itaalias, Hispaanias ja Portugalis. Uutest liikmesriikidest elab enim lapsi vaesuses Poolas.

Joonis 1. Suhteline vaesus Euroopa Liidu riikides, %-des.
Allikas: European Observatory on Social Situation, 2005

Laste vaesust mõjutab tugevalt pere struktuur. Üldine muster riikides on see, et üksikvanemaga pere ning pered, kus kasvab kolm või enam last, on suuremas vaesusriskis. Mitmetes uutes EL liikmesriikides on keskmisest suurem vaesusrisk ka kahe vanema ja kahe lapsega peredel. Eestis on kahe vanemaga ning ühe või kahe lapsega perede vaesusrisk keskmisest madalam. Kahe vanemaga ning kolme või enama lapsega pere vaesusrisk on keskmisest veidi suurem. Keskmisest oluliselt suuremas vaesusriskis on Eestis üksikvanema lapsed.

Kõikides riikides on laste vaesus positiivses korrelatsioonis madala palgaga ning negatiivses korrelatsioonis naiste tööhõivega. Teisisõnu on laste vaesuse peamiseks põhjusteks vanemate vähene tööhõive ja madal palgatulu. Suurtes peredes on madalate sissetulekute põhjuseks ülalpeetavate suur suhtarv.

Laste vaesust vähendavaks teguriks on teenuste, eriti lapsehoiuteenuste kättesaadavus, kuna lapsehoiuteenuste olemasolu võimaldab vanematel töötada. Laste vaesus ei ole seotud nende osakaaluga rahvastikus.

Kõrgemad sotsiaalkaitse kulutused vähendavad laste vaesust, ehkki riigiti on riigi siirete mõju vägagi erinev. Sama seos ei kehti näiteks eakate inimeste vaesusriski kohta.

OECD riikides on uuritud riiklike toetuste mõju laste vaesusele ning on leitud järgmist. Lõuna-Euroopas (Kreeka, Hispaania), kus peretoetusi makstakse peamiselt töötavatele vanematele, on riigi siiretel vähe mõju laste vaesusele. Paljudel vaestel peredel ei ole õigust toetusi saada või on toetused madalad. Skandinaavias, kus tööhõive on kõrge, on vanemate sissetulekud piisavalt suured, et tagada ka ilma riiklike toetusteta laste jäämine ülalpoole vaesuspiiri. Peretoetustel on laste vaesust leevendav efekt kõige suurem Luksemburgis, Hollandis ja Suurbritannias.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et suhtelises vaesuses elavate inimeste hulga riigis määrab erinevate tegurite koosmõju ning riigi üldine heaolutase ei ole sealjuures otsustava tähtsusega. Nende tegurite hulka kuuluvad lisaks rahvastiku struktuurile, sotsiaalkaitse kulude osakaalule ja heaoluühiskonna tüübile ka muud poliitilised ja majanduslikud tegurid. Sotsiaalkaitse meetmed kindlasti vähendavad vaesust riigis, kuid ainuüksi riigi siirete suurus ei ole määrav vaesuse leevendamisel, vaid ka see, kellele ja kuidas riiklikke toetusi makstakse.

Sissetulekute analüüs ei anna kindlasti täit pilti perede heaolust. Artiklis ei ole arvestatud teenustega, mida enim saavad eakad inimesed ja lastega pered ning millesse ka Eestis suunatakse järjest rohkem ressursse. Samuti ei ole uurimuses arvestatud perede kulude vähendamise meetmetega. Eestis on leibkonnaliikmete sissetulekud viimastel aastatel kasvanud kõikides sissetulekurühmades (tuludetsiilides).

Ometi on suhteline vaesus viimasel kahel aastal pisut suurenenud. See näitab kerget ebavõrdsuse kasvu sissetulekute jaotuses. Tööhõive kasvu ja palga ning pensionite kasvu tulemusena on siiski aasta-aastalt vähenenud allpool absoluutset vaesuspiiri elavate inimeste arv.

Kasutatud allikad

Immervoll, H., Sutherland, H., de Vos, K. (2001). Child Poverty and Child Benefits in the European Union, EUROMOD Working Paper 1/00, February.

Matsaganis, M., O'Donoghue, C., Levy, H., Coromaldi, M., Mercader-Prats, M., Farinha Rodrigues, C., Toso, S., Tsakoglou, P. (2004). Child Poverty and Family Transfers in Southern Europe, EUROMOD Working Paper 2/04, July.

Network on Social Inclusion and Income Distribution. Final Report. European Observatory on Social Situation. December 2005.

Sotsiaalsektor arvudes 2005 (2005). Tallinn: Sotsiaalministeerium.

Isikute vaba liikumine praktikas

Alljärgnevalt kokkuvõtlik ülevaade sellest, kuidas on 2005. aastal isikute vaba liikumist käsitlev EL koordineerimismäärus (1408/71) tegelikult rakendunud. Sellest, kui palju inimesi on möödunud aastal nimetatud määruse alusel pöördunud rakendusametute (Sotsiaalkindlustusamet, Haigekassa, Töötukassa) poole ja mis küsimustes, annavad ülevaate arvud.

Heli Sildmäe

sotsiaalministeeriumi sotsiaalkindlustuse osakonna peaspetsialist

Sotsiaalkindlustusametisse (SKA) EL koordineerimismääruse alusel tehtud pöördumised võib jagada kolmeks:

1. Pensionide määramine ja maksmine. Pensionitaotlusi esitati SKA välissuhete osakonnale 889, pensione määrati 502. Valdava osa taotlusi laekus Soomes, Lätis, Rootsis, Leedus ja Saksamaal töötanud isikutelt. Üksikud taotlused puudutasid töötamist Tšehhis, Hollandis, Poolas ja Prantsusmaal.

2. Pereküsitiste koordineerimine. 2005. aastal esitati 1211 EL pereküsitise taotlust. Valdavalt esitasid neid väljaspool Eestit (enamasti Soomes) töötavad mehed, kelle Eestis elavatel peredel tekkis õigus saada välisriigi pereküsitisi. Lahendati mitmeid juhtumeid seoses Iirimaa, Saksamaal, Suurbritannias ja Lätis ning üksikuid Rootsis, Norras, Küprosel, Portugalis, Belgias, Itaalias, Ungaris, Prantsusmaal, Hollandis, Leedus ja Hispaanias töötavate isikute peredega.

3. Välisriiki tööle minekuks vajaliku kohaldatavate seaduste tõendi E101 vormistamine. Taotlusi selle Eesti sotsiaalkindlustuse omamist tõendava vormi saamiseks esitati 8300, väljastati 7770. Võrdluseks võib märkida, et 2004. aasta 7 kuu jooksul väljastati 1882 vastavat dokumenti. Kõige rohkem taotlusi vormi E101 saamiseks esitati Soome tööle minekuks, teisele kohale jäi Norra.

Eesti Töötukassasse pöörduti möödunud aastal seoses töötushüvitise koordineerimisega 209 korral. Pooltel juhtudel (Soome 34, Iirimaa 19, Suurbritannia 18, Saksamaa 8, Norra 5, Rootsi 5, teiste riikidega seoses üksikud) taotleti kindlustusperioodide liitmist Eesti töötuskindlustushüvitise määramisel. Ülejäänud juhtudel väljastas Eesti Töötukassa välisriikide kodanikele vormi E301, mis tõendab isikul Eestis täitunud töötuskindlustus- ja töötamisperioode.

Taotlejaid oli Soomest 38, Iirimaa 18, Lätist ja Suurbritanniast 10, Rootsis 6, Prantsusmaalt, Hollandist ja Taanist igatühist 3, ülejäänud riikidest vaid üksikuid.

Eesti Haigekassa väljastas EL piires liikuvatele isikutele (turistid, töötajad jm) 2005. aastal 99 701 EL ravikindlustuskaarti ja 40 381 asendussertifikaati. Lisaks on erinevatel alustel väljastatud üle tuhande mitmesuguse E-vormi. Kõige rohkem menetleti vormi E125, mis kujutab endast arvet ravikindlustuskaardi alusel saadud ravi eest, mida riigid hiljem omavahel tasaarveldavad. Vormi E126 menetleti 464 juhul, mis tähendab, et isik on tasunud ravi eest rohkem kui seda näeb ette kehtestatud omavastutusmäär (enamasti summa kuulub vormi alusel hüvitamisele). 235 juhul registreeriti lähetatud töötaja teise riigi ravikindlustussüsteemi, Eesti süsteemi registreeriti

vastavalt 41 lähetatud töötajat. Kinnitusi töötaja või füüsilisest isikust ettevõtja pere liikmete registreerimiseks teise liikmesriigi ravikindlustussüsteemi vormi E109 alusel anti välja 2 juhul ja võeti vastu 10 juhul. Kinnitusi pensionäride registreerimiseks menetleti kokku 146. Üldse menetleti 14 eri tüüpi vormi, kaasa arvatud infovahetuseks ette nähtud vormid.

Nagu toodud arvudest näha, on inimeste liikumine EL piires päris elav ning on alust arvata, et see kasvab veelgi. Kindlasti aitab sellele kaasa ka EL sotsiaalkindlustuse koordineerimisüsteem, mis tagab ühenduse piires liikuvatele töötajatele varem omandatud sotsiaalkindlustusõiguste säilimise ning võõrtöötajate ja asukohariigi kodanike võrdse kohtlemise sotsiaalkindlustuse küsimustes.

Paraku on ilmsiks tulnud ka probleeme, mille kõrvaldamise või vähemalt leevendamiseks pidevalt tegeldakse. Probleemid võib liigitada õiguslikeks ja administratiivseteks, mis on tingitud määruse 1408/71 erinevast tõlgendamisest jms, ja infotehnoloogilisteks, mis puudutavad taotluste menetlemist. Iga taotluse kohta tuleb täita mitu E-vormi ja praegu toimub see käsitsi. See nõuab tööjõudu ja aega. Ka liiguvad dokumendid riikide selleks volitatud asutuste vahel erineva kiirusega. Juba on märgata, et kõige kiiremini vastavad infovahetuse taotlustele Suurbritannia, Portugali ja Soome asjaomased ametkonnad. Üks pikaldasemaid dokumentide menetlejaid on seni olnud Iirimaa, kust ühel juhul tuli vastust oodata üle aasta.

Eeltoodust saab teha ühe väga olulise järelduse. Et bürokraatia veskid jahvatavad aeglaselt, ei ole mõistlik jätta taotluse esitamist n-ö viimasele minutile, vaid seda tuleb teha esimesel võimalusel. Seda enam, et isikute liikumise eeldatav elavnemine EL riikide vahel suurendab töömahtu veelgi, mistõttu dokumentide menetlemiseks kuluv aeg võib tunduvalt pikeneda, ja see puudutab iga liikuda soovijat juba isiklikult.

Sotsiaalturunduse

ETV sümpaatsed vahepildid – kas Jüri Mildebergi sõnum eesti rahvale, avalik-õigusliku südametunustuse teadetetahvel või sotsiaalturundus?

Tiina Hiob
TLÜ reklaami ja
imagoloogia
osakond

“Olen jõudnud originaalsele järeldusele, et kui igapäevast meist sooritaks vähemalt ühe heateo päevas (isegi kui see poleks midagi muud kui trammis vanale inimesele istet pakkuda), muutuks elu märksa paremaks. Lõppkokkuvõttes on elu väga lihtne ning rajaneb paaril-kolmel mitte just väga komplikseeritud tõel.” Vladimir Nabokov

Kes oli Florence Nightingale – pühak, enastohverdav altruist või sotsiaaltöötaja? Kes on katoliku kiriku poolt algatatud liikumise CARITAS eestvedajad?

Turunduslikus paradigmas nimetatakse neid sotsiaalseteks ettevõtjateks (*social entrepreneurs*). Sotsiaalselt ettevõtlik inimene on erksa sotsiaalse närviga ning samas sihikindel, leidlik ja hea äriavaistuga isik, kes näeb sotsiaalseid probleeme – ning mis veelgi olulisem – realistlikke viise ja vahendeid nende lahendamise poole liikumisel. Ta tahab muuta maailma paremaks paigaks, kuid seda mitte tingimata oma elu ning huve ohverdades. Eestis võiks sotsiaalseteks ettevõtjateks nimetada ehk näiteks Eesti Mittetulundusühingute Liidu poolt pärjatud Aasta Tegijaid.

Nimetust *sotsiaalne ettevõtlus* kasutatakse märgistamiseks sellist ettevõtlust, mille puhul toode kujutab endast konkreetse sotsiaalse

est ja sotsiaalseosega turundusest

probleemi kas materiaalsel või mittemateriaalsel lahendust. Tänapäevase arusaama ja määratluse järgi moodustavad sellised ettevõtted või organisatsioonid *avaliku, mittetulundusliku* või siis *kolmanda sektori*.

Ka sellise ettevõtlusvormi tooted aga vajavad teatavasti samuti turundamist.

Sotsiaalturundus arenes paralleelselt kommertsturundusega, teenides aegade jooksul nii ühiskondlikke kui ka poliitilisi huve (propaganda). 1950-ndatel hakati arenenud majandusega riikides teadlikult katsetama kommertsturunduse põhimõtete rakendamise sotsiaalses ja poliitilises sfääris.

Mõiste sotsiaalturundus (*social marketing*) kinnistus 1970-ndatel pärast Philip Kotleri ja Gerald Zaltman'i vastavasisulise artikli ilmumist ajakirjas *Journal of Marketing* (1971). Autorid leidsid, et turundusmeetmed, mida rakendatakse ostukäitumise suunamiseks, on kohased muutmaks suhtumist, hoiakuid ja käitumist ka sotsiaalses plaanis. Alates 1980-ndatest on kommertsturunduse põhimõtete rakendamine sotsiaalsete eesmärkide täitmiseks juba tavapärane.

Sotsiaalturundus on turundusprintsipiide ja -meetodite rakendamine mõjustamiseks sihtauditooriumit vabatahtlikult aktsepteerima, muutma või hülgama oma hoiakuid ning käitumist üksikisiku, rühma või kogu ühiskonna hüvanguks (Kotler, Roberto ja Lee 2002).

Sotsiaalturundus kui spetsiifiline turundusvaldkond on saanud ka kriitika osaliseks, seda eelkõige sotsiaalseid eesmärke teenivate organisatsioonide poolt. Leitakse, et sotsiaalturunduse abil püütakse korvata kahju, mida põhjustab kommertsturundus. Üks põhjustest on olnud ilmselt arvamus, et turundus on tegevus, mis sunnib tarbijat ostma talle mittevajalikku ning millega kaasnevad suured reklaamikulutused. See omakorda suunab ühiskonda üha suurenevale tarbimisele, seega ka raiskamisele ning vaimsete väärtuste alahindamisele. Siiski

võib leida üha enam positiivseid näiteid, mille puhul sotsiaalturundust on edukalt kasutatud just sotsiaalsete, humaansete ja vaimsete eesmärkide saavutamiseks.

4P mudel sotsiaalturunduses

Kommertsturundusest on tuntud nn 4P seadus, mis kirjeldab turunduse nelja tegevussuunda: tootekontseptsiooni (*product*), hinnakujundust (*price*), turustuskoha (*place*) ja edustustegevust ehk promotsiooni (*promotion*). Ka sotsiaalturundusele saab seda seadust rakendada.

Toode. Sotsiaalturunduses võib toode olla mitte käegakatsutav ehk mittemateriaalne (*intangible*). Selleks võib olla uskumus, hoiak või käitumine (nt helkuri kasutamine), või siis mingi käitumisviisi vältimine (nt ei astu juhuslikku vahekorda). Tootekontseptsiooni koostamine kujuneb sellisel juhul märksa komplitseeritumaks, kui nt plekieemaldaja reklaamimisel. Inimesed peavad probleemi endale teadvustama ning nõustuma, et lahendus sellele peitub nende endi suhtumise või käitumise muutumises. Sageli ei tunneta sihtrühm probleemi ning selle tõttu ei jõua ka turundatav toode (muutunud käitumine või hoiak) nende teadvusesse. See on sageli sotsiaalkampaaniate läbikukkumise põhjuseks. Toode võib olla ka materiaalne (*tangible*), nt kondoom, vaktsiin jm, kuid ka sellisel juhul on peamine eesmärk ikka käitumise muutmise nimetatud toote kasutamise näol.

Hind. Hind, mida inimene peab enda või ühiskondliku hüve eest maksma võib seisneda nii rahas (nt toetuse või annetuse) kui ka ajas, pingutuses, muudatuses elustiilis või harjumuses (Kotler, Roberto 1989; Klein Weinreich 1999; Kotler, Roberto ja Lee 2002).

- Kui hind väljendub rahas, siis peaks silmas pidama järgmisi aspekte:
- Kas sihtrühmal on võimalik sellist summat tasuda? Sotsiaalturunduse sihtrühmaks on sageli madala ja väga madala ostujõuga inimesed.

- Kuidas mõjutab hind toote väärtust? Peab arvestama, et madal hind võib kujundada kahtlusi toote kvaliteedis.

- Kuidas ja kas saab hind kujundada nõudlust? Kui nõudlus on soovimatu või liiga suur (nt tubakatooted, alkohol vms), siis saab tarbimist vähendada hinna tõstmisega.

Mitterahaline hind võib jaguneda kahe kategooriasse (Kotler ja Roberto 1989): ajakulu (nt vöötraja ees peatumise puhul on selleks ooteaeg, mingil muul juhul tegutsemiseks kuluv aeg) ja tajutud risk (nt noorel häbelikul inimesel psüühiline ebamugavustunne kondoomi ostmisel, füüsiline risk vere loovutamisel). Täpsuse huvides võib lisada ka energiakulu (nt muutunud tegutsemisviisi on energiakulukam – taara sorteerimine ning tagastamine, loobumine lapse füüsilisest karistamisest, eelistades sellele pehmeid karistusviise ja selgitamist, on kahtlemata nii aja- kui ka energiakulukas, rääkimata lapsevanema närvidest). Hinnakujunduse strateegiad sotsiaalturunduses on märksa komplitseeritumad kui kommertsturunduses ning sageli ei ole hinnakujundus see, mis inimeste suhtumist või käitumist suudaks muuta. Siiski peab turundamisel püüdma vähendada võimalikku aja- ja energiakulu ning erinevaid psüühilisi ja füüsilisi riske.

Koht. Koha mõiste sotsiaalturunduses on seotud jaotuskanaliga või reaalse kohaga, kus inimene saab ellu viia oodatud suhtumist või käitumist. Turundajate eesmärk on muuta turundamise objekt võimalikult lihtsalt kättesaadavaks nii ruumilises, ajalises kui keskondlikus mõttes: et helkurid oleksid müügil igas võimalikus kohas, et vere loovutamiseks kuluks minimaalselt aega, et prügi sorteerimiseks oleksid olemas reaalsed võimalused. Oluline on, et soovitud käitumist soosiks ka psüühiline keskkond: näiteks lisaks sellele, et rinnaga toitmiseks eraldatakse mugavad kohad ühiskondlikes asutustes, tuleks kujundada ka inimeste soovivat suhtumist imikut rinnaga toitvasse emasse. Et narkomaan ei pelgaks süstalde jaotuspunkti, ei tohiks see paikneda politseijaoskonnaga ühel tänaval.

Promotsioon. Edustus ja kommunikatsioon on sotsiaalturunduses suunatud peamiselt veennise ning mõjustamise kaudu hoiakute ja käitumise muutmisele. Selleks on vaja kindlustada auditooriumi tähelepanu.

Sotsiaalturunduses konkureerivad sõnumid kommertsturunduse sõnumitega, mis võivad olla suunitluselt ka vastupidised (juhul, kui sellised reklaamid on seadusega lubatud).

Näiteks tervisliku toitumise põhimõtteid populariseerivad sõnumid võivad konkureerida kõrge kalorsusega, kuid väheväärtuslike toidukaupade reklaamiga, lastele suunatud sportliku eluviisi propageerimine konkureerib arvutimängude reklaamiga, karskust propageerivad sõnumid alkoholi-reklaamiga.

Edustuse ja kommunikatsiooni vahendid ei eristu kommertsturundusele iseloomulikest vahenditest, sest ka selles leiavad rakendust kõikvõimalikud alternatiivsed turundusvõimalused, sh üritusturundus, filmitööstus, avaliku elu tegelaste ning arvamussliidrite kaasamine turundusse, vahetu suhtlemine jmt. Kasutatakse ka nn *guerilla marketing*'i võtteid (*guerilla marketing* – ebatraditsiooniline turundamine saamaks maksimaalseid tulemusi minimaalsete kulutustega) või teadlikkuse tõstmist ning oodatud käitumisviisi demonstreerimist meelelahutuslikus vormis (*edutainment*). Kõige atraktiivsemaks sotsiaalturunduse kommunikatsioonivahendiks on kahtlemata sotsiaalreklaam, mis oma vormilt on võrreldav kommertsreklaamiga, kuid mille kõnetusviisi ning taotlused on siiski erinevad.

Sotsiaalturunduse puhul tuleb silmas pida, et sõltuvalt tootest, sõnumi sisust ning eesmärgist võib sihtrühm olla raskesti tabatav (tänavalapsed ei vaata televiisorit ega satu internetti, asotsiaalid ei loe iga päev ajalehti).

Iga turundusprotsess peab lõppema tulemuste hindamisega. See annab tagasisidet suhtluse selgusest ja edukusest, võimalikest (soovimatutest) kõrvaltoimetest, protsessi efektiivsusest. Kommertsturunduse ja sotsiaalturunduse üks olemuslikke erisusi on see, et sotsiaalturunduse eesmärkide saavutamiseks võib kuluda tunduvalt rohkem

ETV heas mõttes vanemlikult õpetlikud manitsused kinnistavad selle telekanali rolli humanistlike väärtuste kandjana.

SELVER kommunikeerib ettevõtte valmidust toetada abi vajavaid lapsi (lastega tegelevaid asutusi ja organisatioone) viisil, mis reedab ettevõtte strateegilisi plaane.

Rõivakauplus Hoochi Mama liigset alkoholitarbimist taunivas ürituses oli läbinähtav soov teenida vaid oma ettevõtte huve, et tagada maksimaalne tähelepanu oma kaubamärgile (formaliinis loode kaupluse vitriinaknal, mis hiljem protestide tõttu plakatiga varjati). Paraku viivad sellised üritused alla ka sotsiaalseosega turunduse kui turundusliigi maine.

aega. Inimeste hoiakud, uskumused ning käitumine on visad muutuma. Seetõttu on efektiivsuse uuringud ning nende meetodiline ja ajaline järjepidevus äärmiselt olulised kaardistamiseks sihtrühma ja/või kogu ühiskonna suundumusi. Saadud andmed on abiks edasiste taktikaliste ja strateegiliste sammude kavandamisel.

Sotsiaalseosega turundus

„Võib olla raske eristada, kas sotsiaalseosega turundus on ettevõtte sotsiaalse südametunnistuse väljendus või lihtsalt efektiivne turundusvahend.” Edward de Bono

Mida paremaks muutub inimeste elujärg, seda enam jagub hoolt ning tähelepanu ka mujale, kui vaid oma isikliku eluga seonduale. Seda muidugi juhul, kui tegemist ei ole ühiskonnast võõrandunud inimesega. Küllap oleme kõik kuulnud miljonivõtjate optimistlikke tunnustusi, et „kõigepealt lähedastele nii ja nii palju ning siis majale korralik katus ning väike puhkusereis”. See on inimlik ning ilus.

Nii nagu üksikisikud, nii talitavad ka ettevõtted. Mida enam on kogunenud kapitali ning jõukust, seda enam süveneb soov muuta maailm natukenegi paremaks paigaks (taas muidugi üldjuhul – käsi ei tõuse kirjutama, et erandina). Eriti tore, kui selline soov viib tegevusteni, mis on ka ettevõttele äriuliselt kasulikud.

Sotsiaalseosega turundust (*cause-related marketing*) võib määratleda kui strateegilist positsioneerimis- ja turundusvahendit, mis seob firmat või brändi mõne heategevusettevõtte või -üritusega ühise kasu eesmärgil (Thompson ja Pringle 2003).

See on turundusviis, mille puhul kasu avaldub nii kommertseesmärkide kui ka sotsiaalsete eesmärkide saavutamises. Edu on aga tagatud vaid juhul, kui bränd ja heategevus jagavad n-ö sama territooriumi, mis peale ainelise maailma ja emotsionaalse sfääri haarab ka eetika ja tõekspidamiste valdkonda. Sotsiaalseosega turundus on laiem mõiste kui süsteemitu, juhuslik sponseerimine või patroneerimine, üksikute sotsiaalkampaaniate toetamine.

Sotsiaalseosega turundus liidab kolm osapoolt, kes kõik saavad kasu:

- Heategevusega tegelev osapool (organisatsioon) saab end reklaamida, probleemi või valdkonda avalikkusele selgitada; sellele võib lisanduda ka rahaline tulu vastavalt partnerlusleppe äriliste aspektidele.

- Tootja või müüja (ettevõtte) saab kasu sellest, et äriettevõtet nähakse heategevust raha ja reklaamiga toetamas. Paraneda võivad ettevõtte/brändi eristuvus konkurentidest ja maine (heategevust ei saa keegi pahaks panna!), ja neist tulenevalt ka müügitulemused.

- Tarbija saab topeltkasu, ostes toote ja teetades ühtlasi heategevust. Ta tunneb end paremini, tehes head ilma (või ilma märkimisväärse) kuluta, tõuseb inimese enesehinnang.

Kahtlemata on sotsiaalseosega turundus-suhte loomine ja hoidmine komplitseeritud, sest selles kohtuvad kaks erinevat tegevusvaldkonda oma põhimõtteliselt erinevate eesmärkidega – äri ning heategevus. Päris kindlasti on üheks eelduseks äriühingu juhtkonna huvi mingi sotsiaalprobleemi vastu ning usk selle lahendamisvõimalusse seoses oma äritegevusega. Samas ei saa juht unustada ka oma kommertshuve. Ometi on küllalt näiteid, mille puhul on suudetud brändi ja/või ettevõtte positsioneerimist harmooniliselt siduda heategevusega. Juba klassikaks kujunenud näide on kosmeetikaettevõtte *The Body Shop*, mille puhul on järjekindlalt järgitud ning kommukeeritud sotsiaalselt tähendusrikkaid põhimõtteid – tootearenduses on loomkatsed lubamatud; toetus väikeettevõtetele toorme jm allhanke tellimise näol; igapäeva eripära arvestamine, lugupidav kohtlemine ning inimõiguste järgimine; veendumus, et ettevõtlus kannab nii lokaalselt kui üleilmselt vastutust keskkonna ees, milles ta tegutseb.

Eestis võiks nimetada SELVERi jaekaubandusketti, mille puhul torkab silma sotsiaalturundusele omane konkreetse heategevuse järjepidevus. On teisigi, aga siinkohal on põhjust rõhutada just „silma torkamist”. Ettevõttele on kasulik, kui ta avalikkuse (sellehulgas ka tarbijate) teadvuses eristub võrdväärsetest ja sarnastest konkurentidest

sotsiaalse abil. Seda eriti siis, kui muud eristajat on raske või võimatu leida. Järelikult on avalikkusele suunatud kommunikatsioon äärmiselt oluline. Kahtlemata jääb heategevus tänuväärseks ka siis, kui iseendele tänukella ei lööda, kuid sellisel juhul peab ka arvestama, et ettevõtte kasu sellest tegevusest jääb kas kõhnaks või olematuks. Tarbija poolt vaadatuna on sotsiaalse abil loodud lisaväärtus tähendusrikas.

Hoolimata staatusest, haridusest ja sissetulekute suurusest meeldib meile üldjuhul teha väärikaid tegusid ning olla helde ja halastav, seda eriti siis, kui sellega ei kaasne olulisi lisakulutusi. Samuti on inimesele loomuomane soov, et ka teised teaksid, kui hea, halastav, heaperemehelik, vastutustundlik ta on. Seega vajab sotsiaalse avalikkusele suunatud kommunikatsiooni ka inimese ise oma tarbimismotiivide põhjendamiseks. Et sotsiaalse kommunikatsioon oleks tõhus, tuleb ettevõtte ja/või brändi avalikkusele suunatud kommunikatsioon siduda heategevusega – siis võib loota, et seos kinnistub määral, mis võimaldab saavutada selgelt eristuvat kohta inimese arusaamades. Samuti peab arvestama, et tegemist on strateegilist planeerimist eeldava tegevusega, mille tulemused näitavad ennast alles pikema aja pärast.

Hoiduma peaks populistlikest aktsioonidest ja enese sotsiaalsest upitamistest heategevuse sildi all. Ei maksa alahinnata avalikkuse läbinägelikkust neis asjus. Kord vahele jäänuna on keeruline taastada usaldust nii isiklikus plaanis kui ka brändi osas. Koos ettevõtte/brändiga kahjustatakse kaudselt ka heategevusliku organisatsiooni mainet.

Kõige silmatorkavam suhtlusvahend on reklaam, sotsiaalsega turunduse puhul siis täpsemalt sotsiaalsega kauba- või korporatiivne reklaam. Sageli kasutavad turundajad ka kommertsreklaamides sotsiaalseid taotlusi. Seda nii ühekordsete aktsioonide puhul, et sponseerida mingit üritust, kui ka sotsiaalsega turunduse suhtlusvahendina.

Sotsiaalsega turundus ning sellega seotud sotsiaalsega kommertsreklaamid on kogumas üha suuremat populaarsust, seda eriti arenenud majandusega ning kõrge elujärjega riikides või nende tellimisel.

Halvaks näiteks on kommertsreklaamid, mille puhul turundajad keskenduvad eelkõige kaubakommunikatsioonile ning kasutavad sotsiaalsest kasu põhjendamatu või läbimõtlematu ainult selleks, et reklaamile ja oma ärile tähelepanu tõmmata. Sellisel juhul võib tagajärjeks olla ettevõtte ja/või kaubamärgi maine kaotus, rääkimata võimalikust kahjust reklaamis puudutatud sotsiaalse probleemi lahendamisel.

Läbimõtlemata soov mõne sotsiaalprobleemi lahendamisele kaasa aidata võib tekitada soovtuks uue probleemi või siis devalveerida avalikkuse silmis puudutatud probleemi tõsidust. Sotsiaaltöötajad ja heategevusega tegelevate organisatsioonide kommunikatsioonijuhid peaksid vältima sellist koostööd, mille puhul on näha, et toetava ettevõtte ärihuvid kaaluvad üles ühiskondlikud. Kergelt saadud aineiline abi võib osutada sotsiaalseid eesmärke silmas pidades pigem kahjulikuks. Mõnel juhul lausa Trooja hobuseks, kui meenutada näiteks tuntud kaubamärgi Barclay (sigaretid) turundusstrateegiat, mille puhul toetati noorte vaba aja üritusi „*Art is everywhere. Barclay Atmosphere*”. Pärast selliseid üritusi on suitsetamist taunival kommunikatsioonil vähe lootust edule.

Kasutatud allikad

American Marketing Association, Dictionary of Marketing Terms. (2006) <http://www.marketingpower.com/mg-dictionary-view2917.php> (22.03.2006)

Bachmann, T. (2005) Reklaamipsühholoogia. Tallinn: Kontuurdisain.

Internet marketing reference and index of the best sites & articles. (2006)

http://www.marketingterms.com/dictionary/guerilla_marketing/ (22.03.2006)

Bornstein, D. (2005) Kuidas muuta maailma? Sotsiaalsed ettevõtjad ja uute ideede jõud. Tallinn: OÜ Fontese Kirjastus.

Klein Weinreich, N. (1999). Hands-on Social Marketing. Strategies for Changing Public Behavior. New York: The Free Press

Kotler, Ph., Roberto, N., Lee, N. (2002) Social Marketing, Improving the Quality of Life. California: SAGE Publications.

Kotler, Ph., Roberto, E.L. (1989) Social Marketing, strategies for Changing. Public Behavior. New York: The Free Press.

Thompson, M., Pringle, H. (2003). Hingega bränd: kuidas sotsiaalsega turundus kujundab brände. Tallinn: Pegasus.

Paremaks läbi seikluse

Terje Maurer *justiitsministeeriumi kohtute osakonna kriminaalhoolduse talituse nõunik*

Erialakirjandusest võib lugeda kahte erinevat ja omamoodi vastandlikku seost. Kirjutatakse, et alaealistega tehtaval töö on eriti suur tähtsus, sest noorukeid on võimalik veel muuta. Samas väidetakse, et mida nooremalt alaealised kuritegelikule teele satuvad, seda suurema tõenäosusega panevad nad toime korduvkuritegusid võrreldes nendega, kes alustasid kuritegelikku käitumist hiljem. Ühelt poolt rõhutatakse muutumise võimalikkust ja teisalt suurt hulka korduvkuritegusid (Ginter, Saarsoo ja Sootak 2000; Ginter ja Sootak 1998, tsiteeritud Kaskla 2003). Just lootuses, et noorukeid on võimalik muuta, on hakatud aina rohkem tähelepanu pöörama vajadusele kohelda alaealisi õigusrikkujaid vastavalt nende vanusele, arengutasemele ja sotsiaalsele taustale. Üks võimalus on koostöö Lastekaitse Liidu ja justiitsministeeriumi kriminaalhoolduse talituse vahel, mida tehakse alates 2002. aastast. Koostöö tulemusena on valminud alaealistele kriminaalhooldusalustele mõeldud programm „Paremaks läbi seikluse“.

Programmi eesmärgid:

- korduvkuritegude vähendamine kriminoogeensete riskide maandamise kaudu

- (uute) oskuste õpetamine

- igapäevaste toimetulekuoskuste õpetamine

- vaba aja eesmärgistatud sisustamine.

Rühmatöodes käsitletakse teemasid, mis puudutavad noort, teda ümbritsevat keskkonda, sõpru jne.

Programmi sihtrühm on alaealised kriminaalhooldusalused, kellel on probleeme

koolikohustuse täitmisega, raskused peresuhetes, sisustamata vaba aeg.

Programmi sisu

Programmi raames räägitakse teemadel, mis aitavad kaasa enda tundmaõppimisele, analüüsimisele ja vaatlemisele meeskonnas, konfliktisituatsioonis, sõprade ja pere hulgas. Nendel teemadel viiakse läbi ka praktilisi harjutusi, rollimänge ja väljasõite.

Kokku toimub 4–6 kuu vältel kümme kohtumist. Kuna tegemist on alaealistega, kelle tähelepanu on raske köita, peab teooriat käsitlema mänguliselt. See võimaldab juhendajal rühmatööd läbi viia nii väljas kui siseruumides. Rühmatöö osaks on ööbimisega laager, kus noortel on võimalus hoopis teises keskkonnas oma toimetulekuoskusi parandada ja uusi kogemusi ning oskusi õppida.

Oodatavad tulemused

Programm viiakse läbi kõigis neljas kriminaalhooldusosakonnas. Tulemuste mõõtmisel võetakse arvesse noore õppeedukuse muutumist, samuti rikkumisi rühmatöö ajal (kuriteod, süüteod, kriminaalhoolduse nõuete eiramine). Alaealiste hinnangul on seikluskasvatuse rühmas osalemine aidanud neil enast ja teisi paremini tundma õppida ja rohkem teistega arvestada. Nad on omandanud uusi toimetulekuoskusi ning neil on olnud ka põnev ja vahva.

Viidatud allikas

Kaskla, E. (2003). Perekonna mõjust alaealise kujunemisele õigusrikkujaks Tallinna Lõuna Politseiosakonna näitel. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaulikool. Käsikiri. Tallinn.

Kas mäng kurjategijatega...?

Laura Kikas

justiitsministeeriumi vanglate osakonna sotsiaalhoolekande talituse nõunik

Anne Rannaveski-Poola

justiitsministeeriumi kohtute osakonna kriminaalhoolduse talituse referent

Eestile on iseloomulik kinnipeetavate suur hulk. Probleemiks on ka korduvkuritegevuse kõrge tase: 74% Eesti kinnipeetavatest on karistatud kaks või enam korda. Paljud satuvad kinnipidamiskohta tagasi sotsiaalsete oskuste puudumise tõttu: nad ei oska tavaelus enam toime tulla. Vangistus ei vii mitte ainult isolatsioonini, vaid jätab inimese ilma ka vastutustundest. Ometi tuleb enamikul kinnipeetavatest mingil hetkel tavaellu tagasi pöörduda. Ühiskonna arvamus tundub olevat vankumatu: kurjategijad tuleb isoleerida ja karistada võimalikult karmilt, tekitades neile samasugust valu ja piina, nagu nemad on teinud seda oma teoga. Samas on ju teada, et vägivald sünnitab vägivalda. Karistus saab kunagi kantud ning kurjategija väljub vanglast. Karm ning julm kohtlemine ei ole toonud muutust tema suhtumisse ja vaadettesse, pigem vastupidi – ta on veelgi agressiivsem ja vihasem. Seetõttu püütakse kogu Euroopas kinnipeetavates esile kutsuda muutust nende arendamise ning oskuste õpetamise teel. Eesmärgiks on seatud kurjategija käitumismustrites muutuste esilekutsumine.

Käitumismustrites ja hoiakutes muutuste esilekutsumiseks on maailmas välja töötatud erinevaid rehabiliteerimisprogramme, mida kasutatakse ka Eesti vanglates. 2003. aasta sügisel hakkasid vangla ja kriminaalhooldus koos välja töötama paarisuhtes olevatele kinnipeetavatele ning nende partneritele rehabiliteerimisprogrammi „**Paarisuhete hoidmine ja taastamine**“. Programmi väljatöötamisel arvestati mujal maailmas

korraldatud uuringute tulemusi, neis leitud toimivaid tunnuseid, mis peaksid olema ühel õigusrikkujatele mõeldud rehabiliteerimisprogrammil. Programmi eesmärk on õpetada kinnipeetavaid ning nende partnereid nägema probleemseid olukordi, mis võivad tekkida pärast vabanemist, tunda probleemi ja konflikti lahendamise meetodeid, samuti pöörama tähelepanu rollimutustele, mis tekivad perekonnas pärast ühe liikme naasmist kinnipidamisasutusest.

Programmi sihtrühm. Programmis osalemise eeltingimuseks on toimiv paarisuhe. Programmi läbiviimisesse on kaasatud vangla sotsiaaltöötajad ja kriminaalhooldusametnikud. Üheks kriteeriumiks on tingimisi ennetähtaegse vabanemise võimaluse avanemine 4–6 kuu jooksul.

Programmi sisu

Rühmatöö. Programmi esimese osa moodustab rühmatöö tsükkel sellistel teemadel nagu peresuhted ja paarisuhted, suhted inimese sise- ja välismaailmaga. Ühes rühmas on 8–12 inimest. Tsükkel koosneb 12 rühmatööst pikkusega kaks akadeemilist tundi. Rühmatöö on üles ehitatud nii, et teooriat püütakse siduda kogemuste jagamise, situatsioonimängude, dilemmade lahendamise jt võtetega. Rühmatöös arutletakse ja võrreldakse kogemusi mitmesugustel teemadel: inimese areng ja elukaar, suhtlemine, probleemi määratlemine ja lahendamine, perekonna mudelid ja arenguetapid, lahutus jms.

Esialgu tegeldi rühmatööga ainult vanglas ja kinnipeetavatega. Praeguseks toimub kriminaalhooldusosakonna juures paralleelselt sama rühmatöö ka nende naistega, kelle elukaaslased osalevad vangla rühmatöös.

Väljasõiduseminar. Programmi teises osas viiakse kinnipeetavad väljasõiduseminarile koos oma elukaaslastega.

Väljasõiduseminaril osalejad valitakse välja koos vangla teiste osakondadega rühmatöö-

tsükli läbinud kinnipeetavate hulgast. Ühele väljasõidule on planeeritud 5 kinnipeetavat koos partneriga või elukaaslasega.

Väljasõiduseminari kestuseks on kolm päeva, kus mitmesuguste tegevustega püütakse süvendada kinnipeetavate ning nende partnerite teadlikkust erinevatest olukordadest ning kinnistada rühmatöös omandatud teadmisi ja oskusi.

Kolmepäevane seminar on sisustatud väga mitmekülgse tegevusega. Erinevaid meetodeid kasutades sisaldab iga päev 13 tundi aktiivset tegevust. Paarid koostavad piiratud ressursidega pere eelarvet; osalevad armukadedust ja hirme (kartusi) käsitletavates vestlusringides; lahendavad mitmesuguseid ootamatuid situatsioone, mis võivad tekkida pärast vabanemist; saavad testida vastastikust usaldust ning avaldada oma mõtteid ja tundeid teineteisele. Kõikidele paaridele on kohustuslik kolme päeva jooksul vestelda vähemalt tund aega perenõustajaga, kuigi võib kohe öelda, et tegelikult pühendatakse perenõustaja seanssidele hoopis rohkem aega. Samuti on paaridel võimalus vestelda kriminaalhooldusametnikuga ennetähtaegse vabanemise võimalust puudutavates küsimustes. Kogu tegevus toimub vabas ja sundimatus õhkkonnas, mis lihtsustab kinnipeetavatel positiivsete kogemuste ja uute teadmiste omandamist.

Väljasõiduseminarile ei kaasata lapsi, sest tähelepanu koonduks suuresti neile ning omavahelise suhtega tegelemine jääks tagaplaanile.

Tulemused

Tänaseks on programmi „Paarisuhete hoidmine ja taastamine“ välja töötamine lõppenud ning seda rakendatakse kõigis viies Eesti täiskasvanud meeste vanglas.

Valminud on käsiraamat programmi läbiviijale. Läbiviijatele on korraldatud koolitus, mida saab vajadusel korrata.

Eelmise aasta lõpuks oli programmi läbinud üle 150 kinnipeetava. Osalejate hinnangud programmile on olnud positiivsed:

- On saadud uusi teadmisi, hakatud üksteist ja reaalsust paremini mõistma.

- Nii läbiviijad kui ka kinnipeetavatega kokku puutuvad vanglaametnikud on tuvastanud positiivseid muutusi programmi läbinud kinnipeetavate hoiakutes. Seetõttu peavad läbiviijad vajalikuks ennetähtaegselt tingimisi vabastamist, sest nii väheneb vangla subkultuuri taasmõju.

2006. aastal soovime alustada järelhindamisega programmi läbinud kinnipeetavate ja nende perekondade seas, et objektiivselt hinnata programmi mõju retsidiivsusriskile.

TEADE: Justiitsministeerium otsib teadlasi kahe sotsiaalsete oskuste õpetamise programmi hindamiseks. Programm „Paremaks läbi seikluse“ on mõeldud alaealistele kriminaalhooldusalustele, programm „Paarisuhete hoidmine ja taastamine“ kinnipeetavatele, kellel on pere ja kellel lootust vabaneda ennetähtaegselt.

Soovime hinnata, kas nimetatud programmid õpetavad oskusi, mida nende koostamisel on silmas peetud ning kas nende oskuste omandamine aitab kaasa uue kuriteo toimepanemise riski maandamisele.

Ootame hinnapakumisi uuringu läbiviimiseks kuni 14.05.2006.

Uuringu planeeritav algus 2006. a II poolaasta ja lõpp detsember 2007.

Täpsema info saamiseks palume ühendust võtta programmide kontaktisikutega:

Paarisuhete hoidmine ja taastamine –

Anne Rannaveski-Poola, tel 680 3137, e-post: anne.rannaveski@just.ee

Laura Kikas, tel 620 8294, e-post: laura.kikas@just.ee

Paremaks läbi seikluse – Terje Maurer tel, 680 3134, e-post: terje.maurer@just.ee

Roiu Päevakeskusel täitus viies tegevusaasta

Maie Otsa, Haaslava valla haridus- ja sotsiaalosakonna juhataja

Tartumaal 1770 elanikuga Haaslava vallas tegutsevas Roiu Päevakeskuses pakutakse tegevust igale eale. 2000. a detsembris avatud päevakeskus asub ühe katuse all lasteaias, perearsti, hambaarsti, apteegi ja raamatukoguga. Päevakeskuse asukoht on inimestele meelepärane, sest ka valla kaugemate külade elanikud pääsevad kahel nädalapäeval – esmaspäeval ja neljapäeval valla bussiga päevakeskusesse, kus kõik vajalikud toimingud saavad toimetatud.

Tegevusi jätkub igale eale

Roiu Päevakeskuses tegutsevad huviringid, vestlusringid, leiavad aset mitmesugused kultuuriüritused. Päevakeskuses osutatakse nõustamisteenust, toitlustamis- ja pesupesemisteenust ning pakutakse pesemisvõimalust.

Tänu aktiivsele projektitegevusele on nende aastate jooksul olnud võimalik päevakeskuse tegevusi elavdada ja rikastada. Hea meel on tõdeda, et kõiki projekte on rahaliselt toetanud Haaslava vallavolikogu ja vallavalitsus.

On tähtis, et iga inimene saaks endale valida arendava tegevuse vastavalt oma soovile. Neljapäeva hommikuti toimuvad päevakeskuses aktiveerivad ja arendavad tegevused ning vestlusringid eakatele. Traditsiooniks on kujunenud kohtumised valla juhtidega, et valla tegemiste suhtes plaani pidada. Üheskoos tähistatakse tähtpäevi ja alati on esinema oodatud väikesed särasilmased lasteaias laulu- ja tantsulapsed. Korraldame huvitavaid väljasõite Tartusse, kus oleme külastanud Botaanikaaeda, Mänguasjade muuseumi. Mitmel korral oleme tutvunud Tõrvandi Kodukultuuri Seltsi tööde ja tegemistega, käinud meie vallas asuvas

Lennundusmuuseumis ja külastanud kohaliku põhikooli arvutiklassi, kus pedagoogide abiga on omandatud esimesed teadmised arvuti alal.

Päevakeskuse huvitegevuse kaudu on kujunenud sõpruskonnad, kus kogetakse ühtekuuluvust, vastastikust mõistmist, sõbralikkust ja abivalmidust raskuste korral. Osalemine ühistes tegemistes on ergastav ja annab hea enesetunde ning tugevdab põlvkondadevahelisi sidemeid.

Koostöös MTÜ-ga Iseseisev Elu on päevakeskuses 2002. a aprillist avatud tugikeskus erivajadustega inimestele, tegevusjuhendajaks Karin Kõõra. Õhtuti on keskus laste ja noorte päralt. On võimalus mängida lauatennist, koroonat, lauamänge, vaadata TV ja videofilme ning kuulata meelepärast muusikat. Avatud Noortekeskuse projekti raames on avatud loovustuba ja aktiivsuskubi, projektijuht Maive Otsa. Kahel õhtul nädalas tegutseb aeroobikaring, mida juhendab Annika Tõnurist. Juba teist aastat tegutseb Ilona Vaageni juhendamisel beebikool, kus pisipõnnid koos vanematega laulavad, mängivad ja tunnevad rõõmu koosolemise.

Aastapäeva seminar

23. märtsil tähistas Roiu Päevakeskus oma 5. tegevusaastat seminariga. Ettekannetega esinesid riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees Mai Treial, Aime Koger ja Riina Sepma Tartu Maavalitsusest, MTÜ Iseseisev Elu juhatuse esinaine Maire Koppel, Lõuna politseiprefektuuri preventsiionalituse ülemkomissar Raimond Träss. Ettekannetest jäi kõlama, et toetav keskkond ja arendavad tegevused on väga olulised nii eakatele, lastele, noortele, erivajadustega inimestele kui ka kõigile teistele kogukonna liikmetele. Seda olemegi püüdnud oma päevakeskuses pakkuda.

Minu kogemus programmis

Sigrid Kask

TÜ Pärnu kolledzh, sotsiaaltöö korralduse 3. kursus

Liikumine Vanem Vend Vanem Õde“ (ingl *Big Brothers Big Sisters* – BBBS) pakub tugiisikuteenust riskirühma lastele ja püüab mõjutada nende käitumist ja hoiakuid. Liikumine sai alguse üle saja aasta tagasi Ameerika Ühendriikides, kui 1904. aastal hakkasid seda teenust pakkuma kodanikud, kes tundsid muret laste käekäigu ja arenguvõimaluste pärast.

Programmist

Tänapäeval tegutseb USA-s üle 500 BBBS-i programmi, mis hõlmavad üle 125 000 vabatahtliku. Vabatahtlikud tegelevad vähemalt kord nädalas lastega, kellega nad ei ole suguluses. BBBS-i missioon on jõudnud ka pea tosinasse Kesk- ja Ida-Euroopa riiki. Nendest Leedu oli esimene, mis 1995. aastal hakkas arendama BBBS-i liikumist. Eestis käivitus see 1997. aastal Tartu Laste Tugikeskuse eestvedamisel. Tallinnas alustas programm tööd 1998. a septembris, venekeelne programm lisandus 1999. aastal. 2001. aasta augustist on programm käivitunud ka Pärnus ning tänaseks Kuressaares, Narvas, Rakveres ja Kohilas. Eestis sai liikumine nimeks Vanem Vend Vanem Õde (VVO). Ametliku organisatsioonina registreeriti liikumine Eestis 2002. aastal Vanem Vend Vanem Õde Eesti Assotsiatsioonina, mis ühendab kõiki Eestis tegutsevaid VVO programme. Vastavalt MTÜ põhikirjale on ühingu eesmärk kaasa aidata terve ja arenemisvõimelise Eesti ühiskonna püsimisele, kujundada kasvava põlvkonna kohanemist, toimetulekut ja arengut toetavat keskkonda ja aidata kaasa laste ja noorte õiguste kindlustamisele, juhindudes oma tegevuses ÜRO lapse õiguste konventsioonist ja üldhumanistlikest põhimõtetest.

Kogemus

Liitusin programmiga 2003. aasta sügisel, kui asusin õppima Tartu Ülikooli Pärnu kolledzhi sotsiaaltöö korralduse erialale. Tõllal polnud mul veel õiget ettekujutust tulevasest tööst ega kindlat eelistust, millise sihtrühmaga tahaksin tegelema hakata, seega tundus pakkumine huvitavana. Kuidas muidu järele proovida oma sobivust lastega tegelemiseks, kui mitte ise asjast n.ö maitset suhu saades.

Koos minuga liitus programmiga ka teisi tudengeid, enamasti siiski naissoost.

Meessoost tudengeid „vanemateks vendadeks“ napib, mis on kindlasti suureks miinuseks „väikeste vendade“ jaoks, sest mõnedki neist on üles kasvanud ilma isata ning vajavad positiivset meessoost eeskujut. Lapsed leiti programmi Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosalakonna lastekaitsetöötajate, koolisotsiaaltöötajate ning lastega tegelevate heategevate organisatsioonide abiga. Lapsed kuulusid riskirühma erinevatel põhjustel – õpiraskused ja koolikiusamine, vanema või lähedase kaotus, pereprobleemid või seaduserikkumised.

Mina hakkasin „vanemaks õeks“ 7-aastasele poisile, kes elas emaga kahekesi, ja kuna mul on ka endal kolm venda, siis arvasin, et oskusi ja kogemusi peaks mul jätkuma. Esimesele kohtumisele oma „väikese vennaga“ ja tema emaga läksin närvisedes. Tundsin, nagu läheksin tööintervjuule, kus lapse ema vaatab üle, kas usaldab oma lapse minuga koos aega veetma. Tegelikult toimus sel kohtumisel esimene tutvumine ja vastastikune ootuste-lootuste väljaselgitamine. Kohal oli ka Pärnumaa projektijuht. Minu esmamulje lapsest oli väga hea.

Mäletan, et meie esimesel omavahelisel kohtumisel käisime kohalikus *MiniZoo*s madusid vaatamas ning pärast seda sõitsime linna teise otsa UFO-keskusesse video-

s Vanem Vend Vanem Õde

mänge mängima. Sellest kujunes järgnevateks kuudeks väikese venna lemmikkoht. Kontakti loomine lapsega kujunes minu jaoks suhteliselt raskeks. Kuna ma pole eriti jutukas ega üliaktiivne suhtleja ning esialgu tundus olevat samasugune ka „väikevend“, siis oli tunne, nagu oleksid kokku saanud kaks ”kõva kivi”. Järgnevate kuude jooksul suhtlusbarjäär siiski kadus. Olulist rolli mängis siin ka kokkusaamiste regulaarsus.

Probleemid

Üheks suuremaks probleemiks minu jaoks oli lahti mõtestada ja aru saada, mis on minu roll ja kes ma olen oma „väikevenna“ jaoks. Kas ma olen tema jaoks autoriteet ehk siis vanem õde, kes õpetab ja käsutab, või olen ma lapsele hoopis võrdväärseks partneriks. Vastust otsides küsisin endalt, millisena ma tahaksin ennast ise näha. Väga suurt abi sain igakuistel supervisioonidel, kus koos psühholoogi ja teiste „vanemate õdedega“ sai kogemusi jagada. Sealt jäi kõlama mõte, et „vanem õde“ peaks olema lihtsalt hea kaaslane, kes pakub lapsele tema argipäevaga võrreldes täiesti teistsugust positiivset eeskuju ja käitumismudelit, mida laps saaks tulevikus meenutada ja millest õppida.

Kuigi ma praegu ei osale enam liikumises ajanappuse tõttu, on programm andnud mulle kahe aasta jooksul hindamatuid kogemusi. Lisaks meie omavahelistele kohtumistele toimus regulaarselt ka ühisüritusi, toredaid väljasõite Tallinnasse, Tartusse, Helsingisse jne. Minu arvates moodustavad kõik programmis osalejad – nii lapsed kui täiskasvanud – väikese sõbraliku kogukonna, mille sooviks on ühiselt toredasti aega veeta. Eriti tugevalt tundsin seda augustis Helsingit külastades, kui väljasõidul osalesid „vanemad ja nooremad õed-vennad“ üle Eesti.

Nagu eespool mainitud, on Pärnu piirkonnas probleemiks vanemate vendade vähesus. Lisaks sellele tuleks Pärnumaa projekti-

juhi Jaana Kannistu sõnul edaspidi pöörata suuremat tähelepanu järgmistele asjaoludele:

- Valides projekti vabatahtlikke, tuleks neid eelnevalt intervjuuerida, et saada nende kohta rohkem teada (nt miks nad soovivad programmis osaleda, millised on nende varasemad kogemused lastega, kas neil on piisavalt aega lapsega tegelemiseks).

- Projektijuhid ja juhtumikorraldajad võiksid hoida tihedat kontakti projektis osalevate laste ja nende peredega kogu suhtlemisperioodi jooksul. See annaks parema ülevaate suhte kvaliteedist ja arengust ning võimaldaks õigeaegselt sekkuda, kui suhe mingil põhjusel ei toimi.

- Lastel valimisel projekti tuleks arvestada rohkem laste motivatsiooni kui nende vanema või hooldaja soovi last projekti suunata. Vähesel motivatsiooniga lapsed ei näita ise üles aktiivsust ning jätavad vastutuse suhte toimimise eest tugisikule.

Lõpetuseks

Loomulikult oli mul kahju lõpetada kohtumised oma väikese sõbraga, kuid see ei takista mul temaga aeg-ajalt ühendust võtmast. Arvan, et meie sõprussuhte õnnestumisele aitas kaasa ka hea kontakt tema emaga, kes leidis, et VVVÕ liikumise näol on tegemist väga tänuväärse ettevõtmisega. Tore, et Eestis on olemas häid inimesi, kes tahavad lastega tegeleda ja oma tegevusse usuvad. Kõik programmi võimalustest huvitatud võivad pöörduda Pille Isati poole (tel 553 7187), e-post: pille.isat@morenokeskus.ee.

Kasutatud allikad

Aljas, K., Rõõmus, J. (2004). Täiskasvanud tugisiku mõju riskirühma lapsele liikumise Vanem Vend Vanem Õde Pärnu näitel. Diplomitöö. Pärnu.

MTÜ Vanem Vend Vanem Õde Eesti Assotsiatsiooni põhikiri (2002)

CIF programmi

Kristel Altosaar
MTÜ Tartu Laste Tugikeskus ja
MTÜ Öökull liige

“Sa lähed Indiasse sotsiaaltööd õppima! Indiasse!!!”, imestasid paljud minu tuttavad, kui rääkisin neile oma sõidust. Ega ma sel hetkel ei osanudki öelda, mida täpsemalt seal tegema hakkam ja mida sotsiaaltöö India oludes tähendab. Teadsin vaid seda, et kahe kuu jooksul saan aimu nii Mumbai, Delhi kui Nagpuris tänavalaste ja teiste sihtrühmadega tehtavast tööst, mis võiks täiendada minu senist n-ö läänelikku arusaama sotsiaaltööst. Põnevaks pidasin ka elamist India peredes. Nüüd, tagantjärele, võin öelda, et paar kuud kestnud õppereis oli midagi enam kui tutvumine India professionaalse sotsiaaltöoga. Võiksin seda kogemust pidada isegi isikliku arengu kursuseks.

CIF (Rahvusvaheline koostöönohukogu – *Council of International Fellowship*) loodi 1960. aastal, et edendada inimlikku üks-

500 ruupiat lindude vabaduse eest

teisemõistmist vahetusprogrammide kaudu. Hetkel tegutseb programm 120 riigis. CIF-i tegevuste kaudu on sotsiaaltöötajatel ja noorsootöötajatel võimalik ennast täiendada nii erialaselt kui kultuuriliselt. CIF-Estonia asutati 2001. aastal.

Tutvumine kohaliku eluga

Selleks CIF-India kursuseks sõitis Sak-samaalt, Kreekast, Rootsist, Uus-Meremaal ja Eestist kohale kokku 7 inimest. Avapeol oli ruum kaunistatud lillevanikute ja küünaldega. Programmi esimesel nädalal anti ülevaade India sotsiaalmajanduslikust olukorrast, kultuurist ja ajaloo-st. Loengute ja vestluste põhjal kujunes üldpilt Indiast kui kultuuride hällist, religiooni osast tänapäeva India ühiskonnas ning ametlikult likvideeritud kastisüsteemi siiani kestvast mõjust. Peamiste sotsiaalsete probleemide-na toodi välja suurt rahvaarvu, religioonide paljusust, vaesust, kehvasid elamis- ja hügieenitingimusi, laste alatoitlust ja sure-must, naiste madalat staatust, ebavõrdseid võimalusi hariduse omandamiseks, maa-piirkondade vähest arengut, HIV-i ja muude haiguste levikut jne. Saime teada, et profes-sionaalne sotsiaaltöö sai Indias alguse 1930-ndate lõpus ning juba siis keskenduti kol-mele põhilisele valdkonnale: individuaalne töö, töö rühmadega ja kogukonna arendamine. Õppetöö kõrval külastasime ka India suurimat getot, mille elanikkond ületab 500 000 inimest. Kõikvõimalikest mater-jalidest ehitatud barakkides valitsev meele-olu on suuresti erinev: on palju vaesust, näl-ga ja haigusi, kuid võib näha ka telekaid, DVD-mängijaid ja trendikaid mootorrattaid. Huvitav on tõsiasi, et kui meie, eurooplased, soovime järjest enam tundma õppida ida kul-tuure, on noorema põlvkonna indialased lum-matud läänelikust TV-st, kultuurist ja moest.

Rehabilitatsioonikeskused sõltlastele

Pärast sissejuhatavat kursust Mumbai

i kaudu Indias

Hetk tänavakoolis

saadeti osalejad eri linnadesse tutvuma praktilise sotsiaaltööga. Koos sakslannaga sõitsin Delhisse, mis on äärmiselt rahva- (üle 15 mln) ja mürarohke ning heitgaasidest mürgitatud linn. Omaette loominguline ülesanne oli toimetulek kohalike liigse tähelepanu ja uudishimuga. Võisime näha vaesust, kerjamist, mustust, vanemate õõva tekitavat käitumist, kus kerjamiseks muratakse lapse luud või väänatakse need liigestest välja. Vastukaaluks küllaltki väsitavale keskkonnale kogesime küllastatud asutustes suurt külalislahkust ja soojust. Põhjalikumalt tutvusin MTÜ-de Sahara ja Sharan poolt tehtava tööga sõltuvusprobleemidega tänavalaste ja täiskasvanute rehabiliteerimiseks. Töö kliendiga algab tavaliselt tänaval, kus luuakse usalduslik suhe, selgitatakse abi saamise võimalusi ja peetakse ka teemapäevi, nagu näiteks HIV-i en-

netamine. Järgmiseks peab sõltuvusprobleemiga laps käima kindla aja jooksul madala läve (ingl *drop-in*) keskuses, kus talle antakse süüa, elementaarset kooliharidust ning võimalus ennast mängu ja loovuse kaudu arendada. Edasi läheb ta soovi korral kaheks kuuks võõrutusravi keskusesse, millele järgneb kas koolihariduse jätkamine või konkreetsete kutseoskuste omandamine. Täiskasvanud sõltlastele pakutakse võimalust olla 15 päeva võõrutusravil ja seejärel kolm kuud rehabilitatsioonikeskuses. Linnas töötavad sõltlaste tarvis ka süstlavahetuspunktid, turvakodu, nõustamis- ja meditsiinilise abi keskus, toetusgrupid, arvutiklass ja pöetushaigla. Töö- ja elukoha tagamiseks on loodud tugikodud (*mid-way homes*). Paljud endised sõltlased töötavad pärast lisakoolitust kas tänavatöötegitjana, rehabilitatsioonikeskustes nõusta-

CIF-India programmis osalejad

jate, kasvatajate, hariduslike rühmade juhendajate või kokkadena. Selline tegutsemine põhineb kogemusel, et olles ise olnud sõltuvushaige, saad sa paremini teisi aidata. Teisalt napib paljudes organisatsioonides raha professionaalide palkamiseks. Küllastasin ka naiste varjupaika, madala läve keskust prostituudina töötavate sõltuvuses ja/või HIV-ga transvestiitide (transgenderite) toetamiseks, samuti kogukonna arendamise keskust. Nagu Eestis, nii pööratakse ka sealsetes keskustes järjest rohkem tähelepanu oma töö hindamisele.

Inspireeriv õhkkond

Sotsiaaltöö tegijatega kohtudes ja nende tööd vaadeldes sain mitmeid inspireerivaid kogemusi. Näiteks on loodud MTÜ-s Butterfly tänavalaste kaasabil tänavalaste pank, kus nende teenitud raha on hoiul ja kasvatab isegi intresse. Tänavalapsed korraldavad sotsiaaltöötajate juhendamisel mitmesuguseid avalikke üritusi.

Hoolimata kurbadest ja rasketest teemadest, nagu HIV, surm, kodutus jne, valitses küllastatud organisatsioonides positiivne ja inspireeriv õhkkond: neil on oma jalgpallimeeskond, bändis viljeletakse nii psühheedeelilist rokki kui rahvamuusikat, korraldatakse avalikke pidusid ja ollakse üksteisele pereliikmeteks.

Pärast viienädalast sotsiaaltööga tutvumist linnades sõitsime kogu grupiga Nagpuri ja küllastasime lähedal asuvat leprahaigete ja puudega inimeste küla Anandwan. Julgen väita, et ilma selle *paradiisita* elaksid paljud neist väga kehvades oludes või oleksid juba surnud. Selles külas toodavad nad ise

peaaegu kõike eluks vajalikku, võimalik on omandada kooliharidust ja arendada oma võimeid. Ka ümbruskonna noored saavad ühes keskuskes omandada tööalaseid oskuseid. Viiakse ellu ka kogukonna arendamise projekte, näiteks ehitatakse tammisid. Kogu oma tegevuse juures on Anandwanis elavad inimesed väga loodust hoidva ja säästliku mõtteviisiga. Küllastasime ka keset dzhunglit asuvat haiglat, kooli ja loomade varjupaika. Sellist harmooniat looduse ja inimeste vahel on raske kirjeldada...

Hindamatu kogemus

Sellise, siin äärmiselt linnulennuliselt kirjeldatud kogemuse sain ma CIF-vahetusprogrammi kaudu Indias. Iga päev oli kui filmis, täis avastusi ja põnevust. Arvan, et Eesti ja India vahel on rohkem sarnast, kui me oskame arvata, näiteks peretraditsioonide väärtustamine. Samuti esineb nii meil kui seal sarnaseid sotsiaalseid probleeme, kuid nende sügavus ja ulatus on muidugi teine. Usun, et Eesti ja India vahel võiks tulevikus arendada tihedamat sotsiaaltöölalast koostööd, näiteks sõltuvusprobleemidega isikute rehabiliteerimise valdkonnas.

Miks ma nimetasin seda õppereisi isikliku arengu kursuseks? Sest eelkõige oli kogetu väljakutseks nii isiklikele kui tööalastele hoiakutele ja arvamustele. See, kuidas reageerida kerjamisele, manipuleerimisele, ülehoolitsemisele jms nii, et hiljem oleks ka endal hea olla, mõjutas oluliselt minu arusaamu inimestest, nende elust ja abistamisest. Sain aru, et lääne kultuuris rõhutatud ego-kultus võib viia meid ükskord katastroofini. Mõistsin, et võrreldes India elanikega me elame küllalt hästi, ja seepärast võiksime tunda rohkem rõõmu olemasolevast.

Lähtudes enda kogemusest, soovitan südamest kõigil sotsiaaltöötajatel aeg-ajalt välja astuda oma igapäevasest tööst ning minna CIF-programmi toel uurima ja kogema (vaata: <http://cifestonia.ee/>) teiste maade sotsiaaltööd. Usun, et te tulete rikkamana tagasi!

Uued hoolekandeteenused Tallinnas

Avahoolduse Arenduskeskus koostöös Tallinna Elamumajandusameti ja Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametiga on alates 2005. a sügisest käivitunud **resotsialiseerimisteenuse** tavapärasest komplitseeritumate isiklike ja/või sotsiaalsete probleemidega Tallinna elanikele – munitsipaal- ja sotsiaaleluruumide pikaajalised võlglast, sotsiaalselt ebastabiilsed täiskasvanud, koduta inimesed, kinnipidamiskohtadest vabanenud jt.

Resotsialiseerimisteenuse eesmärgiks on toetada eluraskustesse sattunud inimeste tagasitulekut täisväärtuslikku igapäevaelu ja toetada stabiilsuse saavutamist. Selleks majutatakse eluasemeta isik sotsiaalmajutusüksusesse, kus ta saab kasutada voodikohta kuni 3-kohalises toas, öömajaga võrreldes paremaid pesemise ja toiduvalmistamise võimalusi. Kõikidele klientidele on tagatud sotsiaaltöötaja konsultatsioon, tugi ja abi asjaajamise korraldamisel ja töö otsimisel.

Koostöös linnaosade sotsiaaltöötajatega koostavad sotsiaalmajutusüksuse sotsiaaltöötajad igale kliendile arengukava. Arengukavas määratletakse koos kliendiga kliendi probleemid ja vajadused ning seatakse eesmärgid ja ülesanded nende realiseerimiseks. Seega on kliendil kergem leida tööd ning parandada oma elukvaliteeti. Vajadusel osutatakse klientidele koduabi-, isikuabi-, psühhosotsiaalse nõustamise ja võlanõustamise teenust.

Käesolevaks ajaks on avatud kaks sotsiaalmajutusüksust. 41 kohaga sotsiaalmajutusüksus Akadeemia tee 34 avati septembris 2005. Tuulemaa tn 6 sotsiaalmajutusüksus käivitus juba k.a jaanuarist, kui avati kaks esimest korrust. Sotsiaalmajutusüksuse ametlik avamine toimus 30. märtsil pärast kahe ülemise korruse renoveerimist. Tuulemaa sotsiaalmajutusüksuse elanike arv on sõltuvalt perekondade koosseisust 200–240 inimest. Kummaski majutusüksusest maksab voodikoht täiskasvanule 300 krooni kuus. Tuulemaa tänaval asuvas sotsiaalmajutusüksuses saavad elada koos oma vanematega ka lapsed. Lapsele on voodikoha maksumus 60 krooni kuus.

Alates k.a märtsist pakub Avahoolduse Arenduskeskus Tallinna linna elanikele **võlanõustamisteenust**. Teenusele registreerib klient ennast ise või suunab elukohajärgse linnaosa sotsiaaltöötaja. Võlanõustamisega parandatakse rahalistesse raskustesse sattunud isiku või pere toimetulekuvõimet. Võlanõustamine hõlmab finants-juriidilist, psühhosotsiaalset, elulis-praktilist ja pedagoogilis-preventiivset nõustamist. Probleemid ja raskused, mille puhul on soovitatav pöörduda võlanõustaja poole, on üürivõlg, telefonivõlg, laen eraisikult või pangalt, liising, järelmaks, maksuvõlg, trahvid, viivised, elatishooldus võlg, krediitkaardi võlg, eluasemealaen, õppelaen, käendus.

KEELENÕU

Seekord on vaatluse all mõisted, millega tähistatakse töist tegevust: *profession* ehk (*elu*)*kutse*, *eriala*, *amet*.

Terminid *profession* ehk eesti keeli (*elu*)*kutse* (vt Eesti keele sõnaraamat 1999) pruugitakse sotsiaaltöötaja elukutse kohta järjest sagedamini, kuigi eestikeelne elukutse vastab ingliskeelsele terminile *profession* täpselt.

Seoses *profession*iga on hakanud vohama ka mõiste *professionaalne* ebatäpne kasutamine. Ka sellele leidub seletus „Eesti keele sõnaraamatus”. Seal on kirjas, et *professionaalne* tähendab „elukutseline, mitteamatöör”, argikeeles meisterlik. Argikeele näitena on toodud „tõeliselt professionaalne reporter”. Kuna argikeele tarvitamine tekstis ei ole soovitatav, siis oleks reporteri puhul õige rääkida nt tõeliselt asjatundlikust/suurepärasest või meisterlikust reporterist, mis iseloomustaks reporterit kindlasti täpsemalt, sest „tõeliselt professionaalne” paneb mõtlema, kuidas saab elukutseline reporter olla „tõeline” või vähem „tõeline”.

Professionaalse sotsiaaltöö ehk elukutseliste sotsiaaltöötajate poolt tehtava sotsiaaltöö vastand on mitteprofessionaalne ehk teisisõnu vabatahtlikus korras tehtav, amatöörlilik sotsiaaltöö. Täna räägitakse professionaalsest sotsiaaltööst ka kui lihtsalt heal tasemel sotsiaaltööst, mis aga hägustab mõistet *professionaalne*.

Neil päevil juhtusin nägema isegi reklaami, kus soovitati daamidele „professionaalset ilusarja”. Ilmselt on tegemist tahtmisega mõjuda uudsel, „välismaiselt”, ühesõnaga tegemist on ebameeldiva peenustamisega.

Tähelepanu tuleks pöörata ka lähestikku asuvate mõistete *eriala* ja *amet* kasutamisele. EKS annab *eriala* kohta kirjelduse: „on erialalt bioloog” (sotsiaaltöö puhul niisiis sotsiaaltöötaja) ja näitena „Professori eriala on vetikad”. Sotsiaaltöötaja eriala võiks olla nt lastekaitse, koolisotsiaaltöö jne. Sõnaraamat lisab veel mõisted kaas-, kaksik-, lisa-, siduseriala. Kahjuks esineb Eesti sotsiaaltöös mõiste *eriala* mõni kord elukutse tähenduses. Näiteks kirjutatakse „sotsiaaltöö eriala õppivad noored peavad olema head suhtlejad”. Õige oluks „sotsiaaltööd õppivad noored...”, sest erialati võivad nad spetsialiseeruda näiteks tööle lastega ja noortega, eakatega jne.

Mõni sõna ka mõiste *amet* kohta. Kuigi õigekeelsussõnastikus on ühe võimalusena *amet* võrdsustatud (*elu*)*kutse*ga, oleks siiski otstarbekas siin vahet teha, sest elukutselt sotsiaaltöötaja võib olla ametilt osakonnajuhataja, ministri nõunik, projektijuht jne.

Igal juhul eelistagem eestimaist, mis tähendab ühtlasi lihtsust ja loomulikkust selle kõige paremas tähenduses.

Koostanud Signe Väljataga

2005. aastal kaitstud magistritööd

TÜ sotsiaalpoliitika õppetool

Sotsiaaltöö kutsemagistriõpe

NIMI	MAGISTRITÖÖ TEEMA	JUHENDAJA
Karina Lõhmus	Dialüüsravil olevate patsientide vajadus sotsiaaltöö teenuse järele elukvaliteedi ja sotsiaalse toimetuleku hinnangu alusel	Judit Strömpl, Ülle Kirsimägi
Katrin Maiste	Läbipõlemissündroomi hindamine Eestis klienditööd tegevatel inimestel instrumentide CBI ja MBI-D abil	Dagmar Kutsar
Jelena Grintšak	Ida-Virumaa hooldusperede olukord hooldusvanemate endi silmade läbi	Marju Selg
Sirje Just	Töö sisekliima tajumine T-asutuse näitel	Marju Medar
Merle Linno	Kaks vaatenurka koolisotsiaaltööle Tartu linna näitel	Judit Strömpl
Erika Nõmm	Lastega perekondade probleemistik ja abistamisvõimalused Tori vallas	Marju Selg
Agnes Alvela	Tütartlaste ja noormeeste suguelu alustamise tingimused Eestis	Dagmar Kutsar
Maris Knuut	Puuetega inimestele perekonnaseaduse § 105 alusel määratud hooldus ja selle kvaliteet Tartu linna näitel	Riina Kiik

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõpe

NIMI	MAGISTRITÖÖ TEEMA	JUHENDAJA
Maret Miljan	Koolipõhise uimastipreventsiooni programmi "See on Sinu valik" kogemuse analüüs	Dagmar Kutsar
Katri Lamesoo	Seksuaalsest ahistamisest töökohal Eesti meditsiiniõdede näitel	Anu Laas.

TLÜ sotsiaaltöö osakond

Sotsiaaltöö magistrirõppe õppekava läbinud

NIMI	MAGISTRITÖÖ TEEMA	JUHENDAJA
Birgit Afanasjev	Eakad Tapa hooldekodus: hooldekodusse elamaasumise põhjused ja rahulolu eluga	Taimi Tulva
Anu Aunapuu	Elluastunute toimetulekut mõjutavad tegurid Pärnu Lastekodu näitel	Anne Tiko
Katri Heinjärv	Tallinna puuetega inimeste loimimine avatud tööturule aktiivsete tööturumeetmete kaudu	Tiia Tamm
Karin Jürgens	Skisofreeniahaige vanema ja lapse toetamise vajalikkus: asjatundjate hinnangute taustal	Piret Visnapuu
Ülle Kaljut	Puuetega inimeste sotsiaalsed suhted ja lähivõrgustik Paljassaare Sotsiaalmaja näitel	Tiia Tamm
Kairit Kamber	Alaealiste komisjonide tegevuse analüüs Tallinna linna näitel	Taimi Tulva
Airi Maasalu	Lastekaitsetöötaja töömotivatsioon ja rahulolu tööga Tallinna linna näitel	Tiia Tamm
Anne-Ly Mendel	Ülevaade depressiooni diagnoosiga töötavate isikute tööhoive muutustest aastatel 2000 kuni 2003 Eesti Haigekassa andmetel	Ene Lausvee
Anne Michelson	Toetava keskkonna mõju vaimse tervise probleemidega inimeste taastumisel Pelguranna Tugikodu näitel	Indira Viiralt
Kristi Pihel	Üksi elavate eakate toimetulek ja heaolu Mustamäe Linnaosas	Taimi Tulva
Christel Punn	Vangla sotsiaalosakonna, vangistusosakonna ja julgeolekuosakonna koostöö probleemidest	Anne Tiko
Kristi Raudvere	Sotsiaalne tõrjutus koolis ja abisaamise võimalused Tallinna näitel	Margo Kikas
Kristjan Saar	Kogelusi inimese käitumismustrite mõjutajana sotsiaalses keskkonnas	Tiia Tamm
Anneli Sert	Vaesuse erinevad muistrid lastega leibkondades Keila valla ja Mustamäe linnaosa näitel	Margo Kikas
Helen Tomp	Kodutuse kui sotsiaalprobleemi ja kodutute teema kajastamisest Eesti ajakirjanduses 1995-2004 Eesti Päevalehe ja Postimehe näitel	Margo Kikas
Kaja Turmen	Koolikohustuse mittetäitmise riskitegurid ja lapse abistamise võimalused Öismäe Humanitaargümnaasiumi näitel	Anne Tiko
Heli Vahter	Rehabilitatsiooni sotsiaalmajanduslik aspekt ja selle hindamine	Aino Kiis
Kristel Varm	Vanglast vabadusse: siirdperioodi võimalused ja probleemid hariduse kontekstis	Mare Leino

Rakendusliku sotsiaaltöö magistrirõppe õppekava läbinud

NIMI	MAGISTRITÖÖ TEEMA	JUHENDAJA
Jekaterina Kušljanskaja	Tallinna linna spetsialistide hinnangud laste seksuaalsele väärkohtlemisele	Karmen Lai
Ilmi Leesman	Sanatoorse taastusravi võimalused elukvaliteedi parandamiseks	Ene Lausvee
Mall Muidre	Lähisuhtevägivald kohtuotsuste põhjal	Mare Leino
Kai-Ly Pärs	Toimetulekutoetuse kliendid Kunda linnas	Aino Kiis
Riina Sippol	Puudega laste rehabilitatsiooni eesmärgid ja meetmed Harjumaal	Tiia Tamm
Annika Vutt	Puuetega lastele pakutavad sotsiaalteenused ja sotsiaaltoetused Lasnamäe linnaosas	Aino Kiis

Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistrirõppe õppekava läbinud

NIMI	MAGISTRITÖÖ TEEMA	JUHENDAJA
Margit Ehandi	Emade ja laste hoolekanne Tallinna Kristliku Hoolekandekeskuse näitel	Taimi Tulva

ESTA volikogus

ESTA esimene kalendrijärgne täispikk tegevusaasta on läbi. 17. märtsil 2006 Paides toimunud volikogu koosolekul vaadati tagasi tehtule ning seati sihte käesolevaks aastaks. Tõdeti, et eelmisel aastal oli ESTA-l nii kordaminekuid kui tagasilööke. Suurimaks eduks peeti Eesti sotsiaaltöö 3. kongressi läbiviimist ESTA poolt. Positiivselt hinnati ka Paunkülas toimunud suvekooli ning seda, et ESTA esimese tegevusaasta üldse vastu pidas ja on aegamisi, küllap aeglasemalt kui seda sooviks, ent siiski omandamas tõise organisatsiooni tunnuseid.

Peamise probleemina toodi volikogus esile vajakajäämisi sisekommunikatsioonis, sh liikmete teavitamist ning organisatsioonisisestest diskussioonides osalemise võimaluste nap-pust. Probleemi analüüsimisel nimetati põhjustena ennekõike sotsiaaltöö praktikute kasvanud töökoormust, mis paratamatult pärsib ühiskondlikus tegevuse osalemise aktiivsust, samuti seda, et väikesed palgad piiravad inimeste liikumise ja üritustel osalemise võimalusi. Osutati ka sellele, et nii mõnedki võimalused, sh näiteks suvekooli ja kongressi rahastamine, avanesid nii ootamatult, et praktiliselt ainsaks diskussiooni teemaks ja võimaluseks oli valik: kas teha või mitte teha. Kokkuvõttena peeti ESTA sisekommunikatsiooni parandamist käesoleva aasta üheks prioriteediks.

Teiseks käesoleva aasta võtmetegevuseks peeti ESTA ametiühingulise kuuluvuse määramist ja ettevalmistusi ametiühingulise tegevuse alustamiseks. Volikogu pidas vajalikuks ESTA liikmeskonna teavitamist ja vajadusel koolitamist ametiühingulise tegevuse võimalustest Eestis. Konkreetseteks tegevusteks võiksid seejuures olla volikogu ja üldkogu kohtumised Eestis tegutsevate ametiühinguorganisatsioonide esindajatega ning vastava-teemalised diskussioonid piirkondades.

Põhjalikumalt on kavas käsitleda ESTA ametiühingulise enesemääramise ja sellega seoses kindlasti ka sotsiaaltöö praktikute kutsevalifikatsiooni- ja palgasüsteemide temaatikat ESTA mõttetalgutel ja organisatsiooni arendamise konverentsil (tööpealkirjaga „Sotsiaaltöö maaülikool, -tehnikum vms“), mis esialgu on kavandatud käesoleva aasta augusti teise poolde. Sama ürituse raames on kavas käsitleda ka ESTA initsiatiivi Eesti ettevalmistustes seni ratifitseerimata Euroopa sotsiaalharta punktide ratifitseerimiseks. Neist olulisimaks pidas volikogu artikleid 4.1 (õigus saada õiglast töötasu), 23 (vanurite õigus sotsiaalsele kaitsele) ja 31 (õigus eluasemele).

Kokkuvõtteks. ESTA esimene täispikk tegevusaasta osutas, et paljude asjade, sh isegi üsna väikeste tegemine ja kordasaatmine on oluliselt keerukam, töömahukam ja aeganõudvam, kui see oli ligemale kümme aastat tagasi. Mõneti on see paratamatus, millega peab arvestama ja mille üle võiks tegelikult rõõmugi tunda, sest viitab see ju ka sellele, et Eesti riik hakkab saama üha „riigimaks“, ja seda me oleme ju ometi tahtnud. Seepärast soovin kõigile ESTA vanadele ja võimalikele uutele liikmetele kannatlikkust, järjekindlust ja kindlat meelt, küll siis asjad ka liikuma hakkavad. Ja loomulikult soovin kõigile kollegiaalset heatahtlikkust ja vastastikust respekti, sest ilma selleta ei saa.

Valdeko Paavel
ESTA eesistuja

More people have to be covered by health insurance

Alar Sepp

Ministry of Social Affairs, Head of Health Care Policy

Health insurance in Estonia today is in a situation that is different from many other countries in the European Union: 5.7% of the population, i.e. about 77,000 people are not covered by health insurance. The state ensures emergency medical care to people uncovered by health insurance, but as many of them do not begin treatment in time, the expenses for medical treatment of people not covered by health insurance are twice the amount of the expenses of those having the insurance, according to the data of 2005. Although the group of people uncovered by health insurance also includes temporarily non-working persons and tax-avoiders, 2/3 of them are the long-term unemployed, including the discouraged persons. There is a need for new measures for providing medical care to people not covered by health insurance, in order to enable people to realise their constitutional right to health protection and, simultaneously, to curb the state expenses. The Ministry of Social Affairs has made its proposals to the Government for increasing the revenues of the health insurance system and for gradually increasing the number of people covered by health insurance.

Social work profession in Estonia today

Maarja Seppel

Social Work MA

This study was aimed at exploring the position and prestige of social work as a profession in the society, based on the opinions of its members. 106 representatives of different professions, which are not connected to social work on everyday basis, filled in the questionnaire. The opinions of the respondents showed that the position and status of social work as a profession is low in the society: on the one hand, the state does not value work in the social field enough nor find sufficient resources for the functioning of the social system; on the other hand, the social worker is not valued as a professional, which is reflected in their meagre wages. As social work is mainly financed by the state, the allocation of money is dependent on politics. The status of social work is also influenced by the values in the society, the feminine image of social work (social work as a mainly female profession), personal experiences in the field, professionalism and satisfaction of social workers with their own profession, and by the media as the shaper of public opinion.

Children talk about violence

Judit Strömpl

University of Tartu

Violence amongst and against children has been the recent focus of many lively discussions in Estonia. A study commissioned by the Ministry of Social Affairs and conducted from June – December 2005 explored the children's own views on violence. Ten focus group interviews included 36 middle school pupils from grades 7-9. The results showed that children experience manifestations of violence mainly in school and in connection with school. The descriptions of the respondents outlined a picture of Estonian schools today as places where the main focus is on fulfilling the syllabus and not on the individual development of the child. The school chooses and acknowledges pupils it is able to teach and excludes others who, for some reasons, are troublesome for the school and accuses them of their unwillingness to study. Serious integration problems in Estonian schools are reflected in the fact that new pupils and teachers have the biggest risk of becoming a bully or a victim.

Закон о социальном попечительстве на пороге перемен. Стр. 4**Анне Ряхн**, Министерство социальных дел

Министерство социальных дел планирует к концу этого года подготовить проект нового закона о социальном попечительстве, приступили к работе рабочие группы. В то же время, в действующий закон будет внесён ряд изменений, уточняющих регуляцию таких услуг как заменяющий семью дом, уход за детьми, реабилитация, персональный помощник и опорное лицо человека с ограниченными возможностями. Также будут уточнены обязанности местного самоуправления и меры по обеспечению качества услуг.

Круг лиц, охваченных медицинским страхованием, необходимо расширить. Стр. 6**Алар Сепп**, Министерство социальных дел

На сегодняшний день 5,7% населения Эстонии или приблизительно 77 тыс. человек не охвачено медицинским страхованием. Государство обеспечивает незастрахованным лицам только неотложную медицинскую помощь, что обходится дорого, но не позволяет реализовать в надлежащей мере конституционное право людей на охрану здоровья. Это диктует необходимость расширить круг лиц, охваченных медицинским страхованием. По словам комментирующих статью работников медицинских учреждений и самоуправлений, своевременно оказанная медицинская помощь помогла бы избежать многих проблем.

Профессия социального работника в сегодняшней Эстонии. Стр. 19**Маарья Сеппель**, магистр социальной работы

Чтобы определить, какое положение занимает социальная работа в обществе и насколько престижной является профессия социального работника в Эстонии, были опрошены представители различных специальностей. По оценке респондентов, статус профессии и её престиж невысок: социальной сфере в целом не выделяется достаточно ресурсов, и труд социального работника недооценивается. На социальную работу оказывает влияние текущая политика.

Сельская социальная работа – что в ней особенного? Стр. 25**Марью Сельг**, Тартуский университет

Живущий и работающий в сельской местности социальный работник менее свободен в своих решениях и выборе, чем городской социальный работник, поскольку его связывает с общиной множество нитей. Личные знакомства и родственные связи переплетаются с профессиональной деятельностью, и, таким образом, сложно избежать двойственных отношений. Своеобразные условия и проблемы сельской местности требуют от социального работника особых умений. Пора приступить к исследованию и развитию сельской социальной работы в Эстонии.

Дети говорят о насилии. Стр. 30**Юдит Стремпл**, Тартуский университет

В ходе выполненного по заказу Министерства социальных дел исследования были проведены фокус-группы, чтобы узнать представления учеников 7-х–9-х классов о насилии. Исследование показало, что дети соприкасаются с насилием, прежде всего, в школе или в связи со школой. Дети описали школу как место, где вся деятельность направлена на выполнение учебной программы, а не на развитие каждого ребёнка, что способствует отторжению тех учеников, которые по какой-либо причине не вписываются в общие рамки.

Sotsiaalsektor arvudes 2005

Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika ja analüüsi osakond (2005)

Iga-aastasse sotsiaalministeeriumi poolt välja antavasse statistika kogumikku „Sotsiaalsektor arvudes“ on koondatud olulisemad näitajad sotsiaal-, töö- ja tervisevaldkonna kohta. Samuti saab lugeja ülevaate valdkondi reguleerivatest olulisematest õigusaktidest ja nende muudatustest. Väljaanne on eesti, vene ja inglise keeles kättesaadav ka elektrooniliselt sotsiaalministeeriumi kodulehel www.sm.ee (väljaanded – publikatsioonid – 2005).

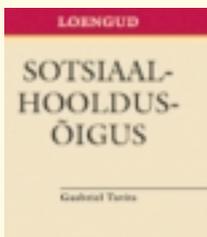

Kiusamiskäitumise mitu tahku

Kristi Kõiv (2006) Lastekaitse Liit

Raamatus käsitletakse koolikiusamise uurimust, mille põhieesmärgiks oli uurida kiusamise erinevate liikide esinemissagedust kolmel suhete tasandil koolis: õpilane-õpilane, õpilane-õpetaja ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt.

www.lastekaitseliit.ee

Sotsiaalhooldusõigus

Gaabriel Tavits (2006) Kirjastus Juura

Raamatu üldosas käsitletakse sotsiaalhooldusõiguse üldisi aspekte, eriosa on pühendatud ülevaatele Eestis kehtivatest sotsiaalkaitset reguleerivatest õigusaktidest. Raamatu koostamisel on kasutatud õigusakte seisuga 15.november 2005, kuid on püütud arvesse võtta ka 1. jaanuaril 2006 jõustunud muudatusi. www.juura.com

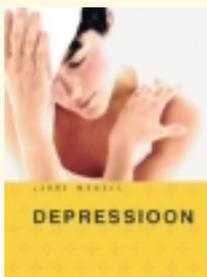

Klassikalisi artikleid vene arengupsühholoogiast

Koostanud ja vene keelest tõlkinud Anne Tiko (2006) Kirjastus Ilo

Vene psühholoogiateaduses kultuurilis-ajaloolise koolkonna rajaja Lev Vögotski (1896–1934) ja ta õpilaste artikleid koondav kogumik on mõeldud ennekõike neile psühholoogia- ja pedagoogikahuvilistele, kes juurdlevad lapse arengu periodiseerimise, arengukriiside sisu ja koha üle lapse arengu protsessis, samuti õpetamise ja arengu vahekorra üle. Käsitlemist leiab tänapäeval üha aktuaalsemaks muutuv kõlbelise kasvatusesemaatika.

www.ilo.ee

Depressioon

Matti O. Huttunen (2006) AS Medicina, soome keelest tõlkinud Viivi Variksaar

Raamatu eesmärk on aidata ära tunda depressiooni esimesed sümptomid ja ravida seda õigesti. Käsitletud teemad: depressiooni olemus, milal minna ravile, depressiooni erinevad ilmingud, depressiooni medika- mentravi, tugi teraapiatest, enesehävituslikud riskid.

www.medicina.co.ee